

T. C. SANAYİ VE
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI

DOKA
DOĞU KARADENİZ KALKINMA AJANSI
EASTERN BLACK SEA DEVELOPMENT AGENCY

Doğu Karadeniz Coğrafi İşaret Stratejisi

Araştırma Raporu ve 2020-2022 Eylem Planı

Doğu Karadeniz

Coğrafi İşaret Stratejisi

Araştırma Raporu ve 2020-2022 Eylem Planı

“Doğu Karadeniz Coğrafi İşaret Stratejisi Araştırma Raporu
Dr. Öğr. Üyesi **Derya Nizam BİLGİÇ** (İzmir Ekonomi Üniversitesi),
Ar. Gör. **Fatih TATARİ** (California Üniversitesi) ve
Filiz EĞİ (İzmir Ekonomi Üniversitesi) tarafından,
Doğu Karadeniz Coğrafi İşaret Stratejisi 2020-2022 Eylem Planı ise
Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı (DOKA) tarafından hazırlanmıştır.”

**DOĞU
KARADENİZ
KALKINMA
AJANSI**

Bu raporun yayın hakları, elektronik ortamlar dahil tüm görsel malzemenin kullanım hakkı Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı'na aittir. Kaynak gösterilmek suretiyle kullanılabilir.

www.doka.org.tr doka@doka.org.tr
Gazipaşa Mah. Nemlioğlu Sok.
Taksim Yokuşu No:3 TRABZON
Tel : 444 82 90
Fax: 462 455 40 88

Aralık 2019

İÇİNDEKİLER

Önsöz	5
1. Giriş	7
2. Coğrafi İşaretler	8
2.1. Coğrafi İşaretler ve Kırsal Kalkınma.....	11
2.2. Coğrafi işaretler ve Fikri Mülkiyet Hakları.....	14
2.3. Kolektif Fikri Mülkiyet, Kooperatifleşme ve Tedarik Zincirlerinin Yönetimi	15
2.4. Coğrafi İşaretler İçin Örnek Bir Denetim Mekanizması	17
2.5. Dünyadan İyi Uygulama Örnekleri.....	18
3. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi.....	26
4. Sonuç ve Öneriler	78
5. Doğu Karadeniz Coğrafi İşaret Stratejisi 2020-2022 Eylem Planı	84

TABLO LİSTESİ

Tablo: 1- Türkiye’de Coğrafi İşaret Tescil Ettiren Üretici Kooperatifleri	16
Tablo: 2- Türkiye’de Coğrafi İşaret Tescil Ettiren Üretici Birlikleri	16
Tablo: 3- Doğu Karadeniz Bölgesi’nde Bulunan Coğrafi İşaretler (Ekim 2019).....	27
Tablo: 4- Doğu Karadeniz Bölgesi’nde Başvurusu Yapılan ve Henüz Tescillenmeyen Coğrafi İşaretler.....	34
Tablo: 5- Doğu Karadeniz Bölgesi’ndeki Tescilli Coğrafi İşaretlerin Başvuru Yılı, Tecil No ve Tescil Yılı	40
Tablo: 6- Menşe ve Mahreç İşaret Dağılımı.....	41
Tablo: 7- Detaylı Ürün Grubu Dağılımı.....	45
Tablo: 8- Türkiye ve Doğu Karadeniz Bölgesin’de Coğrafi İşaret Tescil Ettiren Kurumların Dağılımı	47

GRAFİK LİSTESİ

Grafik: 1. Coğrafi İşaret Türü	38
Grafik: 2. Coğrafi İşaret Ürün Grubu.....	44
Grafik: 3. Ürün Grubu-Coğrafi İşaret Türü.....	45
Grafik: 4. Coğrafi İşaretlerin Bulunduğu İller.....	46
Grafik: 5. Doğu Karadeniz Bölgesi’nde Coğrafi İşaret Tescil Ettiren Kurum Türleri	47
Grafik: 6. Türkiye ve Doğu Karadeniz Bölgesi’nde Coğrafi İşaret Tescil Ettiren Kurumların Dağılımı	48
Grafik: 7. Türkiye ve Doğu Karadeniz Bölgesi’nde Coğrafi İşaret Tescil Ettiren Kurumların Oransal Dağılımı.....	48
Grafik: 8. Coğrafi İşaret Üretim Alanları-Coğrafi Sınırların Eşiği	49
Grafik: 9. Coğrafi İşaret Tescil Belgesinde Belirtilen Coğrafi Sınırların Kapsamı.....	50
Grafik: 10. Coğrafi İşaret Tescil Belgesinde Belirtilen Ayırt Edici Özelliğin Kaynağı.....	51
Grafik: 11. Coğrafi İşaret Korumasında Üretim Yöntemi	52
Grafik: 12. Coğrafi İşaret Tescilinden Sonra Denetim Komisyonu Her Yıl En Az Bir Kere Toplanmış Mıdır?	53
Grafik: 13. Coğrafi İşaret Tescilinden Sonra Tescili Gerçekleştiren Kurum Nihai Bir Denetim Sistem Modeli Geliştirmiş Midir?	53
Grafik: 16. Coğrafi İşaret Denetimde Komisyonunda Üretici Birlik Örgütleri Temsil Edilmekte Midir?.....	54
Grafik: 14. Bölgedeki Üreticiler Coğrafi İşaret Tescilinden Haberdar Mıdır?	54
Grafik: 15. Coğrafi İşaret Denetimde Üretici Örgütleri Birlikleri Temsil Edilmekte Midir?	54
Grafik: 19. Coğrafi İşaretli Ürünün İhracatı Yapılmakta Mıdır?.....	55
Grafik: 17. Coğrafi İşaret Bölgesinde Üreticiler Kooperatif veya Birlik Kurmak İstemekte Midir?.....	55
Grafik: 18. Coğrafi İşaretli Ürünün Üretiminde Kadın Emeginin Önemi Var Mıdır?.....	55
Grafik: 20. Coğrafi İşaret Tescilinden Sonra Tescilli Ürüne Dair Tanıtım Çalışmaları Düzenlenmiş Midir?.....	56
Grafik: 21. Coğrafi İşaretli Ürün Diğer Bölgelerde Taklit Ediliyor Mu?	56
Grafik: 23. Coğrafi Bölgede Kırsal Turizm Gelişmiş Midir?.....	57
Grafik: 22. Üretimin Yapıldığı Bölgede Ürün Taşış Ediliyor Mu?.....	57

Önsöz

Yöresel ürünlerin katma değeri yüksek ticari ürünler haline dönüştürülmesinde coğrafi işaret tescili büyük önem taşımaktadır. Coğrafi işaretler belirgin bir niteliği ve ünü itibarıyla kökenin bulunduğu bir yöre, alan veya bölge ile özdeşleşmiş ürünleri gösteren bir işarettir. Yetiştigi coğrafyadan kaynaklı bir üne ya da ayırt edici bir özelliğe sahip olan ürünler coğrafi işaret ile tescillenebilir. Coğrafi işaretin temel amacı bir ürünün nerede yetiştiğini ya da üretildiğini göstermek değil ürünün yetiştiği bölgeden kaynaklı ayırt edici bir özelliğine işaret etmektir. Bu anlamda “**Türkiye’de üretilmiştir**” gibi köken işaretlerinden farklılık gösterir. Coğrafi işaretler ile tüketicilere taşınan mesaj ürünün kökeni itibarıyla kazandığı ayırt edici bir özelliğe ya da üne sahip olmasıdır. Bu özellik tat, şekil, renk, esneklik gibi duysal özellikler olabilir ya da ürünün tarihi, kültürü, ya da gelenekselliğinden kaynaklı nostalji gibi duyguları harekete geçiren özellikler olabilir.

Coğrafi işaretli ürünlerin etkin kullanımı, üretildikleri bölgelerin ekonomisinin gelişmesine böylece istidamın arttırılmasına ve yaşam şartlarının iyileştirilmesine önemli katkılar sunmaktadır. Yöresel ürünler üretildikleri bölgenin marka kimliğinin desteklenmesi açısından da bölgeye ekonomik sosyal ve kültürel faydalar sağlamaktadır.

Coğrafi işaret; marka, patent, tasarım, gibi fikri sınai mülkiyet hakkıdır ve 6769 Sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu ile bu hakka nasıl sahip olunabileceği, sınai mülkiyet hakkının kapsamı, kullanımı ve denetimi hususları belirlenmiştir. Ülkeler veya bölgeler markalarının bilinirliğiyle güç kazanmakta veya markalarının gözden düşmesiyle güç kaybetmektedir. Bu konu ülkemizin de uzun zamandır gündeminindedir. Güçlü markalar yaratmanın yolları araştırılmakta ve bu alanda önemli yatırımlar yapılmaktadır. Tüketiciler için sonsuz uyarının olduğu günümüzde geniş kitleler tarafından; kalite algısıyla yüksek bilinirliğe ulaşmak için yüksek harcamalar yapılması gerekmektedir. Coğrafi işaretli ürünlerin en önemli avantajı kendiliğinden bu bilinirliğe sahip olmalarıdır. Bu anlamda gelişmekte olan bölgeler için büyük bir kültürel miras olmasının yanında, önemli bir ekonomik miras olarak görülmelidirler.

Endüstrileşmenin henüz hız kazanmadığı zamanlarda bölgeler arası gelişmişlik farklarının bu denli yüksek olmadığını söyleyebiliriz. O dönemlerin ekolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik ortamında ortaya çıkmış ve günümüze kadar yüksek bilinirlikle ulaşılmış yöresel ürünler, coğrafi işaret tesciliyle etkin yönetildiklerinde, büyük yatırımlarla ortaya çıkan markaların yarattığı katma değeri aşabilirler. (Örn:Parmesan peyniri, Manchego peyniri, Darjeeling çayı, Kolombiya kahvesi vs.) Coğrafi işaret tescilinin kolektif bir fikri mülkiyet hakkı olması, markadan farklı olarak üretilen katma değerinin de üreticiler arasında bölüşülmesi ve böylece gelirin tabana yayılması anlamına gelmektedir.

Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı (DOKA), Doğu Karadeniz Bölgesi'nin coğrafi işaretli ürünlerinin kırsal kalkınmaya ve gelirin tabana yayılmasına önemli katkılar sağlayacağını değerlendirmektedir. Bu nedenle ilk olarak “Doğu Karadeniz Yöresel Ürünler Stratejisi ve 2015-2017 Eylem Planı” hazırlanmış ve başarılı şekilde uygulanmıştır. 2015-2020 yılları arsasını kapsayan 5 yıllık dönemde DOKA genel olarak;

- Bölgemizde coğrafi işaretler alanında farkındalığın artırılması,
- Paydaşlarımızla iletişimimizin güçlendirilmesi,
- Kurumlar arası koordinasyon ve işbirliğinin sağlanması,
- Gelecekte uygulayacağımız politikalara yönelik araştırma-geliştirme çalışmalarına,

odaklanmıştır. 2015 yılında bölgemizde 8 olan coğrafi işaret sayımız, paydaşlarımızın etkin çalışmalarıyla Aralık 2019 itibarıyla 35'e ulaşmıştır. Değerlendirme aşamasında bulunan 22 ürünümüzün de tescile hak kazanmasıyla yakın zamanda coğrafi işaret tescilli ürün sayımızın 57'ye ulaşacağı öngörülmektedir.

Tescil sayısının artması önemlidir. Bununla beraber asıl önemli olan husus; coğrafi işaretli ürünlerimizin katma değeri yüksek, ticari ürünler haline getirilerek yerel kalkınmaya katkı sunmasının sağlanmasıdır.

Bu katkının ortaya çıkarılması için;

- Etkin (sürekli ve izlenebilir) ürün denetim mekanizmaları kurulması,
- Taklit ve suistimallerle mücadele edilmesi,
- Üretim maliyetlerinin azaltılması,
- Ortak tanıtım, pazarlama ve satış,

Alanlarında üreticilerin kooperatif çatısı altında birlikte hareket etmeleri kritik öneme sahiptir.

Doğu Karadeniz Coğrafi İşaret Stratejisi Araştırma Raporu hazırlanırken çok sayıda coğrafi işaretli ürün paydaşlarıyla mülakatlar yapılmış ve üreticiler arasında işbirliğinin geliştirilmesi için yollar araştırılmıştır. Bu rapora konu olan araştırma, coğrafi işaretli ürünlerimizden en yüksek faydayı elde etmek için doğru politikalar üretilmesine katkı sunmak amacıyla, paydaşlarımızın yaklaşımlarını da içerecek şekilde yürütülmüştür. Raporun ekinde yer alan “**Doğu Karadeniz Coğrafi İşaret Stratejisi 2020-2022 Eylem Planı**” araştırmacılarla birlikte yürütülen çalışmalar, hazırlanan araştırma raporu ve Ajansın coğrafi işaretli ürünler, kırsal kalkınma ve ilgili diğer alanlarda yürüttüğü çalışmalar göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır.

DOKA, önümüzdeki üç yılı coğrafi işaretli ürünler açısından **kuluçka dönemi** olarak değerlendirmektedir. Ajansımız çalışmalarını **üreticiler arasında işbirliğinin geliştirilmesi** ve **tedarik zincirinin kısaltılması** stratejileri kapsamında yürütmeyi planlamaktadır. Eylem planı bu stratejilerin hayata geçirilmesine yönelik olarak hazırlanmıştır. Bu kapsamda;

- Tanıtım ve pazarlama,
- İşbirliğini geliştirme ve kurumsal kapasite oluşturma,
- İnsan kaynaklarının geliştirilmesi,

Faaliyetlerinde doğrudan etkin bir rol üstlenilmesi,

- Coğrafi işaret tescili ile kazanılan kolektif fikri mülkiyet haklarının korunmasına yönelik etkin izleme ve denetim sistemlerinin kurulması,
- Coğrafi işaretli ürünlerin ortak üretimi, satışı ve pazarlanması,
- Coğrafi işaretli ürünlerin turizm değerine dönüştürülmesi,
- Coğrafi işaret tescilli ürünlerin değer zinciri içinde bulunan girdilerin üretiminin artırılması,

Projelerine mali destek verilmesi,

- Coğrafi işaretli ürünlere yönelik bilgi birikiminin artırılması ve kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi,
- Kurumlar arası koordinasyonun sağlanması,

Alanlarında ise teknik destek sağlanması planlanmaktadır.

Onur ADIYAMAN

DOKA Genel Sekreteri

1. Giriş

Bu araştırma raporu Doğu Karadeniz Bölgesi'nde coğrafi işaretli ürünlerin tescillenmesi, korunması ve pazarlanma- sı konularında kooperatiflerin etkinliğinin artırılması için sürdürülen çalışmalar kapsamında; "Doğu Karadeniz Coğrafi İşaretli Ürünler Stratejisi ve 2020-2022 Eylem Planı" hazırlanmasında yol gösterici olması amacıyla hazırlanmıştır. İlgili eylem planının hedefleri şunlardır:

- Coğrafi işaretli ürünlerin yarattığı gelirin tabana yayılması,
  - Toplumun farklı kesimlerinin kırsal kalkınmaya katılması,
  - Değer ve tedarik zincirlerinin güvenli, izlenebilir ve adil olmasını sağlayacak mekanizmaların tasarlanması,
  - Çok-paydaşlı coğrafi işaret kooperatiflerine ürün değişkenli modeller geliştirilmesi ve uygulanması,
  - Coğrafi işaretli ürünler için yasal bir zorunluluk olan denetim sistemlerinin geliştirilmesi,
  - Denetimin sürdürülebilir, izlenebilir, verimli ve katılımcı olması için ürün yapısına uygun denetim sistemlerinin modellenmesi,
  - Farklı modeller için farklı desteklenme paketlerinin geliştirilmesi,
  - Doğu Karadeniz Bölgesinde kooperatifçiliğin yenilikçi ve katılımcı bir yöntemle geliştirilmesi,
  - Kooperatiflerin coğrafi işaret tescil ve denetimlerinde yer almalarının teşvik edilmesi.
2. Coğrafi işaret tescili almış ya da başvurusu yapılmış ürünlerin interaktif haritalandırması için öneriler oluşturmak,
  3. Coğrafi işaretli her bir ürün için tedarik zinciri analizi yapmak (temek aktörler, tedarik zincir ilişkileri, yönetim denetleme modelleri, değer bölüşümü)
  4. Coğrafi işaretli her bir ürün için ulusal/küresel piyasaya eklenmesindeki avantaj ve dezavantajları tespit etmek,
  5. Yerel aktörlerin coğrafi işaret koruması hakkında genel bilgi ve farkındalığını ölçmek (hedef grup: coğrafi işaret tescilinde bulunan kurum/inisiyatif temsilcileri ve ilgili ürünün tedarik zinciri içerisindeki üretici gruplarından temsilciler),
  6. Coğrafi işaret tescili almış olan yerel kurum/aktörlerin coğrafi işarettten beklentilerini (ekonomik, sosyal, kültürel, ekolojik, politik) ve sağladığı faydaları nasıl algıladığını saptamak.

Bu hedeflere ulaşmak için mevcut bilgi dağarcığının artırılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Ocak-Haziran 2019 tarihleri arasında yürütülen bu Ar-Ge projesinin temel odağı, Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki coğrafi işaret korumasının ekonomik, toplumsal, kültürel ve kurumsal boyutları üzerine bilimsel bilgi dağarcığı arttırmak ve yeni uygulamalar önermektir.

Bu amaca ulaşmak için aşağıda belirtilen yöntemler kullanılmıştır.

1. Coğrafi işaret tescili almış ürünlerin ve bu coğrafi işaretlerin sahip olduğu yönetim modellerinin farklı değişken/göstergeler temelinde kümeleme analizi yöntemi ile sınıflandırmak ve istatistikî görseller oluşturmak,

Araştırmada coğrafi işaret tesciline sahip her bir ürünün tedarik zinciri araştırmanın analiz birimi olarak ele alınmıştır. Araştırmada tam sayım yapılmış ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nde araştırma başlangıç tarihine kadar tescili gerçekleşen 24 coğrafi işaret tesciline sahip tüm ürünler derinlikli olarak incelenmiştir. Araştırmanın başlamasının ardından 9 yeni coğrafi işaret tescili gerçekleşmiştir. Araştırmacılar tarafından coğrafi işaret tescil belgelerinin incelenmesi ile yürütülen ilk analiz aşaması rapor yazımı sırasında bu 9 yeni coğrafi işareti kapsamak için tekrarlanmıştır. Raporda coğrafi işaret tescil belgelerinin incelenmesi ile elde edilen verilerin analiz bulguları 33 coğrafi işaret tescilini kapsarken, mülakat formları ile elde edilen verilerin analiz bulguları ise sadece 24 coğrafi işaret tescilini kapsamaktadır.

2. Coğrafi İşaretler

Coğrafi işaretler belirgin bir niteliği ve ünü itibarıyla kökenin bulunduğu bir yöre, alan veya bölge ile özdeşleşmiş ürünleri gösteren bir işarettir. Yetiştigi coğrafyadan kaynaklı bir üne ya da ayırt edici bir özelliğe sahip olan ürünler coğrafi işaretler ile tescillenebilir. Coğrafi işaretin temel amacı bir ürünün nerede yetiştiğini ya da üretildiğini göstermek değil ürünün yetiştiği bölgeden kaynaklı ayırt edici bir özelliğine işaret etmektir. Bu anlamda “Türkiye’de üretilmiştir” gibi köken işaretlerinden farklılık gösterir. Coğrafi işaretler ile tüketicilere taşınan mesaj ürünün kökeni itibarıyla kazandığı ayırt edici bir özelliğe ya da üne sahip olmasıdır. Bu özellik tat, şekil, renk, esneklik gibi duysal özellikler olabilir ya da ürünün tarihi, kültürü, ya da gelenekselliğinden kaynaklı nostalji gibi duyguları harekete geçiren özellikler olabilir.

Coğrafi işaretlere verilebilecek en bilinen örnekler Basmati Pirinci, Darjeeling Çayı, Toskano Zeytinyağı, Gravyer, Rokfor, Tekila ve Şampanyadır. Şampanya kuşkusuz en bilinen coğrafi işaret örneğidir. Fransa’nın Şampanya Bölgesi’nde üretilen köpüklü şaraplar tüm dünyada Şampanya ismiyle özdeşleşmiştir. Herhangi bir köpüklü şarap Fransa’nın bu Şampanya Bölgesi’nde

üretilmemişse Şampanya ismini alamaz, bu etiketle satışa sunulamaz. Şampanya dışında diğer bölgelerde üretilen köpüklü şaraplar sadece köpüklü şarap ismiyle etiketlenir ve satılır. Şampanya’nın diğer köpüklü şaraplara göre daha yüksek fiyata sahip olması bu dar bölgede gerçekleştirilen sınırlı ölçekteki üretimden kaynaklıdır.

Coğrafi işaretlerin tarihi Fransa’da 17. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Fransa’da coğrafi işaret bir terroir meselesidir. Türkçeye “yerin tadı” olarak çevrilen terroir kavramı bir bölgenin iklim ve toprak koşulları, arazi yapısı, biyoçeşitliliği, mikrobiyolojik yaşam formları, kültürü ve geleneğinin orada yetişen ürünlerin ayırt edici özelliklerinin oluşmasında rol oynadığına işaret eder. Ayırt edici özellik sadece doğanın değil, o doğa ile dost geçinen, yaşayan, dönüşen insanın ve toplulukların kadim kültürlerinin önemini de gösterir. Kısaca bir yerel coğrafyanın ürününü geleneksel lezzetiyle üretebilmek için gösterdiği ortak irade etkili bir coğrafi işaretin temel unsurudur. Bu anlamda tarihin tadı, tarihin sunduğu lezzet de yerin sunduğu lezzetin vazgeçilmez bir parçasıdır.

Avrupa tarihi içerisinde başta alkollü içecekler ve sonrasında süt ürünleri ağırlıkta olmak üzere geleneksel üretim ve işleme tekniklerine bağlı yerel ürünlerin coğrafi işaret korumasına tabi olduğu bilinmektedir. Alkollü içecekler ve süt ürünleri dışındaki tarımsal ve tarımsal olmayan yerel ürünlerin (el sanatları, dokumacılık, maden ve geleneksel yemekler gibi) coğrafi işaret ile korunması son yirmi yılda yaygınlaşmıştır. Bir tahmine göre tüm dünyada 10 binden fazla coğrafi işaret olduğu bilinmektedir. Bu işaretlerin ekonomik değerinin 50 milyar dolardan fazla olduğu tahmin edilmektedir (Giovannucci, Josling, Kerr, O'Connor and Yeung 2009). Coğrafi işaretlerin yüzde doksanı 30 OECD ülkesine, diğer kalan yüzde onu da 130 farklı ülkeye aittir (Giovannucci v.d. 2009).

Coğrafi işaretler "Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması" (TRIPS) ile Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üye yaklaşık 160 ülkede korunmaktadır. Bu anlaşma sadece alkollü içecekler için tam koruma sağlarken diğer ürünler için sadece esnek koruma (bağlayıcı olmayan hükümler) sunmaktadır. TRIPS anlaşması ile alkollü içeceklerin sahip olduğu coğrafi işaretlerinin tümü DTÖ'ye üye tüm ülkelerde korunmaktadır. Alkol dışındaki diğer ürünler ise ülkelerin kendi aralarında yaptıkları ikili anlaşmalar ile korunabilmektedir. Avrupa Birliği ve üçüncü dünya ülkeleri tarım ürünleri için de tam koruma istemektedir. Fakat Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Avustralya gibi göçmenlerin yoğun olduğu yeni dünya ülkeleri bu talebe karşı çıkmaktadır.

Coğrafi İşaretlerin Küreselleşmesi

- Paris Sözleşmesi (1883)
  - Madrid Antlaşması (1891)
- (Malların Kaynağı ile ilgili Sahte ve Yanıltıcı İşaretlerin Önlenmesi)
- Madrid Antlaşması ve Madrid Protokolü (1891, 1989)
- (Markaların Uluslararası Tescilli)
- Lizbon Anlaşması (1958)
  - İkili Anlaşmalar
  - DTÖ - Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Antlaşması (TRIPS) (1994)

Coğrafi işaret koruması ve kapsamının tarımsal ürünleri de kapsayacak şekilde dönüştürülmesi durumunda başta Amerika Birleşik Devletleri'ndeki (ABD) şirketler olmak üzere birçok şirket yöresel ürünlerin isimleriyle ürünlerini satamayacaklardır. Bu nedenledir ki başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere muhalif ülkeler, Avrupa Birliği liderliğinde yürütülen genişletme kampanyalarına, birçok yerel ürünün artık jenerik ürün statüsüne dönüşmüş olduğunu ve fikri mülkiyet hakkı olarak değerlendirilemeyeceğini savunarak

muhalafet etmektedir. Örneklendirmek gerekirse, Hindistan'da üretilen Darjeeling Çayı'nın miktarı 10 bin ton iken tüm Dünya'da aynı isimle 40 bin ton çay satılmaktadır. DTÖ Doha müzakereleri, Avrupa Birliği ve birçok gelişmekte olan ülkenin kampanyası lehinde sonuçlanırsa Hindistan dışında (Hindistan'ın ilgili bölgeleri dışında) üretilen hiçbir çay Darjeeling adıyla ve hatta Darjeeling tipi, stili veya türü gibi jeneriğe dönüştürücü isimlerle satışa sunulamayacaktır.

Diğer taraftan AR-GE çalışmaları ile teknik anlamda geliştirildiği iddia edilen birçok yerel tohum ve bitki türü ABD şirketleri tarafından patentleştirilmiştir. Hindistan'ın Basmati pirinci ve Çek birası Budweiser bunlara örnektir. Uluslararası platformda çokça yer alan bir diğer örnek ise Starbucks tarafından patentlenen Etiyopya'nın çeşitli kahve türleridir (Subramani 2002). 2005 Mart ayında Etiyopya hükümeti yoksul kahve üreticilerinin gelirlerini arttırmak için yerel üç farklı kahve türüne patent ve telif hakkı başvurusunda bulunur. Avrupa Birliği, Japonya ve Kanada bu başvuruyu hemen kabul eder. ABD Patent Ofisi'ne yapılan başvuru sonucunda Sidamo kahvesinin Starbucks tarafından patent olarak tescil edildiği öğrenilir. Etiyopya hükümeti Starbucks şirketine bu patenti geçersiz kılması için çağrı yapar fakat Oxfam ve diğer sivil toplum kuruluşları devreye girene kadar bu çağrısına cevap alamaz. Fakat bir yılı aşkın bir sürenin sonunda Starbucks dünyanın her yerinden kendisine yönelen tepkiler ardından Etiyopya'nın yerel isimleriyle pazarladığı tüm kahveler için telif hakkı ödemeyi kabul ettiğini açıklar .

Türkiye'de coğrafi işaretler 1995 yılında Avrupa Gümrük Birliği'ne uyum çerçevesinde bir kanun hükmünde kararname çıkartılarak korunmaya başlamıştır. 2016 Aralık ayında çıkan 6769 sayılı kanun ile de korunmaya devam etmektedir. Türkiye'de güncel rakamlara göre şu anda 448 tescilli ve 425 tane de başvurusu yapılmış coğrafi işaret bulunmaktadır (1 Ekim 2019 tarihinde Türk Marka ve Patent Kurumu'nun web sitesinde yer alan istatistiklere göre hesaplanmıştır). Türkiye'de coğrafi işaretlerin sayıları her geçen gün artmaktadır. Fakat bu işaretlerin çok azının kırsal kalkınma ve niş piyasa yaratma noktasında etkin ve etkili olacağını tahmin etmek zor değildir. Sayıları her geçen gün artsa da sahada coğrafi işaretlerin patentten farklı bir kolektif mülkiyet hakkı olduğuna dair bilincin henüz yeteri kadar gelişmediği görülmektedir. Tescil ettirilen birçok coğrafi işaret ise çerçeveletilip duvara asılan ya da çekmecelerde bekleyen ve kullanılmayan birer evraka dönüşmektedir.

Diğer taraftan coğrafi işaret başvurularında yaşanan itirazlar ve ihtilafların çözülmesinde sürecin iyi yönetilememesi yerel bölgelerin birbirleri ile ezeli bir rekabete girmesine neden olmaktadır. Ulusal otoriteler tarafından bu süreçlerde yerel aktörlere destek verecek, bilgi aktaracak, taraflar arasında müzakereler ve uzlaşma sağlayacak çeşitli hakemlik yapılarının oluşturulması gerekmektedir. Bazı saha araştırmaları ihtilaflı durumlarda üniversiteler ve araştırma enstitülerinden temin edilen bilirkişi raporlarına olan güvenirliliğinin yerel aktörler nezdinde sorgulandığına işaret etmektedir. Birçok yerel aktör bilirkişi raporlarındaki donanımsız, eksik ve tutarsız bilgidan şikâyet etmektedir. Coğrafi işaretler konusunda bir uzmanlık geliştirmek bu sürecin tarafları arasındaki çatışmaların ve çözümlerin nasıl oluştuğu ve geliştiğini gözlemleyerek mümkün olabilir. Coğrafi işaretlerin yerel aktörlerin arasındaki rekabeti değil yerel aktörlerin her birinin gücünü arttırmaya dönük bir politika olarak inşa edilmek isteniyorsa, taraflar arasında tartışma ve uzlaşma kültürünü geliştiren bu sosyal yapıları (network-ağ) kurmanın önemi ortadadır.

2.1. Coğrafi İşaretler ve Kırsal Kalkınma

Coğrafi işaretler tüm dünyada ama özellikle üçüncü dünya ülkelerinde artan bir popülerliğe sahiptir. Endüstriyel tarımın homojenleştirici (aynılaştırıcı) etkilerinin hissedilmesi ile coğrafi işaretler de yöresel ürünlerin ayırt edici özelliklerini korumak ve kırsal ekonomileri yeniden canlandırmak için etkili enstrümanlar olarak görülmeye başlanmıştır. Coğrafi işaretler en nihayetinde bir sertifikadır. Birçok araştırma göstermektedir ki sertifikasyon süreçleri sadece müşterilere ürün hakkında bilgi ve güven sunmak için değil aynı zamanda

yeni piyasalar oluşturmak, bu piyasalarda etkin ve egemen olmak, markalaşmak, “niş piyasayı” tanımlamak ve tedarik zincirini organize etmek ve denetlemek için de kullanılmaktadır (Hatanaka vd., 2005). Küreselleşen dünyada sertifikalar ürünlerin hem standartlaşmasını hem de farklılaştırmasını amaçlar. Farklılaştırma çabaları ürünleri standartlaştırır ya da standartlaştırma çabaları ürünleri farklılaştırır. Coğrafi işaretler bu iki eğilimin etkisi altında şekil almaktadır.

Coğrafi İşaretin Sunduğu Faydalar

- **Üreticilere Sunduğu Faydalar:** Ürün farklılaştırma, değişen koşullara uyum, kısa tedarik zincirleri, kültürel aidiyetin pekişmesi, artan katma değer ve artan refah –iyi yaşam koşulları
- **Tüketicilere Sunduğu Faydalar:** Özel, yerel ve kaliteli ürünlere kolay ulaşım, kısa tedarik zincirleri, araştırma maliyetinin düşmesi, nostalji gibi duygusal gereksinimlerin karşılanması
- **Kırsal Alanlara Sunduğu Faydalar:** Kırsal kalkınma, sosyal kalkınma, kültürel ve ekolojik kaynakların sürdürülebilir yönetimi, artan iş kolları, kırsal yaşamın çekici hale gelmesi, kente göçün azalması
- **Yöre, Bölge ve Ülkeler için Sunduğu Faydalar:** Turizmin gelişmesi, iç-dış ticaret dengesinin sağlanması, istihdamın artması, iş olanaklarının çeşitlenmesi, itibar (reputasyon)

Global G.A.P. (İyi tarım) gibi sertifikalar kırsal alanlarda üretim yapan çiftçilerin nihai tüketici ile doğrudan kurabileceği bağları kaybetmesine neden olurken coğrafi işaret gibi sertifikalar ise üreticilerin tüketicilerle bu bağları yeniden kurabilmesini sağlamaktadır. Üreticiler GlobalG.A.P gibi sertifikalara sahip olmak için gerekli koşulları uyum sağlamakta oldukça zorlanmaktadır. Sahip olanlar ise endüstriyel tarım ürünlerinin tedarik zincirlerindeki artan “maliyet-fiyat kıskacı” sebebiyle üretime devam etmekte oldukça güçlük çekmektedirler. Tüm dünyada girdi tedarik zincirlerinde (tohum, gübre, zirai ilaç, teknoloji, ekipman vb.) çokuluslu şirketlerin artan konsantrasyonu gözlemlenmektedir. Girdi piyasalarında yaşanan fiyat artışları küçük ve orta ölçekli üretici grupları için maliyet ve fiyat arasındaki makası giderek açmaktadır. Özet olarak coğrafi işaretler yerel inisiyatiflerin gündemine 2000’li yıllarda tedarik zincirlerinin yapısı, düzenlenmesi ve denetlenmesine dair önemli sorunlara karşı bir mücadele yöntemi olarak taşınmıştır.

Coğrafi İşaretli ürünlere olan ilgi neden artıyor?

- Üretimde ve ürünlerde artan homojenleşme (tektipleşme)
- Endüstriyel tarım modelinin yarattığı gıda krizleri
- Avrupa Ortak Tarım Politikası-Avrupa tipi çok fonksiyonlu tarım modeli
- Değişen yaşam tarzları, sorumlu bilinçli tüketim hareketleri

Endüstriyel üretimdeki amaç dünyanın neresinde üretilirse üretilsin aynı standart kaliteye ve tada sahip ürünler elde etmektir. Bir cep telefonu endüstriyel bir ürün olarak nerede üretildiğinden bağımsız standart bir kaliteye sahiptir; onun nerede üretildiği onun yapısını belirlemez. Lakin bir domates için aynı şey geçerli değildir. Tadı, şekli, bozulma süresi vs. yetiştiği coğrafyaya göre farklılık göstermektedir. Oysa tarımda uygulanan endüstriyel yöntemlerle dünyanın neresinde yetişirse

yetişsin aynı standart ürün elde edilmek istenmektedir. Genetiği değiştirilmiş tohumlar ve ürünün metabolizmasını dönüştüren zirai kimyasalların tasarlanma nedenleri bunlardır. Endüstriyel tarım modelinin bu homojenleştirme (tektipleşme) eğiliminin beraberinde getirdiği bir dizi toplumsal sorun son çeyrek yılda daha görünür olmuştur:

- Tarımsal üretimin doğa ile olan bağlantısı/ilişkisi kaybolmaya başlamış,
- Küçük üreticilerin yetiştirdikleri ürünlerin nihai katma değerinden aldıkları pay giderek azalmış,
- Kırdan kente göç hızlanmış ve kırsal alanlar boşalmaya başlamış,
- Üretim tekniklerinde artan homojenleşme sonucu “deli dana” hastalığında olduğu gibi sarsıcı ve yıkıcı ekolojik, biyolojik, kültürel, sosyal ve ekonomik problemler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Yukarıda bahsedilen endüstriyel tarım modeli yersiz yurtsuz olarak tanımlayabileceğimiz, dünyanın neresinde yetişiyor olursa olsun, henüz toprakta iken veya daha sonraki işleme süreçlerinde uygulanan biyoteknolojik araçlarla belli bir takım standartlara ve homojen bir kaliteye sahip ürünlerin egemen olduğu bir sistem yaratıyor. Bu nedenle yerel inisiyatifler kalitesini ve özgünlüğünü yetiştirdiği coğrafi menşeden aldığı iddiasıyla kendi ürünlerini dünya piyasalarında artan

yersiz yurtsuz ürünlerden farklılaştırılmaya çalışılıyor. Bir ürünün “doğum yerini” belirten bu işaretler, tedarik zinciri içerisinde üretici ve tüketici arasında yeni bağlar (kısa tedarik zincirleri) yaratabiliyor. Üreticiler coğrafi işaretler ile tedarik zincirinin son halkasındaki tüketici grubuna ulaşabiliyor ve katma değerden daha adil bir pay alabiliyor.

Satış Fiyatına Etkisi: % 20 - 50 artış

Tête de Moine Peyniri (İsviçre): %4 iç piyasa, %57 dış piyasa

Penja Karabiberi (Kamerun): %120 artış

Taliouine Safranı (Fas): %500 artış.

Üretici gelirlerine etkisi:

Kolombiya Kahvesi (Kolombiya): Üreticilerin kazancında %25 artış

Manchego Peyniri (İspanya) ve Tête de Moine Peyniri (İsviçre): süt üreticilerinin elde ettikleri katma değerde %5,5 artış.

Üretim Miktarında, Üretici Sayısında Artış:

Kona Kahvesi (Amerika) üretimde % 250 artış (1995-2015); üretici sayısında %36 artış (1991 -2012)

Manchego Peyniri (İspanya): üretim hacminde % 83 artış (2001- 2013)

Tête de Moine Peyniri (İsviçre) üretim hacminde % 300 artış (1986-2014).

Piyasa Payı:

Darjeeling Çayı (Hindistan) ihraç edildiği ülke sayısı 2004 yılında 35 iken, 2015 yılında 45'e çıkmıştır.

Manchego Peyniri (İspanya) ihracatında 2001 yılında %50 ilen 2013 yılında %55'e yükseldi (Amerika ve Almanya gibi yeni piyasalara satılmaya başlandı.)

Kaynak: FAO, 2018.

Coğrafi işaretli ürünler uygun politikalar ile yönetildiğinde dezavantajlı bölgelerde yerel/bölgesel kırsal kalkınmayı sağlar. Örneğin Fransız Comte peyniri coğrafi işaret ile daha az üretim gerçekleştirilmesine rağmen marjinal dağ bölgelerinde üreticilere daha yüksek gelir getirmeye başlamıştır (Bowen 2011). İtalyan Parmigiano-Reggiano (Parmesan) peynirinde ise emek yoğun üretime dayalı olarak sürdürülen coğrafi işaret koruması aynı peynirin endüstriyel üretiminin sunduğundan daha fazla iş imkânı yaratmıştır (Bowen 2015).

2.2. Coğrafi İşaretler ve Fikri Mülkiyet Hakları

Türkiye’de coğrafi işaretler genellikle marka veya patent gibi bireysel fikri mülkiyet hakları ile karıştırılmaktadır. Fakat coğrafi işaretler kolektif fikri mülkiyet haklarıdır. Geleneksel bilgiyi içermektedir ve yerelleşmiştir. Alınıp satılan ya da devredilen bir hak değildir. Bu yönleriyle marka veya patentlerden ayrılmaktadır. Diğer taraftan coğrafi işaretler mutlu tavuk, serbest tavuk, adil ticaret ya da organik gibi gönüllülük esasına dayalı olarak kullanılan sertifikalardan da bir yönüyle farklılık göstermektedir. Ürünlerin üretim teknikleri ve denetleme sistemleri her bir coğrafi işaret inisiyatifi tarafından tasarlanmakta ve uygulanmaktadır.

Yerel inisiyatiflerin coğrafi işaretleri tasarlarken üç temel alanda tercih etmesi gereken farklı stratejiler ve sosyal politikalar mevcuttur;

- 1- Üretim alanının sınırlandırılması
- 2- Üretim tekniklerinin sınırlandırılması
- 3- Kontrol-Örgütlenme Modeli ve Kolektif Eylem Planı

Üretim alanının sınırlandırılması: Coğrafi işaretler üretim alanını sınırlandırır ve bu alan dışında üretilen ürünlerden yöresel ürünü ayırır. Örneğin Piraziz Elması ancak kendi bölgesinde üretilirse Piraziz Elması ismi ile satışa sunulabilir. Aynı ağaç türünden elde edilse bile Piraziz dışında başka bir bölgede elden edilen ürün Piraziz Elması ismiyle satışa sunulamaz. Ürün ile coğrafyası arasındaki ilişki tanımlanırken rastlantısal olmayan, hakiki bir ilişkiye işaret etmek gereklidir. Üretim alanının üreticiler arasında koordinasyon geliştirecek ve tüketiciler ile yakınlık kurabilecek kadar dar bir coğrafi sınır olması coğrafi işaretin daha etkin çalışmasını sağlamaktadır. Ayrıca coğrafi sınırlar içerisinde elde edilen duyuşal özelliklerin hem doğal kaynakların hem de kültür ve geleneğin sayesinde oluştuğunu vurgulamak bu açıdan önemlidir.

Üretim tekniklerinin sınırlandırılması: Coğrafi işaretler bir yörenin içinde ortaya çıkan ayırt edici özellikleri korumak ve kadim kılmak için sosyal ve kültürel pratikler/faaliyetleri tanımlar. Bu üretim koşullarını sınırlandıran ve denetleyen bir sistem kurar. Örneğin Piraziz Elması kendi bölgesinde üretilse bile tescil belgesinde belirtilen yöntemler ile üretilmez ise Piraziz Elması ismi ile satışa sunulamaz. Ürün ile coğrafyası arasındaki ilişki tanımlanırken yerel kaynakların yeniden üretimi (kadim olması) hedeflenmelidir. Ürünün ayırt edici özelliği ya da itibarı yöredeki ekolojik ve kültürel kaynakların korunması ile sağlanabilir. Çevresel sürdürülebilirlik coğrafi işarete sahip ürünlerin tüketiciler tarafından tercih edilme nedenleri arasında ilk sırada gelmektedir. Olumsuz çevresel ve sosyal etkiler her şeyden önce ürünün itibarına zarar vermektedir. Ürün farklılığını korumak ve üretimde kısmi oranda esneklik sunabilmek üretim tekniklerini modern ve geleneksel üretim biçimleri arasında bir denge gözeterek tanımlamak ve homojenleşme eğiliminden kaçınmak gereklidir.

Kontrol-Örgütlenme Modeli ve Kolektif Eylem Planı: Coğrafi işaretler diğer sınai mülkiyet haklarından (marka ve patent gibi) farklı olarak tek bir üreticiyi değil uygun koşullarda üretim yapan tüm üreticileri korur. Coğrafi işaretler arzı sınırlandıran ve rant üreten bir monopol inşa eder. Coğrafi işaretler ile ürünün tedarik zinciri kontrol altına alınır. Bu noktadan hareketle coğrafi işaretler basit birer kalite şematiği değil aynı zamanda bir yönetim aracı olarak da işlev görmektedir. Bu nedenle coğrafi işaretler bölge ya da yöre içindeki tüm aktörlerin ortak katılımı ile tasarlanmalı ve uygulanmalıdır. Tedarik zinciri içerisindeki tüm üreticiler arasında (hammadde üretimi, işleyen ve pazarlayan) yatay örgütlenme sağlanmalı, aşağıdan-yukarı örgütlenme modeli geliştirilmelidir.

2.3. Kolektif Fikri Mülkiyet, Kooperatifleşme ve Tedarik Zincirlerinin Yönetimi

Coğrafi işaretler diğer sınai mülkiyet haklarından (marka ve patent gibi) farklı olarak tek bir kişiye değil ilgili coğrafi sınırlar içerisinde uygun yöntemlerle üretim yapan kişilerin tümüne ait bir hak (Barham 2003). Bu haklar tüzel kişi ya da kişiler tarafından alınıp satılmaz. Yerel bir üretici grup/inisiyatif, coğrafi işaret başvurusu için ürünün karakteristikleri, üretim koşulları ve sertifikalandırma yani denetim ve gözetim koşullarını müzakere ederek bir anlaşmaya varmak zorundadır. Bu yönüyle coğrafi işaretler “kolektif mülkiyeti” temsil etmektedir (Barham 2003). Kolektif olarak geliştirilen ve sahip olunan ortak bir hak. Bir ürünün yetiştiği bölge ile ilişkisini tanımlayan ve bu ilişkiyi kimlerin hangi koşullar altında kullanabileceğini tarif eden ve düzenleyen bir mülkiyet hakkıdır.

Tescillenen her coğrafi işaretin kendiliğinden bir ekonomik getiri ile sonuçlanacağını söylemek mümkün değildir. İşe yaramayan ve kullanılmayan birçok ticari marka veya patent olduğu gibi tescillenmiş coğrafi işaretler de olabilir. Bir coğrafi işaretin ortak bir iradeye dayalı olması her şeyden önce o işaretin ne kadar etkili olabileceğini belirlemektedir. Üreticilerin arasında örgütlenme sağlanmalı ve bu örgütlenme aşağıdan-yukarı olmalıdır. Üreticilerin dahil olmadığı ya da ilgi göstermediği bir coğrafi işaretin işleyen bir korumaya dönüşmesi maalesef mümkün değildir. Etkin bir denetim sisteminin korunabilmesi için tedarik zinciri içerisindeki tüm aktörler arasında (hammadde üretimi, işleyen ve pazarlayan) koordinasyon ve kooperasyon geliştirilmelidir (Paus and Sophie Reviron 2010). Ancak kooperatif gibi kurumsal yapılar sayesinde böylesi bir koordinasyon ve dayanışma ilişkileri geliştirilebilir.

Avrupa ülkelerinde coğrafi işaretler kooperatifler tarafından tescil edilmekte ve yönetilmektedir. Üretici kooperatifleri sayesinde coğrafi işaretli ürünlerin sürdürülebilir üretim modelleri geliştirilmekte ve etkin bir biçimde kontrol edilebilmektedir. Türkiye’de coğrafi işaretler üretici kooperatifleri ve birlikleri tarafından değil yoğun olarak odalar ve borsalar, valilikler ve kaymakamlıklar ve belediyeler tarafından tescil edilmiştir. 2019 Ekim ayında Türk Marka ve Patent Kurumu’nun web

sitesinde yayınlanan tescil belgelerinin incelenmesi ile şu bulgulara ulaşılmıştır: 448 coğrafi işaretin 207 tane-

si “odalar ve borsalar”, 115 tane “belediyeler”, 77 tane “kamu kurumları”, 16 tane “dernek ve vakıflar”, 10 tane şirketler, 18 tane ise “üretici kooperatif ya da birlikleri” tarafından tescil edilmiştir. Beş tane coğrafi işaret ise yabancı ülkelere ait menşe ürünlerdir ve ilgili üretici kooperatifleri tarafından bu menşe işaretlerin Türkiye’de tescil işlemi gerçekleştirilmiştir. Bu beş yabancı coğrafi işareti dahil etmezsek toplamda 443 tescil işarettir sadece 18’i kooperatif ya da birlikler tarafından tescil ettirilmiştir. Kooperatif ve üretici birlikleri tarafından tescil ettirilen coğrafi işaretlerin genele oranı % 4’dür. Kooperatifler tarafından tescil ettirilen coğrafi işaretlerin oranı ise maalesef %2,2’dir.

Tablo: 1- Türkiye’de Coğrafi İşaret Tescil Ettiren Üretici Kooperatifleri

Giresun Tombul Fındığı	Giresun	S. S. Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
Giresun Kalıncara Fındığı /Giresun Karası	Giresun	S. S. Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
Giresun Sivri Fındığı	Giresun	S. S. Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
Güney Ege Zeytinyağları	İzmir	S. S. Tarış Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
Kuzey Ege Zeytinyağları	İzmir	S.S. Tarış Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
Bursa Siyah İnciri / Bursa Siyahı / Siyah	Bursa	S. S. Bursa Bölgesi Tarım Kooperatifleri Birliği
Antep İşi	Gaziantep	Gaziantep Ticaret Odası, S. S. Gaziantep Kadın Çevre Kültür ve Kalkınma Kooperatifi
Yamula Patlıcanı	Kayseri	S. S. Yemliha Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Başkanlığı
Bursa Şeftalisi	Bursa	S.S. Bursa Bölgesi Tarım Kooperatifleri Birliği
Akçabelen (Çetmi) Şeker Fasulyesi	Konya	S.S. Akçabelen Beldesi Tarımsal Kalkınma Kooperatifi

Tablo: 2- Türkiye’de Coğrafi İşaret Tescil Ettiren Üretici Birlikleri

Bodrum Mandarini	Muğla	Bodrum Turunçgil Üretici Birliği
Muğla Çam Balı	Muğla	Muğla İli Arı Yetiştiricileri Birliği
Kars Balı	Kars	Kars İli Arı Yetiştiricileri Birliği
Ardahan Çiçek Balı	Ardahan	Ardahan İli Arı Yetiştiricileri Birliği
Tomarza Kabak Çekirdeği	Kayseri	Tomarza İlçesi Kabak (Kabak Çekirdeği) Üreticileri Birliği
Finike Portakalı	Antalya	Finike İlçesi Meyve Üreticileri Tarımsal Birliği
Anamur Muzu	Mersin	Anamur Muz Üreticileri Birliği
Pervari Balı	Siirt	Pervari Bal Üreticileri Birliği
Akçabelen (Çetmi) Şeker Fasulyesi	Konya	S.S. Akçabelen Beldesi Tarımsal Kalkınma Kooperatifi

Türkiye’de coğrafi işaretler maalesef salt teknik ya da hukuki bir mesele gibi algılanmaktadır. Coğrafi işaretlerin kolektif fikri mülkiyet hakları olduğuna dair bilincin yeteri kadar gelişmediği görülmektedir. Coğrafi işaretler sadece ekonomik faydalar değil aynı zamanda çevresel, kültürel ve sosyal faydalar da sunmaktadır. Bu faydaların yaratılması ya da korunmaya devam edilebilmesi için üretici kooperatiflerinin coğrafi işaret tescillerini sahiplenmesi ve yürütebilmesi gerekmektedir. Kooperatifler sayesinde “aşağıdan-yukarı örgüt-

lenme modeli”, “kolektif karar alma mekanizmaları” (bir üye bir oy), “ortak akıl” ve “ortak eylem” geliştirilebilir. Böylesi bir örgütlenme modeline dayalı olan coğrafi işaret korumasının hem sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel faydalar geliştirebildiği hem de bu faydaların bölgedeki tüm aktörlerin yararına geliştiği (örneğin gelirin tabana yayıldığı) görülmektedir.

Coğrafi işaret korumasının üretici kooperatifleri tarafından sahiplenilmesi için kapasite güçlendirme çalışmaları yürütmek gerekmektedir. Bu çalışmalarda tedarik zinciri içerisinde yer alan tüm aktörlerin pazarlık gücü arttırmalı ve kendi aralarında güven ilişkisi kurmaları desteklenmelidir. Kırsal toplulukların kültürel aidiyetin pekiştirilmesi için antropoloji ve sözlü tarih çalışmalarına ağırlık verilmelidir. Yöresel ürünlerin ayırt edici özelliğini ortaya çıkaran kültürel ve ekolojik kaynakların korunması ve sürdürülmesi önemlidir. Bunun sürdürülebilirliği için geleneksel bilgi ve akademik bilgi buluşturulmalıdır. Geleneksel ve akademik bilgi buluşturularak geleneksel üretim koşullarını iyileştiren “yerel teknolojiler” geliştirilmelidir. Ancak bu yerel teknolojiler sayesinde ürünlerin yetiştiği coğrafyadan kaynaklı ayırt edici özellikleri korunabilir.

Geleneksel bilginin korunması için coğrafi işaretlerin ortak bir öğrenme ve karar verme süreci içerisinde gelişebilmesi gerekir. Coğrafi işaret korumasına tabi olacak ürün ve üretim koşullarının tanımında daha yerel, geleneksel ve kültürel karakteristiklerin muhafaza ve temsil edilmesi stratejik bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu stratejinin başarılı olabilmesi için yerelden küresele ve küreselden yerele birçok koordinasyon ve dayanışma ağlarının geliştirilmesi gerekir. Tedarik zincirleri sadece üreticiler ya da tüccarlardan oluşmamaktadır. Sivil toplum kuruluşları, tüketici dernekleri, sosyal politika geliştirmeye dönük kırdan ve kentten aktörler de tedarik zincirlerinde yer almaktadır. Coğrafi işaret korumasında bu bahsedilen sosyal aktörlerin arasında dayanışma ağları ve sosyal ekonomiler kurmak önemlidir.

2.4. Coğrafi İşaretler İçin Örnek Bir Denetim Mekanizması

Ana Denetim Komisyon + Alt Komisyonlar

Kalite-Üretim Komisyonu (gıda- üretim) : Denetim için gerekli kalite tanımının geliştirilmesi, mevzuatların sürekli olarak incelenmesi, coğrafi işaret kullanımı için gerekli üretim koşullarının güncellemesi, kimyasal, duyu analizi laboratuvarının kurulması ve yürütülmesi.

Planlama Komisyonu (iktisat- bütçe): Sistemin işleyişinin noksanlarını tespit edip, önlemler alınması, denetleme maliyetinin öngörülmesi ve planlanması, bütçe değerlendirmesinin yürütülmesi.

Denetim Komisyonu (hukuk): Başvuru formlarının içeriğinin düzenlenmesi, gerekli yasal izinlerin verilmesi, Web sitesinde coğrafi işarete sahip üreticilerin bilgilerini yayınlanması, üretim noktalarına haberli ve habersiz denetimlerin gerçekleştirilmesi, yerel ve dış pazarlarda haksız kullanımların tespit ve şikayet edilmesi, denetim ile ilgili tüm yasal, hukuki işlemlerin yürütülmesi.

Pazarlama Komisyonu (işletme-reklam): Promosyon ve reklam çalışmalarının yürütülmesi, bölgede ürün festivalleri düzenlenmesi, fuarlara katılım, bölgeye gurme yazar ya da gazetecilerin davet edilmesi ve reklam kampanyalarının organize edilmesi, lobi faaliyetlerinin yürütülmesi, ve pazar payını arttırmaya dönük diğer çalışmaların yürütülmesi.

Kültürel ve Ekolojik Kaynaklar Komisyonu (Sosyal Bilimciler ve Çevre Bilimciler): Ürünün ayırt edici özellikleri ve tarihi konusunda araştırmaların yapılması, potansiyel araştırmacıların tespit edilmesi, bölgede yürütülecek bilimsel araştırmaların teşvik edilmesi, bilimsel çalışmaların derlenmesi, arşivlenmesi ve yayınlaması, tanıtım için (websitesi) bilgilendirici metinlerin hazırlanması, yerel kaynakların sürdürülebilir kullanımı için ulusal ya da uluslararası paydaşlarla sosyal projelerin geliştirilmesi.

Bilim Komisyonu: Diğer komiteler için önerilerin hazırlanması, istatistiki çalışmalarının geliştirilmesi, bilimsel araştırmalar konusunda diğer komitelere bilgi verilmesi, bölge/yöre halkı için bilgilendirici seminerlerin gerçekleştirilmesi.

2.5 Dünyadan İyi Uygulama Örnekleri

Avrupa Birliği genelinde üretici kooperatifleri coğrafi işaret uygulamalarında tescil sahibi veya sorumlu kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Üreticiler coğrafi işaret koruması için gerekli olan kendi iç denetimlerini üyesi oldukları kooperatifler bünyesinde gerçekleştirmektedir. Bu kurumsal yapı aynı zamanda ulusal bakanlıklar ve AB düzeyinde çeşitli kurumlar ve akredite denetim şirketleri tarafından düzenli olarak denetlenmektedir.

Raporun bu bölümünde Avrupa başta olmak üzere Dünya'dan "iyi uygulama örnekleri" olarak bilinen çeşitli coğrafi işaret korumalarının dayandığı ilham verici süreçlere dair bir inceleme sunulmaktadır. Raporun ilerleyen bölümlerinde araştırmamızın bulgularıyla birlikte değerlendirilebilmesi için coğrafi işaret uygulamalarının temelindeki ayırt edici özelliklerin hem doğal hem de kültürel öğeleri nasıl kapsadığına odaklanılmakta ve bu işaretlerin denetim sistemlerinin nasıl bir düzene sahip olduğu üzerinde durulmaktadır.

Parmigiano Reggiano PDO (Parmesan Peyniri, Menşe, İtalya)

Bütün dünyada "Parmesan" adıyla bilinen, İtalya'daki adıyla Parmigiano Reggiano PDO, Türk Patent ve Marka Kurumu'ndan da coğrafi işaret tescil almış bir yerel peynirdir.

Parmigiano Reggiano peynirinin tescil belgesinin başta peynir olmak üzere birçok ürün için örnek gösterilmesinin sebeplerinden biri üretimi bir bütün olarak ele almasıdır. Belgede, peynir üretimi için kullanılan sütü veren hayvanların ırkı ve beslenme koşulları detaylıca tarif edilmiştir. Kullanılan sütte aranacak özelliklerden peynirin üretim sürecinin detaylı anlatımına, olgunlaştırma sürecinde olması gereken koşulların tanımından peynirlerin ne şekillerde parçalanabileceği, paketlenilebileceği ve etiketlenebileceğine kadar birçok kriter ve bilgi tescil belgesinde yer almaktadır.

Parmigiano Reggiano peynirinin en az 800 yıllık bir tarihe sahip olduğu belirtilmektedir. Birçok arşiv, sözlü tarih ve sosyal bilim çalışmasına dayandırılarak aktarılan bu zanaat tarihi, Parmigiano Reggiano peynirinin teruarını anlamak ve anlatmakta için çok önemli olmuştur. Coğrafi işaret korumasının temelleri ise 1901 yılında Reggio Ticaret Odası tarafından atılmıştır. Bu tarihte üreticiler ve tüccarlar tarafından oluşturulacak bir kurumsallıkla ihraç edilen peynirlerin üretildiği yerlerin sağlıklı bir şekilde belirtilmesinin mümkün olacağı kararlaştırılmıştır. Temelde taşşış üretimle baş ederek hem üreticileri haksız rekabet koşullarından korumak hem de tüketicilerin güven duyabileceği bir ürüne ulaşmaları amaçlanmıştır.1928 yılında, bugün de bu işaretin sorumlusu olan Konsorsiyum'um temelleri atılmış ve gönüllülerden oluşan bir ekip Grana Reggiano sert peynirlerinin kontrollerini yapmaya başlamıştır. 1964 yılında yasal olarak tanınan bu uygulama, diğer bölgeleri de içine alarak "Parmigiano-Reggion Peyniri Konsorsiyumu" ismini almıştır. Aynı yıl, bugün hala Parmigiano Reggiano peynirinin ayırt edici özelliklerinden biri olan, peynir tekerleklerinin dış yüzeyinin nasıl bir tasarıma sahip olacağı Konsorsiyum tarafından kararlaştırılmıştır (Corrada 2017). Coğrafi işaretli peynir üretim ve denetimi ciddi bir kurumsallık içinde ve sistematik bir yöntemlerle yıllardır geliştirilerek sürdürülmektedir.

2018 yılı itibariyle yaklaşık 265.000 inekten süt elde eden 2.820 süt üreticisinin toplam 330 mandiraya ulaştırdığı sütle üretilen Parmigiano Reggiano peynirinin üretilebileceği alanın coğrafi sınırları İtalya'nın 5 vilayetini kapsamaktadır (Parma, Reggio Emilia, Modena, Mantua [Po nehrinin sağında kalan alan] ve Bologna [Reno nehrinin solunda kalan alan]). Hayvan yemi üretimi, otlaklar, süt üretimi, peynir üretimi, olgunlaştırılması ve pa-

ketlemesi süreçlerinin tümü bu bölgede gerçekleşmektedir ve bütünlüklü bir menşe coğrafi işareti kullanımı sağlamaktadır.

Parmigiano Reggiano PDO peynirinin üretiminde 50.000 kişinin istihdam edildiği ve emek verdiği tahmin edilmektedir. Yıllık üretiminin piyasa değeri 1,4 milyar Euro olan ve yılda 147.692 ton üretilen bu peynirin %50'si ihraç edilmektedir.

Manchego PDO (Manchego Peyniri, Menşe, İspanya)

17. yüzyılda yazılmış kaynaklarda sıkça rastlanan bu peynir, İspanya'nın La Mancha adı verilen bölgesinde yetiştirilen Manchego koyunlarının sütünden elde edilir. 1982 yılında süt üreticileri ve peynirciler tarafından yapılan tescil başvurusu sonrasında, 1984 yılında İspanya Gıda, Tarım ve Çevre Bakanlığı tarafından Manchego Peyniri Düzenleyici Konseyi (CRDOQM) oluşturulmuştur. Bu tarihten itibaren hızla İspanya'nın peynir piyasasında liderliğe yükselen Manchego peyniri, 1996 yılında Avrupa düzeyinde bir menşe işareti olarak tescillenmiştir.

2014 yılı itibarıyla 785 süt üreticisi çiftçiyi kapsayan Manchego PDO sistemi endüstriyel ve artizanal üretimi bünyesinde barındıran coğrafi işaret sistemlerine başarılı bir örnek olarak gösterilebilir. 39 endüstriyel mandıraya gelen süt pastörize edilerek işlenirken, 25 geleneksel mandırada peynir çiğ süttten üretilmektedir. Endüstriyel mandıralar toplam üretimin %85'ini gerçekleştirirken, kendi ürettiği işleyen geleneksel mandıra sahipleri üretimin kalan %15'lik kısmını gerçekleştirmektedir. Kooperatif sayısı yıllar içinde giderek azalmıştır. 2015 itibarıyla sadece 2 artizan kooperatif faaliyetlerini sürdürmektedir (FAO 2018).

2008 krizi nedeniyle bazı kriterlerin esnetilmesi, başta Lactalis Gurubu olmak üzere ihracat odaklı büyük şirketlerin pazara girmesine ve peynirin daha yüksek fiyatla yurtdışına satışının artmasına yol açmıştır (FAO 2018). Kooperatife ilgi azalsa da coğrafi işaret tesciline uygun üretilen süttün fiyatının giderek artmasıyla, süt ve peynir üretimi her yıl artmış, peynir fiyatı nispeten sabitlenmiş ve 2008 krizinin etkileri atlatılmıştır. Manchego peynirinde endüstriyel sayılabilecek üretim tekniklerinin kullanımına izin verilmesi işaret korumasının amacına uygun olarak görülmesi de üretimin kriz süresince devam edebilmesini sağlamıştır (FAO 2018). Aynı zamanda Manchego peynirinin uygulaması modern ve geleneksel üretimin aynı zamanda devam ettiği coğrafi işaretler için örnek bir yönetim modeli teşkil etmektedir.

Manchego Peyniri Düzenleyici Konseyi İspanya devleti tarafından kurulan ve menşe işaretinin yönetilmesinden sorumlu olan organdır. Yönetim Kurulu, Ürün Sertifikasyon Departmanı ve Sertifikasyon Komitesi'nden oluşur. Yönetim Kurulu 16 kişiden oluşmakta ve kurulda çiftçiler, kooperatifler ve gıda işleme şirketleri, geleneksel peynirciler ve endüstriyel peynirciler dörder kişiyle temsil edilmektedir. Sertifikasyon direktörü, sertifika sisteminin sorunlarıyla ilgilenerek Yönetim Kurulu'na raporlamaktan sorumludur. Sertifikasyon Komitesi, konseyin tarafsızlığını garanti eder, kalite politikalarını tasarlar ve sertifikasyon direktörünün seçiminde rol alır.

Manchego Koyunu Yetiştiricileri Ulusal Derneği ve yerel Ziraat Teknik Enstitüsü ise coğrafi işaret korumasına dolaylı yoldan etki eden diğer kurumlardır. Dernek koyun ırkının korunması, çiftçilere teknik destek ve eğitim verilmesi, genetik iyileştirme, suni tohumlama gibi konularda çalışmalar yapar. Ayrıca tüm Manchego koyunlarının elektronik kimliklerinden sorumlu olduğu için Manchego peyniri için önemli istatistikler ve bilgiler üretir. Bu nedenle Düzenleyici Konsey ile koordinasyon içinde çalışması gereken bir kurumdur. Ziraat Teknik Enstitüsü her yıl tavsiye edilen süt fiyatlarını açıklar. Bu fiyatlar zorunlu olmamakla beraber özellikle süt üreticileri ve endüstriyel peynirciler arasında önemli bir pazarlık konusudur. Bu kurumlar Düzenleyici Konsey'le koordinasyon içinde çiftçiye ve mandıralara teşvik dağıtımında da rol almaktadır.

Yıllık üretimi yaklaşık 10.757 ton, ekonomik değeri ise 71.287 milyon Avro olarak belirtilmektedir (FAO 2018). 2008 krizine kadar %70'i ülke içinde tüketilen peynirler, kriz sonrasında daha fazla ihraç edilmeye başlanmış ve 2013'te bu rakam tersine dönmüş, üretimin %70'i ihraç edilmeye başlamıştır. Ancak bu süreçte 1.430 süt üretimi yapan çiftlik sayısı 800'e inmiş, süt üretimi ise artmıştır (FAO 2018). Manchego peynirinin ihracat değeri oldukça yüksek olduğundan, ölçek ekonomisinin avantajlarını öne çıkaran bir coğrafi işaret uygulaması hedeflenmiştir. Bu durum endüstriyel yöntemlerin daha fazla denetlenmesini gerektirmektedir. Aynı zamanda tüketicilerin coğrafi işaretin korumayı amaçladığı ekolojik ve kültürel öğeler üzerinden oluşturduğu baskı son yıllarda oldukça artmıştır.

Futoški kupus (Futog lahanası, Menşe, Sırbistan)

Kuzey Sırbistan'ın Futog şehriyle anılan bu lahanaya ait bilinen en eski kayıtlar 1578 yılına kadar gitmektedir. Verimli Danube ovasının alüvyon teraslarında, yaklaşık 80 metre rakımda üretimi yapılmaktadır. Yumuşak ve ince yapraklarıyla ünlü bu lahananın yerel tohumları yüzyıllardır çiftçiler tarafından yeniden çoğaltılarak günümüze ulaşmıştır. Çiftçilerin tohumluk üretim, toprağın hazırlanması ve hasat gibi konulardaki bilgisi Futog lahanasının ayırt edici özelliklerini korumak için çok önemli bir rol oynamaktadır (FAO 2018).

20. yüzyıl boyunca Futog lahanasının yerini alan birçok lahana çeşidi Futog lahanası olarak pazarlanırken, 2000'li yıllarda bu çeşidin kaybolmak üzere olduğu tespit edilmiştir. 2007 yılında kurulan Lahana Üreticileri ve İşleyicileri Derneği'nin yaptığı çalışmalar sonucunda Futog Lahanası 2008'de tescil edilmiş ve Sırbistan'ın ilk coğrafi işaret tescili olmuştur. Dernek tohum tedariki, uygunluk kontrolleri, pazarlama gibi çeşitli aşamalarda çalışmaları sürdürse de coğrafi işareten faydalanmak isteyen üreticilerin derneğe katılmaları zorunlu değildir. Yaklaşık 150 üyesi olan dernek 35 lahana üreticisinin yanı sıra, üretici-işleyenler ve destekçilerden oluşmaktadır. Derneğin geliri üye olan üretici ve işleyenlerin aidatları ile destekçilerin bağışları ve çeşitli proje desteklerinden oluşmaktadır. Derneğin yıllık ortalama bütçesi 10.000 Euro'dur (FAO 2018).

Futog Lahanası tohumunun kalitesini koruyabilmek adına derneğin belirlediği bir komisyon o sezonun en iyi lahanalarını çeşitli üreticilerden seçerek tohumluk üretimini yönlendirir ve denetler. Tüm üreticiler bir sonraki yıl ne kadar üretim yaptıklarını ve yapmayı planladıklarını derneğe bildirmek zorundadır. Ayrıca tohum satın almak için de tek adres bu dernektir. Coğrafi işaretin kurumsallığının bir parçası olarak dernek bir duyusal analiz komisyonu oluşturmuştur. Bu komisyon her sezon üretilen lahanaları tat, renk, şekil, koku ve doku bakımından inceleyerek, Futog lahanasının tipik organoleptik özelliklerini güvence altına alır. Denetim sisteminin bir diğer ayağıysa Organik Tarım sertifikasyonu için yapılan denetimlerden oluşmaktadır (FAO 2018).

2014 yılı sayılarına göre 36 üreticinin toplam 222,5 dönümlük bir alanda 468 ton ürettiği Futog lahanası, Sırbistan'daki toplam lahana üretiminin %0.5'inden azına tekabül etmektedir. Üretilen Futog lahanasının %8'i bölgedeki tek üretici-işleyen tarafından ihraç edilmektedir. Satışların sadece %12'si üreticiler ve araçlar arasında gerçekleşirken, kalan üretimin doğrudan pazara ulaştırılabilir olması üreticiler için oldukça büyük bir avantaj yaratmıştır. 2012 yılından itibaren hızla fiyatı yükselen Futog lahanası, diğer lahanalara oranla %15-18 daha yüksek bir fiyattan alıcı bulmaktadır. Bunun arkasında yatan en önemli iki sebep olarak coğrafi işaret korumasından önce konuyla ilgili farkındalık artırma çalışmaları yapılması ve satışların yaklaşık %44'ünün doğrudan üretim yeri ya da yol kenarında aracısız satılması olarak gösterilebilir (FAO 2018).

Aceto Balsamico di Modena, PGI (Modena Balzamik Sirkesi, mahreç, İtalya)

11. yüzyıla kadar uzandığı tahmin edilen Modena'da balzamik sirke yapımı geleneği ilk kez 1933'te resmi kayıtlarda tanımlanmıştır. 1993 yılındaysa ilk kez bir üretici konsorsiyumu oluşturulmuştur. Bu komisyon ürünün ayırt edici özelliklerini ve ismin doğru kullanımının koşullarını tarif etmiştir. 1994 yılında yapılan ilk PGI (mahreç) başvurusu, 2004 yılında gözden geçirilmiş ve 2009 yılında Avrupa Komisyonu tarafından ürün tescillenmiştir.

Modena ve Reggio Emilia Bölgeleri'nde, subtropikal iklim özelliklerinin de etkisiyle özel bir şeker ve asitlik oranına sahip üzüm yetiştiriciliği oldukça yaygındır. Modena Balzamik Sirkesi yerel çiftçilerin bilgi, gelenek ve zanaatıyla doğrudan ilişkilidir. Tescilde ifade edilen 7 üzüm çeşidi kullanılarak hazırlanan sirke üretimi iki temel hammaddeye (üzüm küfü ve şarap sirkesi) dayanır. Bunların nasıl hazırlanacağı ve üretimde nasıl kullanılacağı detaylı biçimlerde tanımlanmıştır. Bu kriterlerin oluşturulmasında bilimsel araştırmalar, analitik veriler ve organoleptik analizler belirleyici olmuştur. Olgunlaştırılmış ya da taze olarak satışa sunulan Modena Balzamik Sirkesi'nin üretiminde 73 sirke mahzeni, 107 şaraphane, 52 üretimhane ve 157 paketleme şirketi yer almaktadır. Toplam çalışan sayısının 1000 kişiden fazla olduğu bu tedarik zincirinde, üretimin %98'ini kapsayan farklı pozisyonlardaki 48 firma konsorsiyum üyesidir (Qualivita 2017).

Coğrafi işaret sisteminin iki ayaklı bir sistem olarak tasarlayan konsorsiyum hem koruma hem de pazarlama faaliyetlerine odaklanmıştır. Yaklaşık 400 milyon Euro'luk bir piyasa değerine sahip olduğu tahmin edilen Modena balzamik sirkesi, coğrafi işaret aldıktan sonraki 6 yılda üretim değerini %67, tüketicisi değerini ise %108 arttırmıştır. Bu grafik İtalya ve dünyadaki en başarılı örneklerden biridir. Yıllık 94 milyon litre üretimin %90'ı ihraç edilmekte, %21'i de işlenmiş gıda ürünlerinde kullanılmak üzere satın alınmaktadır (Qualivita 2017).

Modena Balzamik Sirkesi'nin tescilinde sadece iki kategori kullanılmıştır ve tüm ürünler taze ve yllandırılmış olarak ikiye ayrılmıştır. Yllandırılmış sirkeler için en az 3 sene mahzenlerde saklanma koşulu vardır. Ancak bu iki genel kategori piyasada ürünlerin ayrıştırılması ve farklı fiyatlandırılması için yeterli olmamaktadır. Yasal olarak zorunlu olmasa da, bir gurup üreticinin coğrafi işaret koruması kurumsallaşmadan önce geliştirdikleri, duysal analize dayanan, "Yaprak Sistemi" (Sistema Foglia) bugün yaygın olarak kullanılmaktadır (Qualivita 2017). Bu durum organoleptik analizleri ve laboratuvar analizlerini bir araya getirerek üretici ve tüketiciler arasında ortak referanslar oluşturulmasına güzel bir örnek teşkil etmektedir. Bununla birlikte aynı coğrafi işarete sahip farklı kalitedeki ürünlerin duysal, kimyasal ve biyolojik özellikleri dolayısıyla ayırt edilebilmesini ve farklı fiyatlandırılmalarını sağlamaktadır.

Valais Rye Bread PDO (Valais Çavdar Ekmeği, Menşe, İsviçre)

İsviçre'nin güneybatısındaki Valais bölgesine ait bu ekmeğ coğrafi işaret tescil belgesinde bir koşul olarak belirtildiği üzere bölgede yetiştirilen ve işlenen buğday kullanılarak üretilebilmektedir. 1997'de yapılan başvuru 2004 yılında kesinleşmiş ve bu çavdar ekmeği (en fazla %10 oranında yerel buğday unu içerebilir) menşe işaretiyle tescillenmiştir.

Tedarik zinciri aktörleri arasında tahıl üreticileri, değirmenciler, fırınlar, kontrol mekanizması ve tüm bunların arasındaki ilişkileri sürdüren Coğrafi İşaret

Derneği bulunmaktadır. Yaklaşık 30 tahıl üreticisi olan bölgede, 40'tan fazla sertifika almış fırın bulunmaktadır. Coğrafi işaret derneği tescile uygun tohumlarla ve özelliklerde üretilen buğday ve çavdarı üyesi olan üreticilerden satın almaktadır. Her üretici kendisi de çavdarını pazarlayabilmektedir. Dernek piyasadan daha yüksek bir fiyattan aldığı çavdar ve buğdayı bölgede bulunan 2 değirmende un yaptırabilmektedir. Unu dernekten alan fırınlar için un fiyatı piyasaya göre biraz daha yüksektir (Agridea 2007).

Coğrafi işaret derneğinin yönetiminde 3 tane fırıncı, 2 değirmenci, 2 tahıl üreticisi ve daimi katılımcılar olarak yerel tarım bakanlığı ve ziraat odası temsilcileri bulunmaktadır. Dernek, tanıtım ve pazarlama faaliyetleri yürüterek 2004'ten 2010 yılına kadar dış talebi arttırmak konusunda etkili olmuştur. Mobil fırın uygulaması ekmeğin tüketiciler tarafından daha fazla aranmasını sağlarken, dernek son yıllarda ürünün bölge dışına pazarlanması ve taklitlerinin denetlenmesi için çalışmalara ağırlık vermiştir (FAO 2016).

Tilouine Saffron PDO (Tiluin Safranı, Menşe, Fas)

Tilouine Bölgesi'nde 8500 dönümlük bir alanda 1400 çiftçi tarafından üretilen Tilouine Safranı Fas'taki toplam safran üretiminin % 95'ine tekabül eder ve Fas'ın dünyada en çok safran üreten 4. ülke olmasında çok önemli bir rol oynar (FAO 2018).

Fas'ta en az dört yüzyıl önce üretilmeye başlandığı tahmin edilen 'kırmızı altın' safran gastronomik olarak kullanım alanı oldukça yaygın olan bir bitki ve baharat olmasının yanı sıra boya verici özelliği, şifalı ve kozmetik kullanımları açısından da önemlidir. Tilouine Bölgesi en eski üretim merkezi olduğu için bu isim ile anılan safran üretimi, 1960'tan sonra Taznak Bölgesi'ne yayılmıştır. Günümüzde bu iki bölgeyi kapsayan menşe coğrafi işaretine sahip safranın üretimi geleneksel yöntemlere dayanmaktadır. Özellikle kadın emeğine dayalı geleneksel metotlarda hektar başına 2-3 kg kadar verim alınan safran tarımını sürdüren ailelerin %91'i için gelirlerinin yarısından fazlasını safrandan elde etmektedir. Bu aileler ortalama iki dönüm alanda üretim yapmaktadır (FAO 2018).

2010 yılında onaylanan menşe coğrafi işaret (PDO) sonrasında, Fas'taki korumacı ulusal tarım politikalarının da desteğiyle üretici kooperatifleri ve ortak üretici sayısı 4 yıl içinde 7 kat artmıştır. 2010 öncesinde piyasasının %70'i enformel olan safran üretiminde kooperatif sayısı 5'ten 35'e çıkmıştır (FAO 2018). 2015 yılında kurulan Fas Safran Mesleklerarası Derneği'nin üyeleri arasında 2300 çiftçi ve 35'i PDO sertifikalı 50 kooperatif mevcuttur. Kooperatife satmayan ve pazarlamasını kendi yapan üreticinin geliri coğrafi işaret sonrası %40 artarken, ürettiğini kooperatiflere satan üreticinin geliri %500 artmıştır (FAO 2018).

3. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde araştırma başlangıç tarihine kadar (04.01.2019) tescili gerçekleşen 24 coğrafi işaret tesciline sahip tüm ürünler derinlikli olarak incelenmiştir. Raporla mülakat formları ile elde edilen verilerin analiz bulguları ise sadece bu 24 coğrafi işaret tescilini kapsamaktadır. Araştırmada derinlikli olarak incelenen 24 ürün şunlardır:

1. **Akkuş Şeker Fasulyesi**
2. Akçaabat Köftesi
3. **Derepazarı Pidesi**
4. Gümüşhane Dut Pestili
5. **Gümüşhane Ekmeği**
6. Gümüşhane Kömesi
7. **Gümüşhane Sironu**
8. Giresun Tombul Fındığı
9. **Hamsiköy Sütlacı**
10. Kabataş Helvası
11. **Ordu Perşembe Ceviz Helvası**
12. Ordu Yayla Pancarı Turşusu (Ordu Dürme Turşusu)
13. **Puçuko**
14. Piraziz Elması
15. **Rize Bezi (Feretiko)**
16. Sürmene Bıçağı
17. **Tonya Tereyağı**
18. Trabzon Kazaziyesi
19. **Trabzon Telkâri ve Hasırı**
20. Vakfıkebir Ekmeği
21. **Çamoluk Şeker Kuru Fasulyesi**
22. Çarşıbaşı Keşanı
23. **Çayeli Kuru Fasulye Yemeği**
24. Hopa Laz Böreği

1 Ekim 2019 itibarıyla Doğu Karadeniz Bölgesi'nde 33 tane coğrafi işaret tescilli ürün bulunmaktadır. Rapor yazım aşamasında coğrafi işaret tescil belgelerinin incelenmesi ile elde edilen verilerin analiz bulguları bu 33 coğrafi işaret tescilini kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

Tablo: 3- Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Bulunan Coğrafi İşaretler (Ekim 2019)

	Coğrafi İşaretin Adı	Tescil Numarası	Tescil Tarihi	Türü	İl	Başvuru Yapan
1.	Giresun Tombul Fındığı	31	10.10.2001	Menşe Adı	Giresun	S.S. Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
2.	Gümüşhane Dut Pestilli	63	27.12.2004	Mahreç İşareti	Gümüşhane	Gümüşhane İl Özel İdaresi
3.	Gümüşhane Kömesi	62	27.12.2004	Mahreç İşareti	Gümüşhane	Gümüşhane İl Özel İdaresi
4.	Trabzon Telkariye ve Hasırı	94	4.01.2008	Mahreç İşareti	Trabzon	Trabzon Kuyumcu ve Saatçiler Odası
5.	Rize Bezi (Feretiko)	98	20.08.2008	Mahreç İşareti	Rize	Rize Valiliği
6.	Çarşıbaşı Keşanı	103	11.11.2008	Mahreç İşareti	Trabzon	Çarşıbaşı Kaymakamlığı
7.	Akçaabat Köftesi	132	10.05.2010	Mahreç İşareti	Trabzon	Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası
8.	Akkuş Şeker Fasulyesi	156	23.03.2012	Menşe Adı	Ordu	Akkuş Ziraat Odası Başkanlığı
9.	Piraziz Elması	204	21.12.2016	Menşe Adı	Giresun	Piraziz Ziraat Odası Başkanlığı
10.	Gümüşhane Ekmeği	221	27.10.2017	Mahreç İşareti	Gümüşhane	Gümüşhane İl Özel İdaresi
11.	Gümüşhane Sironu	222	27.10.2017	Mahreç İşareti	Gümüşhane	Gümüşhane İl Özel İdaresi
12.	Trabzon Kazaziyesi	231	9.11.2017	Menşe Adı	Trabzon	Trabzon Kuyumcu ve Saatçiler Odası
13.	Hamsiköy Sütlacı	255	1.12.2017	Mahreç İşareti	Trabzon	Maçka Esnaf ve Sanatkârlar Odası Başk.
14.	Ordu Yayla Pancarı Turşusu / Ordu Dürme Turşusu	269	15.12.2017	Mahreç İşareti	Ordu	Ordu Valiliği
15.	Kabataş Helvası	282	18.12.2017	Mahreç İşareti	Ordu	Ordu Valiliği
16.	Ordu Perşembe Ceviz Helvası	283	18.12.2017	Mahreç İşareti	Ordu	Ordu Valiliği
17.	Puçuko	303	26.12.2017	Mahreç İşareti	Artvin	Artvin Ticaret ve Sanayi Odası
18.	Çayeli Kuru Fasulye Yemeği	312	2.01.2018	Mahreç İşareti	Rize	Çayeli Ticaret ve Sanayi Odası
19.	Derepazarı Pidesi	324	30.01.2018	Mahreç İşareti	Rize	Derepazarı Belediyesi
20.	Sürmene Bıçağı	329	22.02.2018	Mahreç İşareti	Trabzon	Sürmene Belediyesi
21.	Çamoluk Şeker Kuru Fasulyesi	348	2.05.2018	Menşe Adı	Giresun	Çamoluk Belediye Başkanlığı
22.	Vakfıkebir Ekmeği	372	3.08.2018	Mahreç İşareti	Trabzon	Vakfıkebir Belediye Başkanlığı
23.	Tonya Tereyağı	380	18.08.2018	Menşe Adı	Trabzon	Tonya Belediyesi
24.	Hopa Laz Böreği	407	8.01.2019	Mahreç İşareti	Artvin	Hopa Ticaret ve Sanayi Odası
25.	Rize Simidi	410	24.01.2019	Mahreç İşareti	Rize	Rize Belediyesi
26.	Görelle Dondurması	436	21.06.2019	Mahreç İşareti	Giresun	Görelle Belediyesi
27.	Kelkit Zilli Kilimi	437	21.06.2019	Mahreç İşareti	Gümüşhane	Kelkit Kaymakamlığı
28.	Rize Baston Ekmek	439	26.06.2019	Mahreç İşareti	Rize	Rize Belediyesi
29.	Kürtün Araköy Ekmeği	449	4.09.2019	Mahreç İşareti	Gümüşhane	Gümüşhane Ticaret ve Sanayi Odası
30.	Ordu Kivisi	451	5.09.2019	Menşe Adı	Ordu	Ordu İl Tarım ve Orman Müdürlüğü
31.	Giresun Kalınkara Fındığı / Giresun Karası	456	18.09.2019	Menşe Adı	Giresun	S.S. Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
32.	Giresun Sivri Fındığı	455	18.09.2019	Menşe Adı	Giresun	S.S. Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
33.	Tamzara Dokuması	460	30.09.2019	Mahreç İşareti	Giresun	Şebinkarahisar Belediye Başkanlığı

Araştırmada kullanılan temel analiz yöntemi ise tedarik zinciri analizidir. Tedarik zinciri analizi bir ürünün ya da servisin üretiminden tüketimine (hatta geri dönüşümüne kadar) kadar geçen sürecin çeşitli ağ/network ilişkileri ile birbirine nasıl bağlandığını, yönetildiğini ve kullanıldığını analiz ederken üç temel amaçlı hedefler:

- 1. Betimlemek**
- 2. Analiz etmek**
- 3. Alternatif önermek**

Tedarik zinciri analizi kullanılarak hem analiz birimi tanımlanır, hem de tedarik zincirine egemen olan yönetim/yönetişim modeli tespit edilebilir. Friedland (2001) tedarik zinciri analizi için bir ürünün tedarik zincirindeki 8 temel alana bakmak gerektiğini söylemektedir:

- 1. Üretim pratikleri**
- 2. Üreticilerin örgütlenmeleri**
- 3. Üretim ilişkileri (emek piyasası)**
- 4. Bilimsel yöntem ve tekniklerin uygulanması**
- 5. Piyasa ve dağıtım ağları**
- 6. Ölçek ve sektörel örgütlenme**
- 7. Ürüne verilen devlet destekleri**
- 8. Tüketim kültürü (meta kültürü)**

Tedarik zincirlerinin yönetim modellerinin detaylı analizi için birçok değişkene bakmak gereklidir. Bu araştırmada odaklanılan değişkenler ile sadece tedarik zincirini bir araya getiren bölümler/halkaların (segment) tespit edilmesi, bu bölümleri birbirine bağlayan ilişki ağlarının analiz edilmesi, tedarik zincirinin organizasyonu belirleyen yönetim mekanizmaları ve ak-

törler/kurumların (yerel ve ulusal kurumlar, küresel kurumlar, sivil toplum kuruluşları, çokuluslu şirketler, üretici ya da tüketici kooperatifleri) tespit edilmesi, belirli noktalarında farklı aktörler arasında ortaya çıkan dayanışma ya da çatışmalar analiz edilmesi, tedarik zincirini özgün/emsalsiz kılan ürüne has karakteristik özelliklerinin (tarımsal, işleme, sanayi ve servis zinciri) tespit edilmesi ve bu özelliklerin tedarik zinciri organizasyonunu nasıl şekillendirdiği analiz edilmesi hedeflenmiştir.

Verilerin toplanması için farklı ekipler ve farklı soru setleri oluşturulmuştur. Coğrafi işaretli ürünlerin ayırt edici özelliklerine, üretim aşamaları, tedarik zincirlerine dair detaylı bilgiler içeren kimlik formları oluşturulması hedeflenmiştir. Bu kimlik formlarının oluşturulmasında iki farklı soru seti kullanılmıştır. 15 soruluk ilk soru seti (A Formu - kodlama formu) ile coğrafi işaret tescil belgesinde yer alan bilgiler araştırma ekibi tarafından incelenmiş ve kodlanarak nicel veriye dönüştürülmüştür. Coğrafi işaret koruması ve tedarik zincirine dair mevcut durumun analizi için 56 soruluk ikinci bir soru seti (B formu - anket formu) geliştirilmiştir. Bu anket formları araştırma ekibi tarafından hazırlanmış ve Doka uzmanları tarafından yürütülen görüşmelerde kullanılmıştır. DOKA uzmanları B formu ile elde edilen verileri araştırma ekibine iletmış ve bu veriler araştırma ekibi tarafından SPSS programı ile analiz etmiştir. Anket görüşmelerinde (B formu) elde edilen ve aktarılan verilerin güvenilirliğinden Doka uzman ekibi sorumlu olmuştur. A ve B formu ile elde edilen veriler ışığında 24 farklı ürün raporu oluşturulmuştur. Detaylı ürün raporları ilgili paydaşlarla paylaşılmış olup, burada yer verilmemiştir.

Araştırmada aşağıda belirtilen amaçlara odaklanılmıştır.

- 1) Yerel aktörlerin coğrafi işaret korumasından beklentilerinin tespit edilmesi
- 2) Coğrafi işaret korumasında yaşanan problemlerin tespit edilmesi
- 3) Problemlerin olası çözümlerine dair aktörlerin fikir ve önerilerinin derlemesi ve yeni önerilerin geliştirilmesi
- 4) Coğrafi işaretlerin doğru kullanımının sürdürülebilmesi için alınabilecek tedbirlerin tespit edilmesi
- 5) Coğrafi işaretlerin alternatif kırsal kalkınma modellerine dönüşme potansiyellerinin geliştirilmesi
- 6) Coğrafi işaretli her ürün için tedarik zinciri analizlerinin yapılması, kurumsal, örgütsel ve teknik altyapıların geliştirilmesi, özgün denetim/kontrol süreçlerinin tasarlanması için yerel aktörlerin önerilerinin derlenmesi ve yeni önerilerin geliştirilmesi
- 7) Yerel aktörlerin kooperatifçilik konusunda deneyimleri ve beklentilerinin tespit edilmesi
- 8) Coğrafi işaretlerin bölgede etkin birer kırsal kalkınma aracı olarak kurumsallaşabilmesi için gerekli örgütlenme ve denetleme modellerinin tespit edilmesi ya da geliştirilmesine katkı sağlayacak bulgulara ulaşılması.

Araştırma ekibi ve DOKA uzman ekibi bir araya gelerek Ocak ve Haziran ayları arasında Artvin, Rize, Trabzon, Giresun, Ordu ve Gümüşhane illerinde coğrafi işaret tescilinin kullanımı, sorunları ve eksikliklerinin tespit edilmesine dönük saha araştırmaları ve odak grup görüşmeleri yürütmüştür. 24 adet coğrafi işaretli üründen 14 tanesi (Piraziz Elması, Giresun Tombul Fındığı, Tonya Tereyağı, Hamsiköy Sütü, Gümüşhane Dut Pestili, Gümüşhane Kömesi, Vakfıkebir Ekmeği, Hopa Laz Böreği, Çayeli Kuru Fasulye Yemeği, Rize Bezi, Çarşıbaşı Keşanı, Trabzon Kazaziyesi, Trabzon Telkâri ve Hasırı, Sürmene Bıçağı) için araştırma ekibi ve doka uzmanlarının katıldığı saha ziyaretleri gerçekleştirilmiştir. Çoğunlukla yarım günlük saha ziyaretleri içeren bu görüşmeler sırasında coğrafi işaret tescilleri gerçekleştiren kurumlar ve üreticiler (ve varsa kooperatif, birlik ya da dernekleri) başta olmak üzere ulaşılabilen paydaşlarla odak gurup görüşmeler ve derinlikli mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

Ayrıca araştırma boyunca değişik tarihlerde bölgede altı ilde yapılan bilgilendirme toplantılarına katılan araştırmacılar ve uzmanlar, bu toplantılar sırasında da coğrafi işaretli ürünlerin paydaşlarıyla ve çeşitli kamu ve özel kurum temsilcileriyle görüşmeler yürütmüştür.

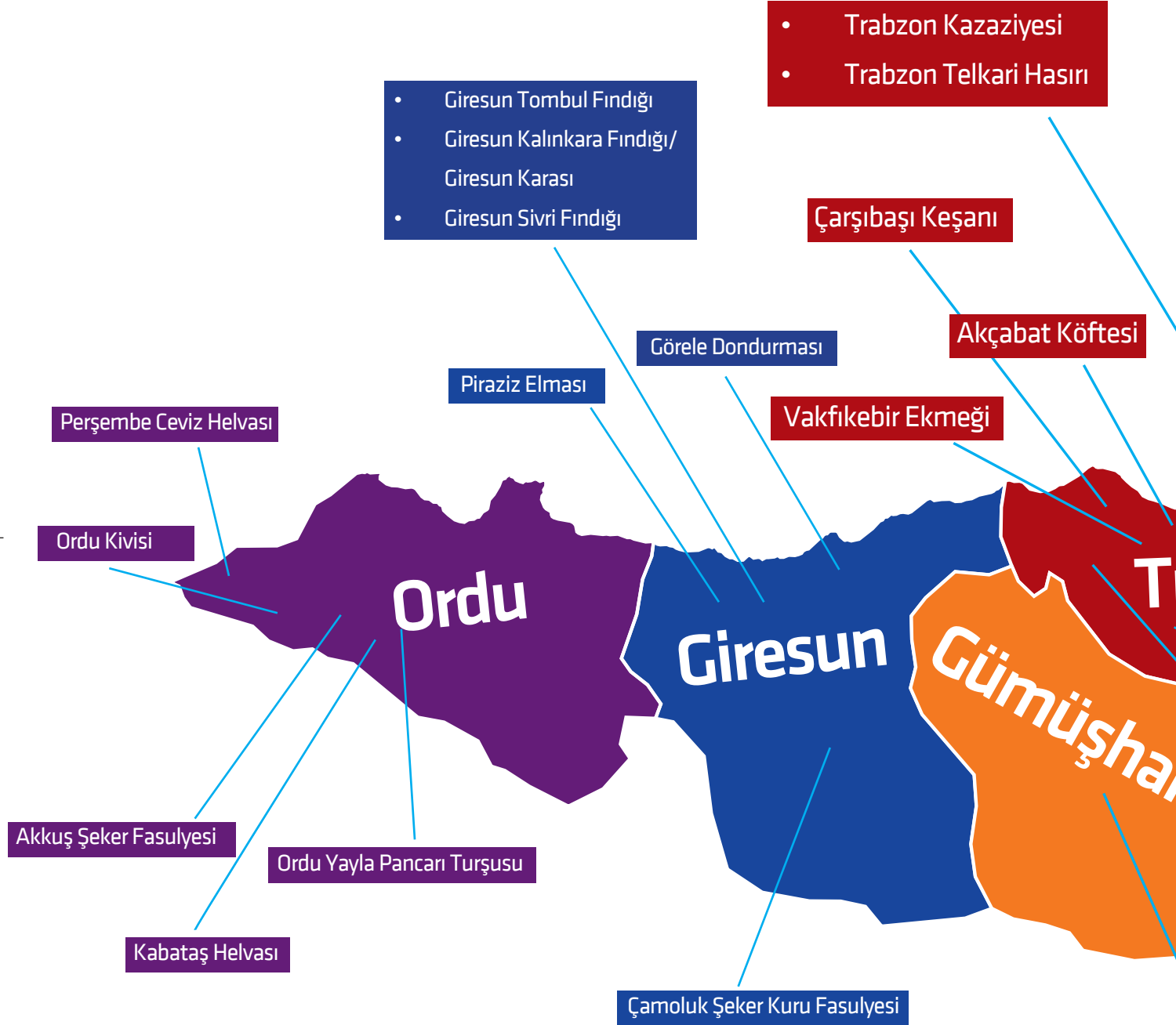
DOKA tarafından daha önce desteklenen benzer araştırma projelerinin raporları dahil olmak üzere tescile konu ürün ya da üretimle ilgili diğer ikincil kaynaklardan da yararlanılmıştır.

Bu araştırma karma araştırma yöntemlerinden yararlanmıştır. Hem nicel hem de nitel veriler toplanmış ve analiz edilmiştir. Nicel veriler SPSS kullanılarak, nitel veriler ise içerik analizi kullanılarak irdelenmiş ve raporda yer alan bulgulara ulaşılmıştır.

Başvuru Tarihi

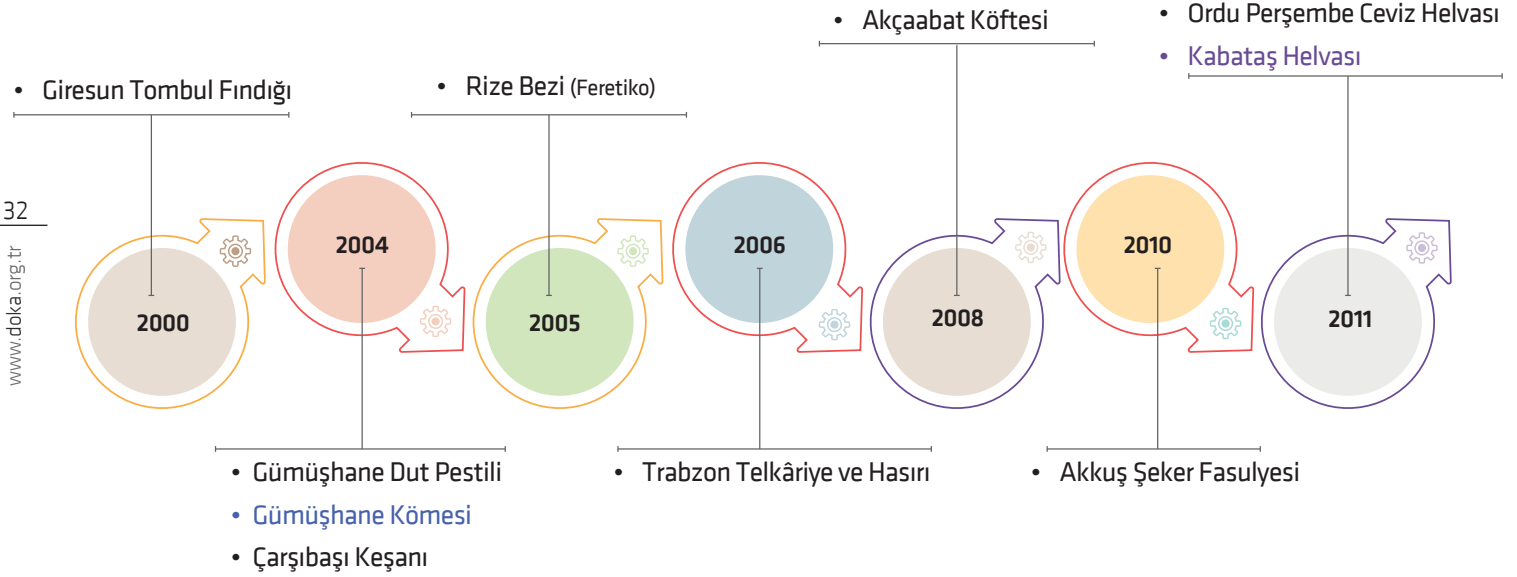
Tescil edilen ürünlerin coğrafi işaret başvuru yılı incelendiğinde, ilk başvurunun 2000 yılında "Giresun Tombul Fındığı" için yapıldığı görülmektedir. 2017 ve 2018 yılları tescil edilen coğrafi arasında başvuruların en yoğun olduğu yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır. 2017 yılında başvurusu yapılan 11 coğrafi işaret tescil edilmiştir. 2018 yılında başvurusu yapılan 6 işaret tescil edilmiştir. 2018 yılında başvurusu yapılan ve değerlendirilen coğrafi işaretler (13 adet) tescil edilirse bu yıl tescil edilen coğrafi işaretler arasında başvurunun en yoğun olduğu yıl olarak karşımıza çıkacaktır.

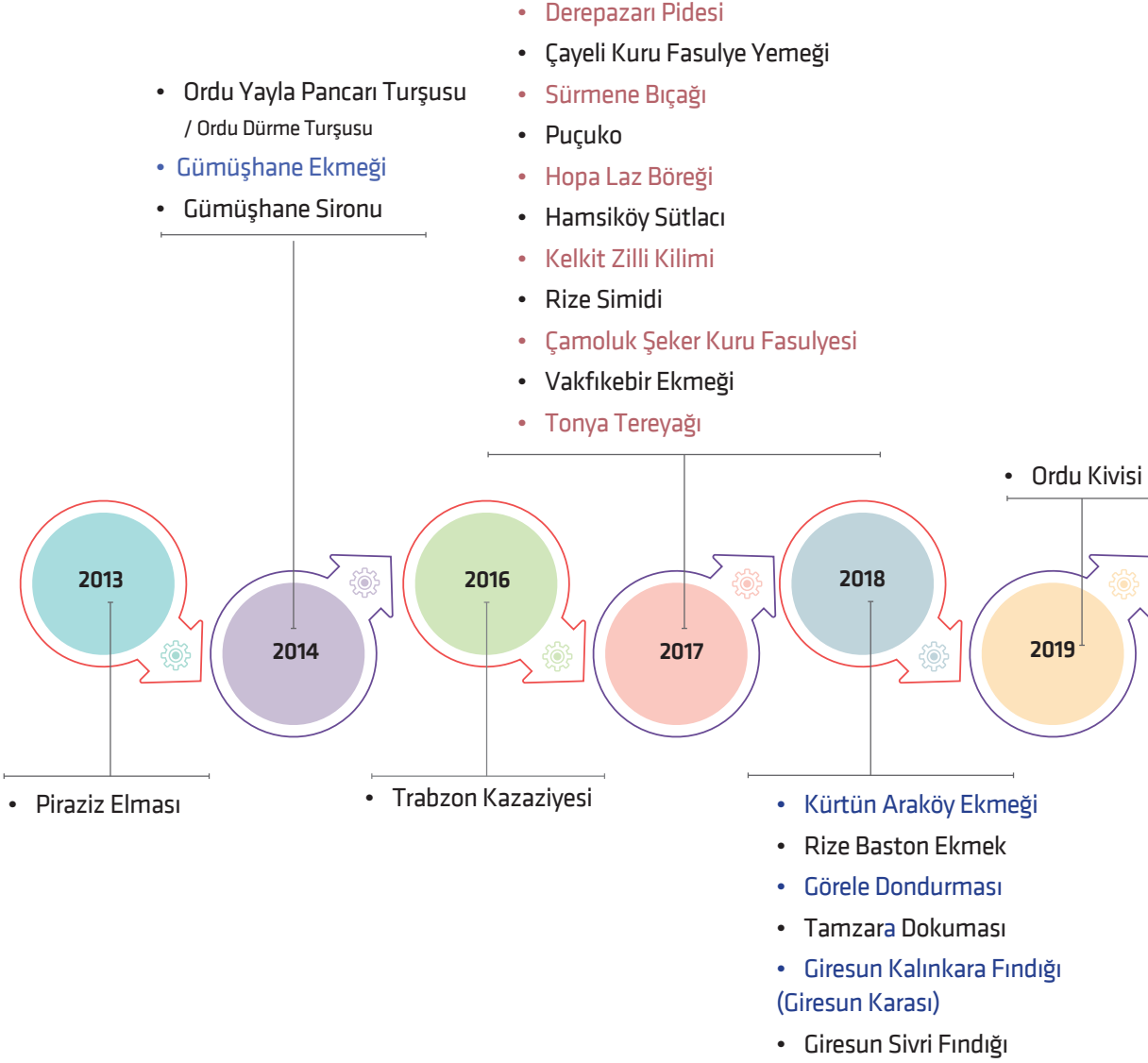
Derinlikli Araştırmada Odaklanılan Coğrafi İşaretlerin Coğrafi Dağılımı

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Tescil Edilmiş Coğrafi İşaretlerin Başvuru Yılı Dağılımı

Tablo: 4- Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Başvurusu Yapılan ve Henüz Tescillenmeyen Coğrafi İşaretler

Coğrafi İşaret Başvurusu	Başvuru Tarihi	Türü	İl
Anzer Balı	26.05.2011	Menşe Adı	Rize
Ünye Taşı	14.11.2011	Menşe Adı	Ordu
Ünye Beyaz Bentoniti	8.12.2011	Menşe Adı	Ordu
Rize Çayı	15.08.2017	Menşe Adı	Rize
Rize Kavurması	27.12.2017	Mahreç İşareti	Rize
Gümüşhane Deleme Peyniri	14.03.2018	Mahreç İşareti	Gümüşhane
Gümüşhane Şeker Fasulyesi	19.03.2018	Menşe Adı	Gümüşhane
Yufka Tatlısı	19.03.2018	Mahreç İşareti	Gümüşhane
Çavuşlu Ekmeği	20.04.2018	Mahreç İşareti	Giresun
Vakfıkebir Külek Peyniri	25.06.2018	Mahreç İşareti	Trabzon
Tirebolu Pidesi	31.08.2018	Mahreç İşareti	Giresun
Giresun Fındık Ezmesi	22.10.2018	Mahreç İşareti	Giresun
Rize Muhlaması	22.11.2018	Mahreç İşareti	Rize
Rize Pepeçurası	22.11.2018	Mahreç İşareti	Rize
Şavşat Ketesi	28.11.2018	Mahreç İşareti	Artvin
Korava	29.11.2018	Menşe Adı	Artvin
Kelkit Şeker Fasulyesi	13.12.2018	Menşe Adı	Gümüşhane
Giresun Pidesi	31.12.2018	Mahreç İşareti	Giresun
Alucra Oğlak Kebabı	14.01.2019	Mahreç İşareti	Giresun
Hamsili Ekmek	25.03.2019	Mahreç İşareti	Artvin
Sürmene Pidesi	10.06.2019	Mahreç İşareti	Trabzon
Ayder Balı	2.09.2019	Menşe Adı	Rize

* 1 Ekim 2019 tarihinde Türk Marka ve Patent Kurumu'nun web sitesinde yer alan istatistiklere göre hesaplanmıştır. Başvuru tarihine göre, eskiden yeniye olmak üzere sıralanmıştır.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde üretilen ve Türk Marka ve Patent Kurumu'na başvurusu yapılan coğrafi işaret sayısı 1 Ekim 2019 tarihinde 22'dir. Türkiye'de bilinirliği en yüksek ürünlerden biri olan Anzer Balı için 2011 tarihinde coğrafi işaret tescil başvurusu yapılmıştır. Bölgede faaliyet gösteren 3 farklı üretici kooperatifinin arasındaki anlaşmazlıktan dolayı coğrafi işaret tescilinin henüz gerçekleşmediği bilinmektedir. Anzer Balı tedarik zincirinde üretici kooperatifleri en önemli aktörlerdir. Anzer Balı'nın tedarik zinciri örnek bir izlenebilirlik sistemine sahiptir. Anzer Balı resmi olmayan fakat işleyişte tam olarak ideal bir coğrafi işarettir. Doğu Karadeniz Bölgesi ve Türkiye'nin katma değeri en yüksek yöresel ürünü olarak Anzer Balı'nın coğrafi işaret tescilinin gerçekleşmesi elzemdir. Anzer Balı'nın coğrafi işaret tescilinin gerçekleşmesi için kapasite güçlendirme (arabuluculuk + çıkarların müzakere edilmesi + uzlaşmanın sağlanması) çalışmaları yürütülmeli ya da desteklenmelidir.

Anzer Balı ve Ayder Balı olarak başvurusu yapılan 2 adet bal dışında diğer coğrafi işaretlerin ürün grupları ise şöyledir: 12 adet gastronomi ürünü, 3 adet tarım ürünü, 2 adet peynir ve 2 adet maden ürünü.

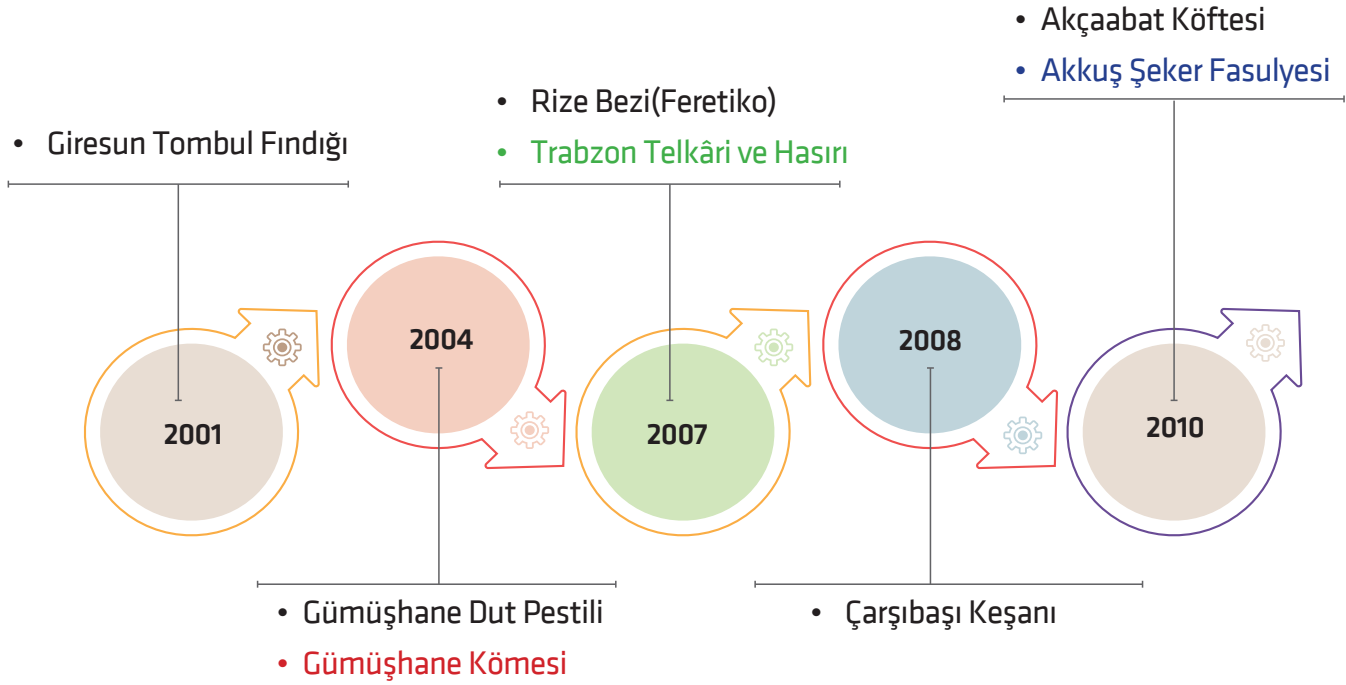
Yapılan coğrafi işaret başvurularının illere göre dağılımı ise şöyledir: Giresun İli için 5 adet, Rize İli için 6 adet başvuru, Gümüşhane İli için 4 adet, Ordu İli için 2 adet, Artvin İli için 3 adet, Trabzon İli için 2 adet coğrafi işaret tescil başvurusu yapılmıştır.

Tescil Tarihi

Doğu Karadeniz Yöresinde coğrafi işaret tescili alan ve yöredeki diğer ürünlere de öncülük eden ilk yöresel ürün 2000 yılında başvurusu yapılan ve 2001 yılında tescilli gerçekleşen Giresun Tombul Fındığı'dır. Bu araştırma yürütülürken tescillenmiş son ürün ise Ordu Kivisi olmuştur. 2019 yılında başvuru yapılan Ordu Kivisi coğrafi işareti 5 Eylül 2019 tarihinde tescillenmiştir.

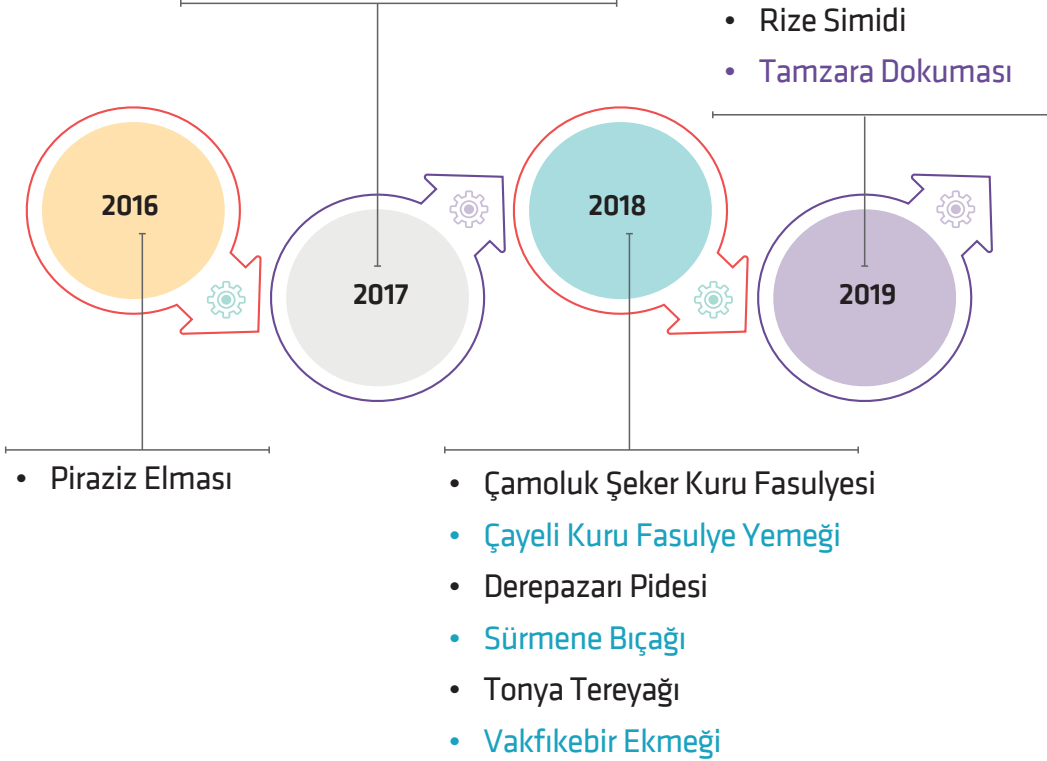

Doğu Karadeniz Bölgesi Coğrafi İşaret Tescil Yılı

- Gümüşhane Ekmeği
- Gümüşhane Sironu
- Hamsiköy Sütlaçı
- Kabataş Helvası
- Ordu Perşembe Ceviz Helvası
- Ordu Yayla Pancarı Turşusu
(Ordu Dürme Turşusu)
- Puçuko
- Trabzon Kazaziyesi

- Giresun Kalıncara Fındığı/
Giresun Karası
- Giresun Sivri Fındığı
- Görele Dondurması
- Hopa Laz Böreği
- Kelkit Zilli Kilimi
- Kürtün Araköy Ekmeği
- Ordu Kivisi
- Rize Baston Ekmek
- Rize Simidi
- Tamzara Dokuması

Coğrafi işaret tescil yılları incelendiğinde en yoğun dönemin 2017-2019 arasındaki 3 yıllık dönem olduğu görülmektedir. 2017 yılında 8 adet tescil, 2018 yılında ise 6 adet tescil, 2019 yılında ise 10 adet tescil gerçekleştirilmiştir. 2017 ve 2018 yılı Türk Marka ve Patent Kurumu'nun tescil başvurularını kolaylaştırdığı ve hızlandırdığı bir dönemdir. Türkiye genelinde olduğu gibi Doğu Karadeniz Bölgesi'nde de tescil sayılarında belirtilen yıllarda artış yaşandığı görülmektedir. Mevcut başvurular olumlu şekilde sonuçlanırsa Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki coğrafi işaretlerin sayısı 33'den 55'e yükselecektir. Yeni başvuruların olması ile bu sayı daha çok artacaktır.

Menşe ve Mahreç

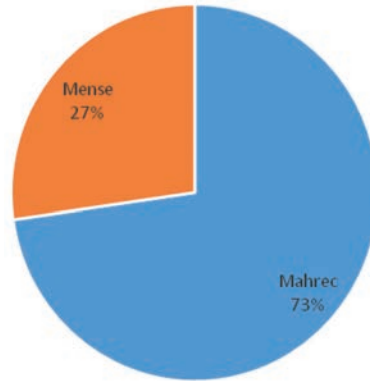
Avrupa Birliği ve Türkiye'de coğrafi işaretler mahreç işareti ve menşe adı olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Bu iki coğrafi işaret arasındaki temel fark yöresel ürünün üretim süreçlerinin tümünün (kullanılan hammaddelerin orijini de dahil olmak üzere) ürünün kendi yöresinde gerçekleşip, gerçekleşmediğidir.

Menşe Adına (Protected Designation of Origin - PDO) sahip ürünlerin üretim, işleme vb. tüm işlemleri aynı bölge, alan sınırları içinde gerçekleşmektedir. Menşe adına sahip ürünün esas özellikleri, ürünün üretildiği yöreye özgü doğal ve beşeri kaynaklara bağlıdır.

Mahreç işaretine (Protected Geographical Indication - PGI) sahip ürünlerin üretim, işleme vb. işlemlerinden en az biri belirtilen yörede gerçekleştirilmektedir. Mahreç işarete sahip ürünün belirli bir özelliği, ürünün üretildiği yöreye özgüdür.

Doğu Karadeniz yöresinde yer alan, coğrafi işaret tesciline sahip 33 ürünün, 9 adeti menşe işareti iken 24 adeti mahreç işaretidir.

Grafik 1. Coğrafi İşaret Türü

Tablo: 5- Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki Tescilli Coğrafi İşaretlerin Başvuru Yılı, Tecil No ve Tescil Yılı

Coğrafi İşaret	Başvuru Yılı	Tescil No	Tescil Yılı
Giresun Tombul Fındığı	2000	31	2001
Gümüşhane Dut Pestili	2004	63	2004
Gümüşhane Kömesi	2004	62	2004
Çarşıbaşı Keşanı	2004	103	2008
Rize Bezi (Feretiko)	2005	98	2007
Trabzon Telkâri ve Hasarı	2006	94	2007
Akçaabat Köftesi	2008	132	2010
Akkuş Şeker Fasulyesi	2010	156	2010
Ordu Perşembe Ceviz Helvası	2011	283	2017
Kabataş Helvası	2011	282	2017
Piraziz Elması	2013	204	2016
Ordu Yayla Pancarı Turşusu (Ordu Dürme Turşusu)	2014	269	2017
Gümüşhane Ekmeği	2014	221	2017
Gümüşhane Sironu	2014	222	2017
Trabzon Kazaziyesi	2016	231	2017
Derepazarı Pidesi	2017	324	2018
Çayeli Kuru Fasulye Yemeği	2017	407	2018
Sürmene Bıçağı	2017	329	2018
Puçuko	2017	303	2017
Hopa Laz Böreği	2017	407	2019
Hamsiköy Sütlaçı	2017	255	2017
Kelkit Zilli Kilimi	2017	437	2019
Rize Simidi	2017	410	2019
Çamoluk Şeker Kuru Fasulyesi	2017	348	2018
Vakfikebir Ekmeği	2017	372	2018
Tonya Tereyağı	2017	380	2018
Kürtün Araköy Ekmeği	2018	449	2019
Rize Baston Ekmek	2018	439	2019
Görelle Dondurması	2018	436	2019
Tamzara Dokuması	2018	460	2019
Giresun Kalıncara Fındığı (Giresun Karası)	2018	456	2019
Giresun Sivri Fındığı	2018	455	2019
Ordu Kivisi	2019	451	2019

* 1 Ekim 2019 tarihinde Türk Marka ve Patent Kurumu'nun web sitesinde yer alan istatistiklere göre hesaplanmıştır. Başvuru tarihine göre, eskiden yeniyse üzere sıralanmıştır.

Tablo: 6- Menşe ve Mahreç İşaret Dağılımı

Menşe Adına Sahip Coğrafi İşaretler	Mahreç İşaretine Sahip Coğrafi İşaretler
<ul style="list-style-type: none"> • Akkuş Şeker Fasulyesi • Çamoluk Şeker Kuru Fasulyesi • Giresun Tombul Fındığı • Piraziz Elması • Tonya Tereyağı • Trabzon Kazaziyesi • Giresun Kalinkara Fındığı/Giresun Karası • Giresun Sivri Fındığı • Ordu Kivisi	<ul style="list-style-type: none"> • Akçaabat Köfte • Çarşıbaşı Keşanı • Çayeli Kuru Fasulye Yemeği • Derepazarı Pidesi • Gümüşhane Ekmeği • Hamsiköy Sütlacı • Hopa Laz Böreği • Gümüşhane Sironu • Gümüşhane Dut Pestili • Gümüşhane Kömesi • Kabataş Helvası • Ordu Perşembe Ceviz Helvası • Ordu Yayla Pancarı Turşusu • Puçuko • Rize Bezi (Feretiko) • Sürmene Bıçağı • Trabzon Telkâriye ve Hasırı • Vakfıkebir Ekmeği • Rize Baston Ekmek • Kürtün Araköy Ekmeği • Rize Simidi • Görele Dondurması • Tamzara Dokuması • Kelkit Zilli Kilimi

Coğrafi işaretlerin kökeni Fransa'da 17 yüzyıla dayanmaktadır. Fransa'daki coğrafi işaretler tarihsel olarak menşe işaretine tekabül etmektedir. Fransa'da da mahreç ve menşe işareti ayrımı Avrupa Birliği'nin hukuki düzenlemesi ile uygulanmaya başlamıştır (Marie-Vivien v.d. 2017). Avrupa'da coğrafi işaretlere sahip ürünler başat olarak tarımsal ürünler, peynirler ve alkollü içeceklerdir. Tarımsal ürünlerin menşe işareti olması kaçınılmazdır. Peynir ve alkollü içeceklerin belirli bir işlemde sonra nihai ürüne dönüştüğü için işleme aşamalarında yörede yetişen/üretilecek hammaddelerin kullanılması koşulu ile ancak menşe işareti olarak tescillenebilir. Avrupa'da işlenen gıda ürünlerinin de çoğunun menşe işareti olarak korunabildiğini görülmektedir.

Türkiye'de ise işlenmiş ürünlerin ve gastronomi ürünlerinin çoğunun mahreç işareti ile korunabildiğini görüyoruz. Bu tarihsel üne sahip olan yöresel ürünlerin artık kendi yöresinde üretilen hammaddeler yerine başka yörelerden getiren hammaddeler ile üretilebildiği anlamına gelmektedir. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde mahreç işaretinin sayıca fazla olmasının en önemli nedeni üretimde başka bölgelerden getirilen hammaddelerin kullanılmasıdır. Örneğin coğrafi işaret tescilli almış yöresel ekmeklerin hepsinde kullanılan unun coğrafi işaret bölgesi dışından farklı bir bölgeden getirildiği

gözlemlenmiştir. Üretimde kullanılan hammaddelerin hepsi kendi yöresinde elde edilse bile üretimin bir aşaması coğrafi işaret bölgesi dışında gerçekleşebiliyorsa bu tür ürünler de mahreç işareti ile tescillenebilmektedir. Örneğin Rize Bezi yörede yetişen kendir bitkisinden elde edilen ipliklerden elde edilme koşulu ile Rize dışında farklı bölgede de üretilir (dokunabilir) ve Rize Bezi olarak işaretlebilir. Fakat üretim aşamalarından en az birinin coğrafi işaret bölgesi dışında gerçekleşmesi nedeniyle mahreç işareti olarak tescillen ürün sayısı oldukça azdır. Rize Bezi dışında diğer mahreç ürünlerin hepsinin kendi coğrafi işaret bölgesinde nihai ürüne dönüşmüş olması gerekmektedir. Örneğin Vakfıkebir Ekmeği olarak bir ürünün satılabilmesi için onun Vakfıkebir İlçesi sınırları içerisinde üretilmesi gerekmektedir. Diğer bir ifade ile Vakfıkebir İlçesi sınırları dışında üretilen hiçbir ekmeğin Vakfıkebir Ekmeği ismi ile satışa sunulamaz. Ancak Vakfıkebir İlçesi'nde uygun yöntemlerle üretilen ekmeğin Türkiye'de bu isim ile satışa sunulabilir. Trabzon Kazaziyesi üretimindeki coğrafi sınırlar tüm Türkiye olarak belirlenmiştir. Türkiye sınırları içinde belirlenen yöntemlerle üretildiği sürece herhangi bir ilde üretilen kazaziyeye (coğrafi işaret denetiminden geçtikten sonra) Trabzon Kazaziyesi ismi ile satışa sunulabilir.

Tarımsal Ürünler

- Akkuş Şeker Fasulyesi
(Ordu, menşe)
- Çamoluk Şeker Fasulyesi
(Giresun, menşe)
- Piraziz Elması
(Giresun menşe)
- Giresun Tombul Fındığı
- Giresun Kalıncara Fındığı
- Giresun Sivri Fındığı
- Ordu Kivisi
(Ordu, menşe)

El Sanatları Ürünleri

Yerel Hammaddeye Dayalı

- Rize Bezi (Feretiko)
Rize, mahreç

Yerel Hammaddeye Dayalı Olmayan

- Çarşıbaşı Keşanı
Trabzon, mahreç
- Trabzon Kazaziyesi
Trabzon, menşe
- Trabzon Telkâriye ve Hasırı
Trabzon, Türkiye mahreç
- Sürmene Bıçağı
Trabzon, mahreç
- Kelkit Zilli Kilim
Gümüşhane, mahreç
- Tamzara Dokuması
Giresun, mahreç

Gastronomik Ürünler

Yerel Hammaddeye Dayalı

- Tonya Tereyağı
Trabzon, menşei
- Akçaabat Köfte
Trabzon, mahreç
- Hamsiköy Sütlacı
Trabzon, mahreç
- Kabataş Helvası
Ordu, mahreç
- Ordu Yayla Pancarı Turşusu
Ordu, mahreç
- Puçuko
Artvin, mahreç
- Gümüşhane Dut Pestili
Gümüşhane, mahreç
- Gümüşhane Kömesi
Gümüşhane, mahreç
- Derepazarı Pidesi
Rize, mahreç
- Rize Simidi
Rize, mahreç

Yerel Hammaddeye Dayalı Olmayan

- Gümüşhane Ekmeği
Gümüşhane, mahreç
- Vakfıkebir Ekmeği
Trabzon, mahreç
- Hopa Laz Böreği
Artvin, mahreç
- Çayeli Kuru Fasulye Yemeği
Rize, mahreç
- Gümüşhane Sironu
Gümüşhane, mahreç
- Ordu Perşembe Ceviz Helvası
Ordu, mahreç
- Görele Dondurması
Giresun, mahreç
- Kürtün Araköy Ekmeği -
Gümüşhane, mahreç
- Rize Baston Ekmek
Rize, mahreç

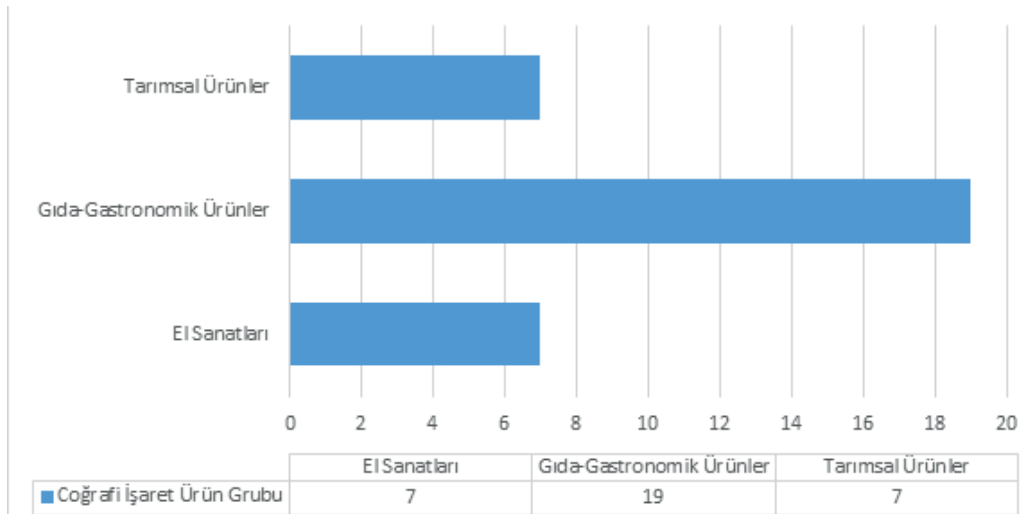
Doğu Karadeniz Bölgesi'nde mahreç işaretlerin sayıca çok olması kırsal ve yerel kalkınma açısından bu bölgeyi dezavantajlı kılabilecek sorunları beraberinde getirebilir. Menşe işaretler katma değer artırılmasını ve bölgede kalmasını sağlar. Bu nedenle menşe işaretler yerel kalkınma açısından daha işlevsel enstrümanlardır. Kısa vadede hayata geçirilmesi elzem olan yerel kalkınma politikası şudur: Tarımsal ürünler için menşe coğrafi işaretlere başvurulması teşvik edilirken; gastronomik ürünler için ise en temel (önemli) hammadde/hammaddelerin kendi yöresinden elde edilmesi (coğrafi işaret tescil belgelerinin gerekirse revize edilerek bunun hukuki bir koşula bağlanması) teşvik edilmelidir. Örneğin Hamsiköy Sütlaçı yöredeki mera hayvancılığı ile elde edilen sütlerin kullanılması koşulu ile Hamsiköy sınırları içerisinde üretilmelidir. Ordu Yayla Pancarı Turşusu mahreç bir işettir ancak bu yörede üretilen lahanaların kullanılması ile yörede nihai ürün olarak üretilen turşular coğrafi işettten faydalanabilir. Sonuç olarak Doğu Karadeniz Bölgesi'nde gıda ve el sanatları olan mahreç ürünleri bu raporda "yerel üretime dayalı olan" ve "yerel üretime dayalı olmayan" olarak iki farklı grupta incelenmiştir.

Ürün Grubu

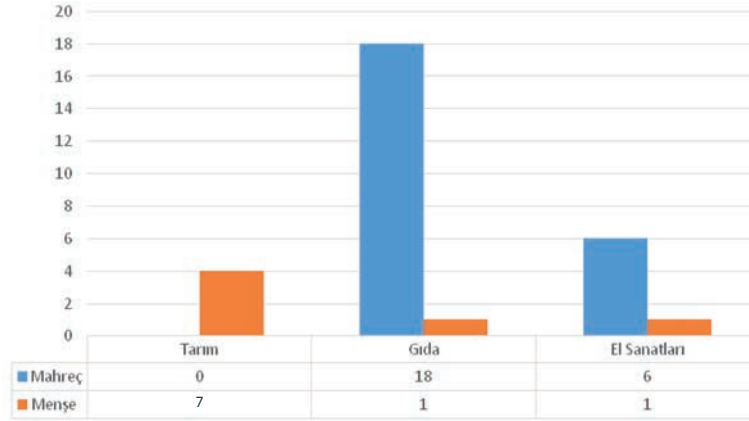
Bu raporda Doğu Karadeniz yöresinde bulunan coğrafi işaret tescilli ürünler "Gıda/Gastronomi", "El Sanatları" ve "Tarımsal Ürünler" olmak üzere üç ana grup altında incelenmiştir. Ürünler arasında 19 adet gıda ürünü, 7 adet el sanatları ürünü ve 7 adet tarım ürünü bulunmaktadır. Buna göre tescillerin %58'si gıda ürünü için, %21'i el sanatları ve geriye kalan %21'i ise tarım ürünleri için yapılmıştır.

Grafik: 2. Coğrafi İşaret Ürün Grubu

Üretim süreçlerinin tamamı ilgili yörede gerçekleştirildiği için tarımsal ürünler için alınan coğrafi işaretlerin hepsi menşedir. Gıda ürünü olan “Tonya Tereyağı” hayvansal bir ürün olması ve tüm üretim işlemlerinin belirtilen yörede gerçekleşmesi ve ürünün üretiminde kullanılan malzemelerin tümünün o yöreden sağlanması dolayısıyla menşe adına sahiptir. “Tonya Tereyağı” dışındaki diğer 18 gıda ürününün tümü mahreç işaretine sahiptir. El sanatları ürün grubunda ise “Trabzon Kazaziyesi” dışındaki diğer 6 coğrafi işaret mahreç işaretidir.

Grafik: 3. Ürün Grubu-Coğrafi İşaret Türü

Tablo: 7- Detaylı Ürün Grubu Dağılımı

Detaylı Ürün Grubu	Adet
İşlenmiş ve işlenmemiş meyve ve sebzeler ile mantarlar	8
Tereyağı dâhil katı ve sıvı yağlar	1
Yemekler ve çorbalar	4
Fırıncılık ve pastacılık mamulleri, hamur işleri, tatlılar	8
Çikolata, şekerleme ve türevi ürünler	4
Dondurmalar ve yenilebilir buzlar	1
Halılar ve kilimler	1
Dokumalar	3
Halılar, kilimler ve dokumalar dışında kalan el sanatı ürünleri	3
Toplam	33

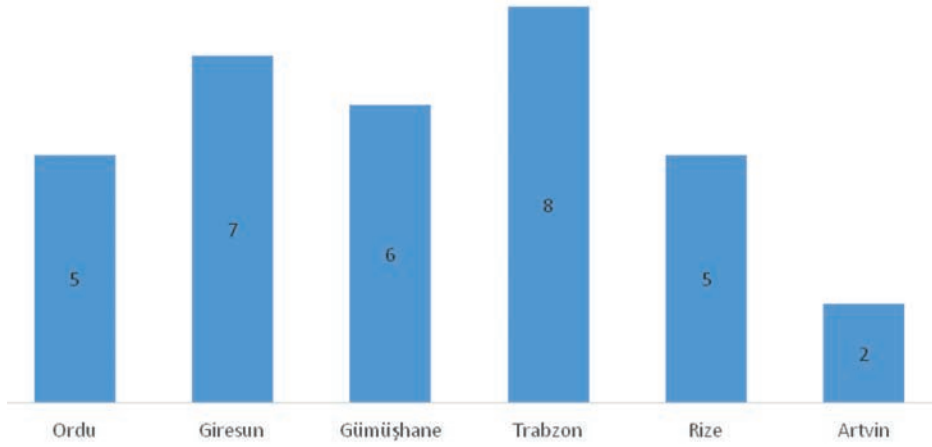
Doğu Karadeniz Bölgesi’nde coğrafi işaretlerin ürün grupları incelendiğinde gastronomi ürünlerinin yoğunluğu dikkat çekicidir. İçerik olarak ürünler incelendiğinde yıldızlaşan malzemeler fasulye ve süt; yıldızlaşan ustalık ise fırıncılık, dokumacılık ve örücülük olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha önce de bahsedildiği gibi 1) tarımsal ürünler için menşe türü coğrafi işaretlerin başvurularını teşvik etmek; 2) yerel üretime dayalı olan ürünlerin başvurularını teşvik etmek; 3) yörenin kültürel kimliğinin oluşmasında ve pekiştirilmesinde önemli olan ustalıklara dayalı ürünlerin başvurularını teşvik etmek önemlidir.

Coğrafi İşaretin Bulunduğu İl

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Ordu, Giresun, Gümüşhane, Trabzon, Rize ve Artvin illerinde bulunan coğrafi işaret tescilli ürünlerin dağılımı grafikteki gibidir. En çok coğrafi işaret tescilli ürün bulunan il Trabzon'dur. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde

tescilli coğrafi işaretlerin illere göre dağılımı şöyledir: Ordu 5, Giresun 7, Gümüşhane 6, Trabzon 8, Rize 5 ve Artvin 2 adet (1 Ekim 2019 tarihinde Türk Marka ve Patent Kurumu'nun web sitesinde yer alan istatistiklere göre hesaplanmıştır).

Grafik: 4. Coğrafi İşaretlerin Bulunduğu İller

Başvurusu yapılan mevcut coğrafi işaretlerin hepsinin tescil edilmesi durumunda Doğu Karadeniz Bölgesi'nde coğrafi işaretlerin illere göre dağılımı şöyle olacaktır: Ordu 9 adet, Giresun 16 adet, Gümüşhane 14, Trabzon 12, Rize 15 ve Artvin 8 adet (1 Ekim 2019 tarihinde Türk Marka ve Patent Kurumu'nun web sitesinde yer alan istatistiklere göre hesaplanmıştır).

Coğrafi işaretlerin mevcut ya da gelecekteki dağılımı bu illerin sahip olduğu yöresel ürünlerin zenginliğinin karşılaştırması olarak düşünülmemelidir. İllerdeki kurumsal kapasitelere dair farkların coğrafi işaret sayısındaki farklılaşmaya neden olduğu gözlemlenmektedir. Trabzon'un sahip olduğu coğrafi işaretin şu anda sayıca fazla olmasının nedeni diğer illere göre daha güçlü kurumlara sahip olması ile açıklanabilir.

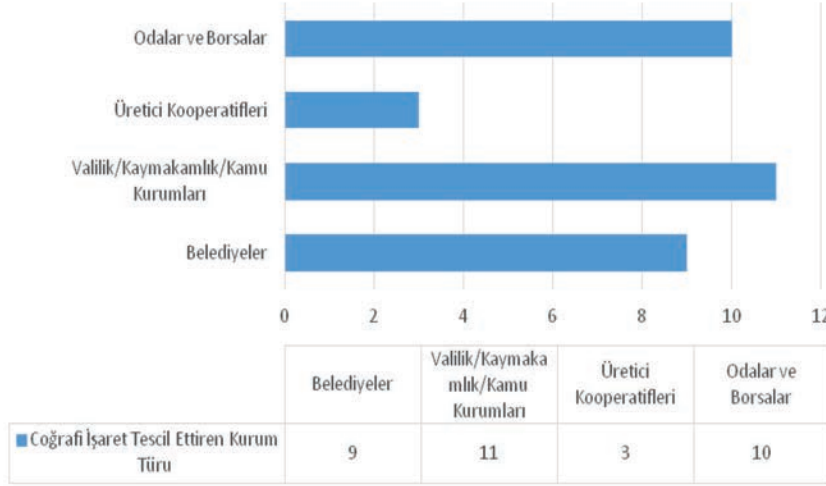
Coğrafi işaretler iller ve ilçeler arasında zaman zaman köyler arasında rekabete ve düşmanlığa neden olabilmektedir. Bu ve benzeri ihtilafların yaşanmaması için dayanışmaya dayalı bütüncül bir coğrafi işaret politikası geliştirilmelidir. Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı'nın bu bütüncül coğrafi işaret politikasını geliştirmek için oynadığı rol çok önemlidir. İller arasında dengeli ve dayanışmaya dayalı bir coğrafi işaret politikasının geliştirilmesi için kapasite geliştirme çalışmalarının yürütülmesi ya da desteklenmesi gereklidir.

Başvuru Yapan Kurum Türü

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde bulunan 33 coğrafi işaret toplamda 24 farklı kurum tarafından tescil ettirilmiştir. Birden daha fazla tescil gerçekleştiren kurumlar şunlardır: Gümüşhane İl Özel idaresi tarafından dört farklı coğrafi işaret, S.S. Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliği ve Ordu Valiliği tarafından üçer; Trabzon Kuyumcu ve Saatçiler Odası ve

Rize Belediyesi tarafından ikişer coğrafi işaret tescili gerçekleştirilmiştir. Kurumların türleri bu raporda "Odalar ve Borsalar", "Üretici Kooperatifleri/Birlikleri", "Valilikler/Kaymakamlıklar ve diğer kamu kurumları" ve "Belediyeler" olmak üzere 4 farklı grupta sınıflandırılmıştır.

Grafik: 5. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Coğrafi İşaret Tescil Ettiren Kurum Türleri

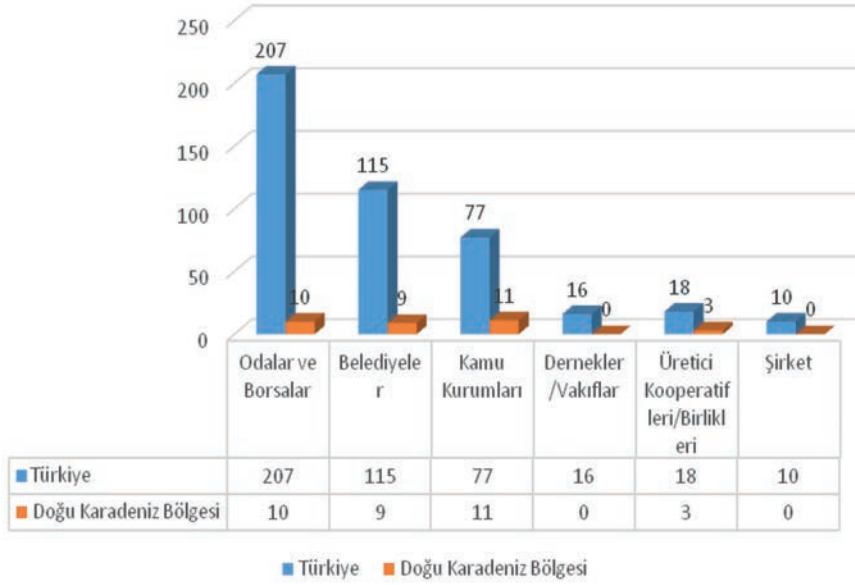
"Valilikler/kaymakamlıklar ve diğer kamu kurumları" tarafından 11 adet coğrafi işaret tescili "odalar/borsalar" tarafından 10 adet, "belediyeler" tarafından 9 adet tescil gerçekleştirilmiştir. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde odalar/borsalar, valilikler/kaymakamlıklar/diğer kamu kurumları ve belediyeler en çok tescil gerçekleştiren kurum türleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Üretici Kooperatifleri/Birlikleri tarafından ise sadece 3 adet coğrafi işaret tescil edilmiştir.

Tablo: 8- Türkiye ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Coğrafi İşaret Tescil Ettiren Kurumların Dağılımı

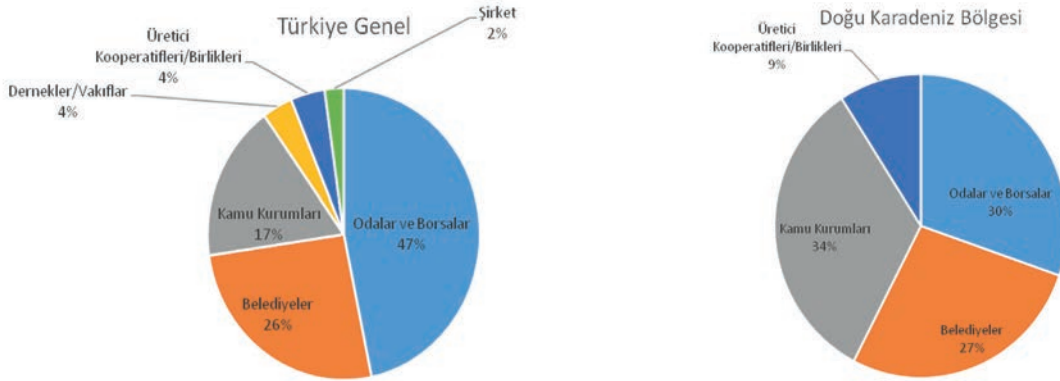
Kurum türü	Türkiye Geneli	Doğu Karadeniz Bölgesi
Odalar ve Borsalar	207	10
Belediye	115	9
Valilik/Kaymakamlık/Kamu kurumları	77	11
Dernekler/Vakıflar	16	0
Kooperatif	10	3
Üretici Birliği	8	0
Şirket	10	0
	443	33

(1 Ekim 2019 tarihinde Türk Marka ve Patent Kurumu'nun web sitesinde yer alan istatistikler baz alınarak hesaplanmıştır).

Grafik: 6. Türkiye ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Coğrafi İşaret Tescil Ettiren Kurumların Dağılımı

Grafik: 7. Türkiye ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Coğrafi İşaret Tescil Ettiren Kurumların Oransal Dağılımı

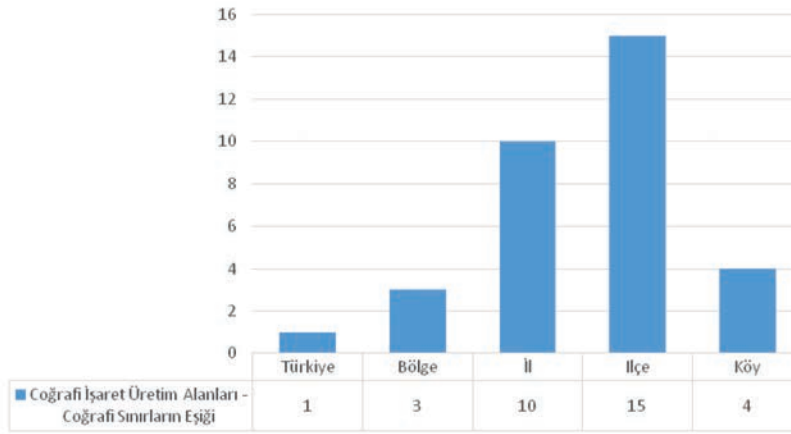

Bölgede coğrafi işaret tescili gerçekleştiren tek üretici kooperatifi FİSKOBİRLİK'tir. Türkiye'de coğrafi işaret tescil ettiren kurumlar arasında üretici kooperatiflerinin oranı oldukça düşüktür. Bu oran maalesef yaklaşık yüzde 2'dir (%2,2). Doğu Karadeniz Bölgesi'nde coğrafi işaret tescil ettiren kurumlar arasında üretici kooperatiflerinin oranı ise %9'dur. Bu oran ülke geneline göre bir nebze olsun daha yüksektir. Raporun ilk bölümlerinde de vurgulandığı üzere üretici kooperatiflerinin coğrafi işaret tescillerini sahiplenmesi ve yürütmesi sürdürülebilir kırsal ve yerel kalkınma açısından elzemdir.

Coğrafi İşaret Tescil Belgesinde Belirtilen Coğrafi Sınırların Eşiği

Bu araştırmada Doğu Karadeniz Bölgesi'nde tescil edilen coğrafi işaretlerin tescil belgesinde çizilen coğrafi sınırların eşiği irdelenmiş ve bu sınırlar "Türkiye", "Bölge", "İl", "İlçe" ve "Köy" olarak gruplandırılmıştır. Sınırları tüm Türkiye olan tek bir ürün (Trabzon Kazaziyesi) vardır. Bu coğrafi işaret atıtipik bir örnek olarak kabul edilebilir. Bunun dışında coğrafi işaret tesciline sahip 15 adet ürünün üretim alanının sınırları "ilçe sınırları"; 10 adet ürünün üretim alanının sınırları "il sınırları"; 4 adet ürünün üretim alanının sınırları "köy sınırları"; 3 adet ürünün üretim alanının sınırları ise "bölge sınırları" ile tanımlanmıştır .

Grafik: 8. Coğrafi İşaret Üretim Alanları-Coğrafi Sınırların Eşiği

Coğrafi işaret tescil belgelerinde yer alan üretim alanları incelendiğinde coğrafi sınırlarının daha çok ekolojik ve kültürel faktörlere dayalı olarak değil siyasi (idari) sınırlara göre çizildiği anlaşılmaktadır. Sadece 7 coğrafi işaretin üretim sınırlarının ekolojik ve kültürel faktörlere göre belirlendiği anlaşılmaktadır. Örneğin Giresun Tombul Fındığı ve diğer fındık türlerinin coğrafi işaretlerinin üretim alanı il ve ilçe idari sınırları aşan bir bölgesel sınırlandırmaya sahiptir. Diğer taraftan, bazı coğrafi işaretlerin (Hamsiköy Sütü, Ordu Yayla Pancarı Turşusu, Piraziz Elması ve Çarşıbaşı Keşanı) üretim alanları ise köy ya da köyden büyük fakat ilçe sınırlarından küçük mıntıkların sınırları ile tanımlanmıştır.

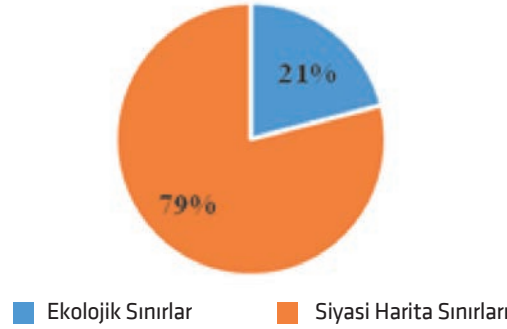
Coğrafi işaret korumasında üretim alanı büyüdükçe üretim hacmi artar ve ölçek ekonomisi oluşur. Lakin üretim alanının büyümesi denetleme ve tanınırlık açısından dezavantaj yaratmaktadır. Fiziki alanının büyük olması nedeni ile üreticilerin arasında koordinasyon ve kooperasyon geliştirmek zor olur, üreticiler coğrafi işaret korumasını sahiplenmezler. Benzer şekilde tüketicilerin de geniş coğrafi alanlardaki ürün ve üreticilerle kültürel bir yakın-

lık kurması (ürünün ve coğrafyanın hikayesinin arzulanı olması ya da nostalji duygusunu tatmin etmesi) zorlaşmaktadır. Bu nedenle küçük üretim hacmine dayalı olan coğrafi işaretler daha etkin niş piyasalar yaratabilmektedir. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde tescillenen coğrafi işaretlerin ölçeklerinin bölgesel ve yöresel olarak farklı seviyelerde farklılaşması yerel kalkınma açısından olumlu sonuçlar verebilecektir. "Büyük ölçek" (Fındık), "orta ölçek" (Tonya Tereyağı), "küçük ölçek" (Hamsiköy Sütü) ve "marjinal ölçek" (Puçuko) olarak her ölçekten coğrafi işaretin çalışmaları desteklenmelidir. Kırsal haneler geleneksel ve tarihsel olarak gelir kaynaklarını farklılaştırmaktadır. Bir hane birden çok ürün yetiştirmekte ya da tarım dışı ürünlerden gelir elde etmektedir. Ayrıca ekolojik denge açısından da tarımsal ürünlerin farklılaştırılmasının önemli olduğu görülmektedir. Bütüncül bir ekonomi yaratabilmek ve küçük aile üretimini destekleyebilmek için her ölçekten ürün ciddiye alınmalı ve üreticiler temel ihtiyaçları doğrultusunda desteklenmelidir. Kadın emeğine dayalı olan marjinal ölçekteki ürünlerin desteklenmesi de sosyal kalkınma açısından stratejik bir öneme sahiptir.

Coğrafi Sınırların Kapsamı

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde coğrafi işaretlerin üretim alanlarının kapsamı incelendiğinde tescil belgesinde belirtilen coğrafi sınırların %79'u (26 adet) siyasi harita sınırı olarak, %21'inin (7 adet) coğrafi sınırlarının kapsamı ise ekolojik sınırlar olarak tanımlanabilir.

Grafik: 9. Coğrafi İşaret Tescil Belgesinde Belirtilen Coğrafi Sınırların Kapsamı

Coğrafi işaret tesciline sahip yedi farklı tarım ürününün dördünün coğrafi sınırlarının kapsamı “ekolojik sınırlar” ile belirlenmiştir. Sınırların belirlenmesi ve tanımlanmasında iklimi, toprak yapısı, vb. faktörlere vurgu yapılmıştır. Diğer ürünler incelendiğinde sadece 2 tane gıda ürününün ve sadece 1 tane el sanatları ürününün coğrafi sınırlarının kapsamının siyasi harita sınırlarından ziyade ekolojik ve kültürel sınırlara referansla tanımlandığı görülmektedir. Etkili bir coğrafi işaretin tüketicilere coğrafya ve ürün arasındaki bağlantıya dair tesadüf olmayan bir ilişki sunması gerekir. Bu nedenle ürünün ayırt edici özelliği/repütasyonu ile üretim alanı olarak belirtilen fiziki alan arasındaki bağın/ilişkinin detaylı bir biçimde sunulması gerekir. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde tescillenen coğrafi işaretlerin tescil belgeleri incelendiğinde bu bağın iyi kurulduğu örnekler bulunsa da (Hamsiköy Sütlaç, Ordu Yayla Pancarı Turşusu gibi) birçoğu ürün-coğrafya ilişkisini tanımlamamıştır. Bu tanımların yapılması için gerekli bilimsel çalışmalar (organoletik, etnobotanik, topografya, iklim, coğrafya, antropoloji gibi) desteklenmelidir.

Coğrafi İşaret Denetim Sisteminde Tescili Gerçekleştiren Kurum Dışındaki Kurum Sayısı

Denetim sistemi coğrafi işaret korumasının başarısını iki aşamada belirler: 1) katma değer yaratılması ve 2) katma değer tedarik zinciri içerisinde adil olarak bölüşümü. Üreticileri temsil eden kurum ya da liderlerin denetim sistemi içerisine yer alması ve üreticilerin çıkarlarını müzakere etmeleri coğrafi işaretin katma değer yaratma başarısını da olumlu olarak arttırmaktadır. Denetim sistemi ürünün ideal yöntemlerle üretilmesini ancak yereldeki üreticiler arasında koordinasyon ve kooperasyon geliştirerek

sağlayabilir. İkinci olarak ürünü taklitlerinden korumak ve taklitle mücadele etmek için de üreticiler arasında geliştirilecek monopol bir yönetim modeli elzemdir. Böylesi etkin denetim sistemleri ancak katılımçılık ilkesi ile kurulabilmektedir. Türkiye’de coğrafi işaret tescil belgeleri incelendiğinde denetim sisteminin genellikle bölgede yer alan önemli devlet kurumlarında çalışan uzman kişiler tarafından oluşturulan bir denetim komisyonu tarafından kontrol edileceğine dair bilgiler bulunmaktadır.

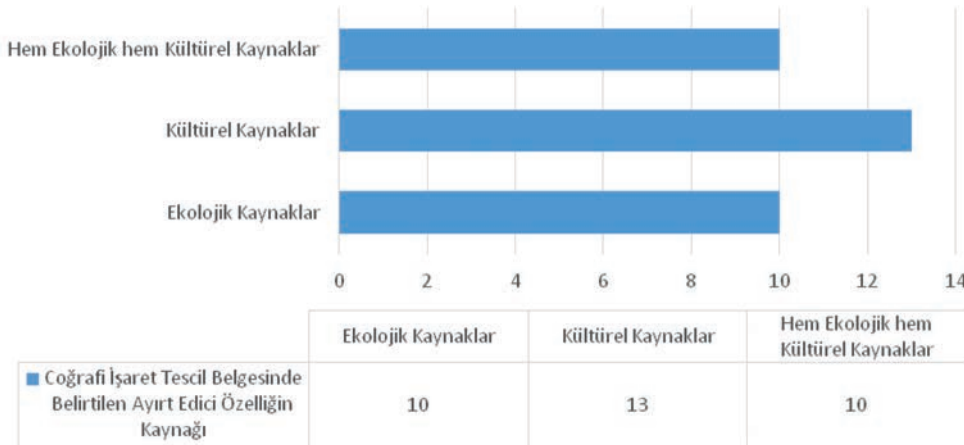
Bu belgelerde coğrafi işaret tescil başvurusu yapan kurumun da denetim komisyonunun koordinasyonunu sağlayacağı ifade edilmektedir. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde tescil edilen ürünlerin tescil belgeleri incelenerek denetim komisyonunda kaç kurumun temsil edildiği tespit edilmiştir. Buna göre 17 coğrafi işaret denetim sisteminde 4 adet kurum; 8 coğrafi işaret denetim sisteminde 3 kurum; 4 coğrafi işaret denetim sisteminde ise 6 adet kurum; 3 coğrafi işaret denetim sisteminde ise 5 adet kurum; 1 coğrafi işaret denetim sisteminde ise sadece 2 adet kurum temsil edilmektedir. İdeal denetim sistemlerinin ve katılımcı denetim komisyonlarının kurulması için ilgili kapasite güçlendirme projeleri geliştirilmeli ya da desteklenmelidir.

Coğrafi İşaret Tescil Belgesinde Belirtilen Ayırt Edici Özelliğin Kaynağı

Coğrafi işaret tesciline sahip ürünlerin ayırt edici özelliklerinin tescili gerçekleştiren inisiyatifler tarafından nasıl tanımlandığı ölçülmüştür. Buna göre tescil belgeleri incelenerek her bir tescil belgesinde ayırt edici özelliğin nasıl tanımlandığı şu üç kategoride kodlanmıştır: “Doğal / Ekolojik Kaynaklar”, “Kültürel Kaynaklar” ve “Hem Doğal/Ekolojik hem de Kültürel Kaynaklar. 13 adet coğrafi işaretin ayırt edici özelliği “kültürel kaynaklara” referansla, 10 adet coğrafi işaretin ayırt edici özelliği “ekolojik kaynaklara” referansla ve yine 10 adet coğrafi işaretin ayırt edici özelliği “hem ekolojik hem de kül-

türel kaynaklara” referansla tanımlanmaktadır. Türkiye’de coğrafi işaretli ürünlerin ayırt edici özelliğinin genellikle sadece ekolojik kaynaklara referansla tanımlandığı ve kültürel faktörlerin önemini göz ardı edildiği görülmektedir. Halbuki ürün ve coğrafyası arasındaki ilişkinin tesadüf olmadığını ekolojik ve kültürel karakteristiklerin mükemmel uyumu ile açıklayabiliriz. Doğu Karadeniz Bölgesi’nde tescillenen ürünlerin ayırt edici özelliğinin anlatılmasında ekolojik kaynaklar kadar kültürel kaynakların önemine de işaret edilmesi olumlu bir gelişme olarak ifade edilebilir.

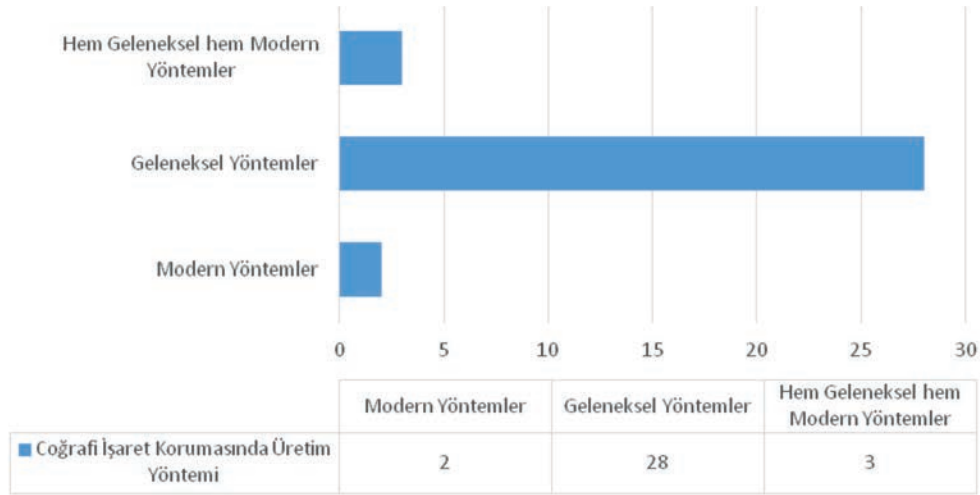
Grafik: 10. Coğrafi İşaret Tescil Belgesinde Belirtilen Ayırt Edici Özelliğin Kaynağı

Üretim Yöntemlerinin Geleneksel ya da Modern Olması

Coğrafi işaret tesciline sahip ürünlerin tescil belgelerinde belirtilen üretim yöntemleri incelendiğinde 28 adet ürünün “geleneksel yöntemlerle”, 2 adet ürünün “modern yöntemlerle” ve 3 adet ürünün ise “hem geleneksel hem de modern yöntemlerle” üretildiği/üretilebileceği anlaşılmaktadır. Yöresel ürünlerin ayırt edici özelliğini yani özgünlüğünü korumak için geleneksel üretim yöntemlerinin korunabilmesi elzemdir. Örneğin farklı coğrafi bölgelerde üretilen zeytinlerin sahip olduğu aroma endüstriyel işleme (sıkma) tekniklerinin uygulanması sonrasında sıcaklık ve basınç gibi nedenlerle kaybedilmektedir. Ürünlerin ayırt edici özelliklerinin korunmasında bu nedenle geleneksel araçların, makinelerin ve tekniklerin korunmasının pozitif etkilerinin olduğu bilinmektedir.

Grafik: 11. Coğrafi İşaret Korumasında Üretim Yöntemi

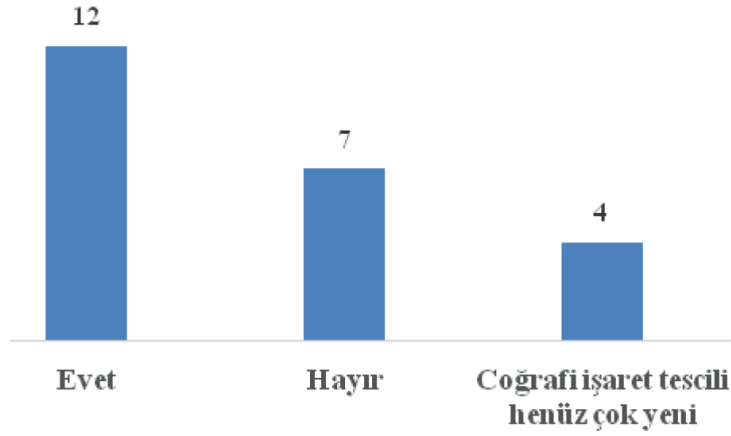

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde coğrafi işaretli ürünlerin geleneksel yöntemler ile üretilmesi bölgeye önemli avantajlar sunmaktadır. Fakat ürünlerin ayırt edici özelliğini koruyacak, insan, hayvan ve çevre sağlığına daha uygun olarak yeniden tasarlanacak geleneksel araç ve teknikler geliştirilmelidir. Bu amaçla yürütülecek AR-GE çalışmaları desteklenmelidir. Sürmene Bıçağı hem geleneksel hem de modern üretim tekniklerinin detayları ile tanımlandığı atipik bir örnek olarak işaret edilebilir. Lakin ürünün ayırt edici özelliğine zarar vermeyen birbirinden farklı yöntemlerin (modernize edilen geleneksel yöntem ya da gelenekselleştirilen modern yöntem gibi melez teknoloji formları) bir arada tanımlanması ve korunması ürünün farklılaştırılması ve farklı teknolojilere sahip üreticilerin coğrafi işaret korumasından yararlanabilmesi için elzemdir.

Anket Görüşmelerinden Elde Edilen Bulgular:

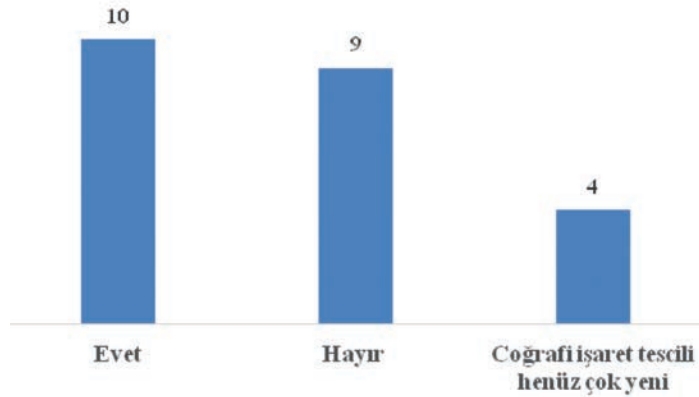
Yerel kurumlardan temsilciler ile yapılan anketlerde coğrafi işaret tescilinden sonra denetim komisyonunun düzenli toplanıp toplanmadığına dair bir soru sorulmuştur: buna göre 12 coğrafi işaret için denetim komisyonunun “yılda en az bir kere” toplandığını, 7 adet işaret için toplanmadığı ve 4 işaret için ise tescilinin yeni olması sebebi ile henüz toplanmadığı bilgisi verilmiştir.

Grafik: 12. Coğrafi İşaret Tescilinden Sonra Denetim Komisyonu Her Yıl En Az Bir Kere Toplanmış Mıdır?

Yapılan anket görüşmelerde 10 adet coğrafi işaret için nihai denetim sisteminin kurulduğu, 9 adet işaret için nihai denetim sisteminin kurulamadığı ve 4 işaret için tescilinin yeni olması sebebiyle nihai denetim sisteminin henüz kurulmadığı belirtilmiştir.

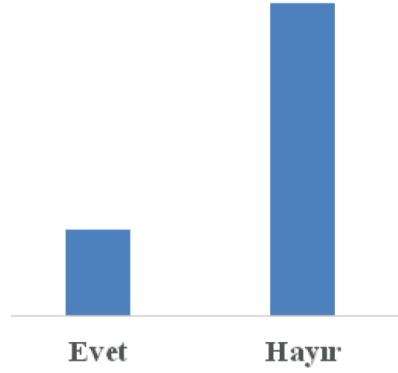
Grafik: 13. Coğrafi İşaret Tescilinden Sonra Tescili Gerçekleştiren Kurum Nihai Bir Denetim Sistem Modeli Geliştirmiş Midir?

Grafik: 14. Bölgedeki Üreticiler Coğrafi İşaret Tescilinden Haberdar Mıdır?

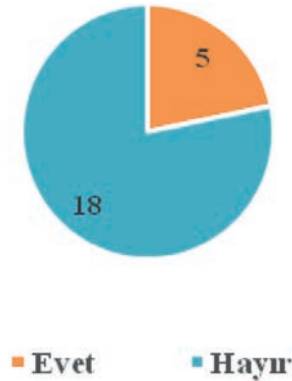

Grafik: 15. Coğrafi İşaret Denetimde Üretici Örgütleri Birlikleri Temsil Edilmekte Midir?

Yürütülen anket görüşmelerinde coğrafi işaret denetim komisyonunda üreticilerin kooperatif ya da birlikler tarafından temsil edilip edilmediği sorulmuştur. 18 işaret için denetim komisyonunda üretici kooperatif ya da birliklerinin temsil edilmediği belirtilmiştir. Denetim komisyonunda üretici kooperatif ya da birliklerinin temsil edildiğinin belirtildiği örnekler ise şunlardır: Giresun Tombul Fındığı, Sürmene Bıçağı, Tonya Tereyağı, Trabzon Kazaziyesi ve Vakfıkebir Ekmeği. Bu oran Doğu Karadeniz Bölgesi'nde coğrafi işaretlerin denetiminde üreticilerin temsilinin yeteri düzeyde olmadığına işaret etmektedir.

Grafik: 16. Coğrafi İşaret Denetimde Komisyonunda Üretici Birlik Örgütleri Temsil Edilmekte Midir?

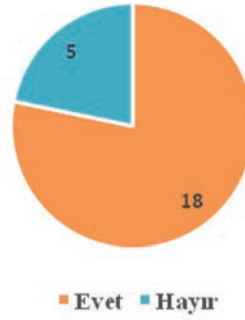

Grafik: 17. Coğrafi İşaret Bölgesinde Üreticiler Kooperatif veya Birlik Kurmak İstemekte Midir?

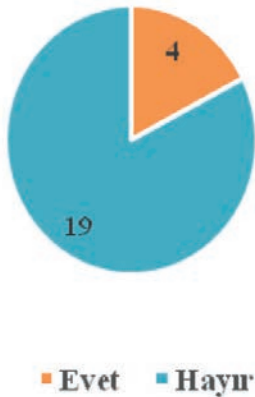
Anket görüşmelerinde 12 coğrafi işaretin üreticilerinin kendi aralarında kooperatif/birlik kurma isteğinin olduğu; 6 adet coğrafi işaretin üreticilerinin ise kooperatif ya da birlik kurmak konusunda isteğinin olmadığı belirtilmiştir.

Grafik: 18. Coğrafi İşaretli Ürünün Üretiminde Kadın Emeğinin Önemi Var Mıdır?

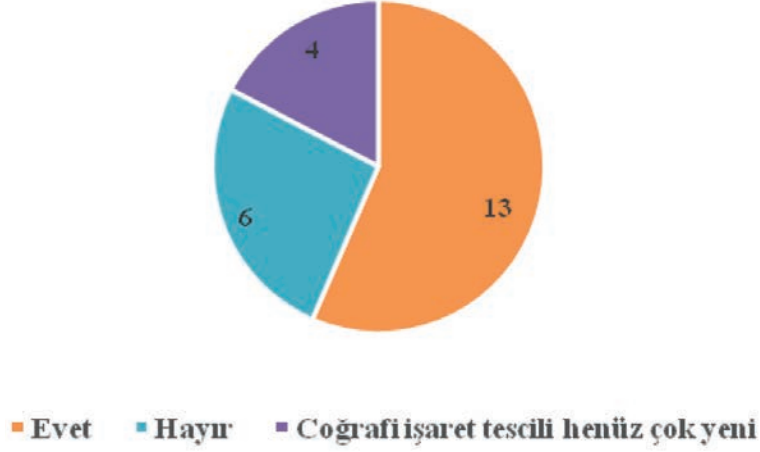
Anket görüşmelerinde Doğu Karadeniz Bölgesi'nde bulunan coğrafi işaretli ürünlerin üretiminde 18 işaret için kadın emeğinin önemli olduğu, 5 işaret için ise kadın emeğinin önemli olmadığı belirtilmiştir. Bu, bölgede kadın kooperatiflerinin kurulması ve desteklenmesine önem verilmesi gerektiğine dair önemli bir veridir.

Grafik: 19. Coğrafi İşaretli Ürünün İhracatı Yapılmakta Mıdır?

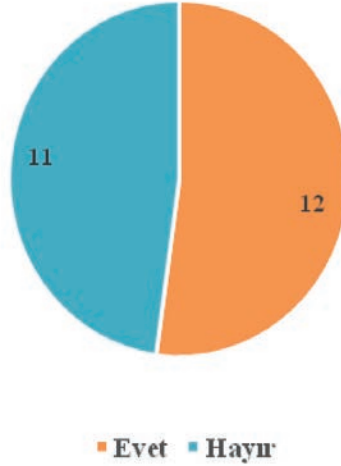
Doğu Karadeniz Bölgesi'nde bulunan 24 adet coğrafi işaretin sadece 4 tanesinin ihracatının yapıldığı bilgisi verilmiştir. Yerel kurum temsilcilerinin verdiği bilgilere göre ihracatı yapılan coğrafi işaretler şöyledir: Gümüşhane Kömesi, Giresun Tombul Fındığı, Trabzon Kazaziyesi ve Trabzon Telkâri ve Hasırıdır. Fakat bu ürünlerin Avrupa Birliği sınırları içerisinde coğrafi işaret tescili henüz gerçekleşmemiştir. Ölçek ekonomilerine dayalı ve ihracatı yapılan bu ürünlerin Avrupa Birliği tescilleri almaları desteklenmelidir. Avrupa dışında kalan ülkelerle ikili anlaşmalar çerçevesinde coğrafi işaret ile ilgili fikri mülkiyet hakları korunabilir.

Grafik: 20. Coğrafi İşaret Tescilinden Sonra Tescilli Ürüne Dair Tanıtım Çalışmaları Düzenlenmiş Midir?

Anket görüşmelerinde coğrafi işaretin tescilinden sonra tanıtım çalışmalarının yürütülüp yürütülmediği sorulmuştur: 13 coğrafi işaret için tanıtım çalışmalarının yapıldığı, 6 coğrafi işaret için tanıtımın yapılmadığı ve 4 coğrafi işaret için ise tescilinin yeni olması sebebiyle henüz tanıtım çalışmasının yapılamadığı ifade edilmiştir.

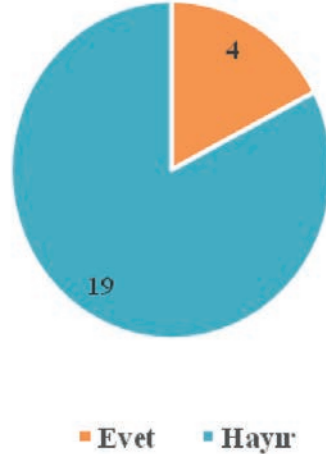
Grafik: 21. Coğrafi İşaretli Ürün Diğer Bölgelerde Taklit Ediliyor Mu?

Anket görüşmelerinde coğrafi işaret tescilli ürünlerin 11'inin diğer bölgelerde taklit edildiği, 12'sinin ise taklidinin yapılmadığı belirtilmiştir. Taklidi yapılan ürünler için öncelikli olarak izlenebilirlik sistemlerinin tasarlanması ve kurulması desteklenmelidir.

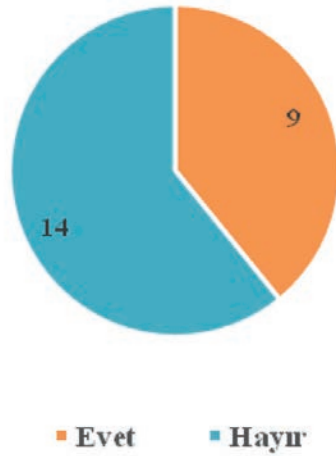
Anket görüşmelerde Doğu Karadeniz Bölgesi'nde sadece 4 coğrafi işaret tescilli ürün için tağşiş sorunu olduğu belirtilmiştir. Buna göre tağşiş sorunun olduğu coğrafi işaretler şunlardır: Gümüşhane Kömesi, Hamsiköy Sütlaç, Ordu Perşembe Ceviz Helvası, Sürmene Bıçağı, Rize Bezi ve Çarşıbaşı Keşanıdır.

Grafik: 22. Üretimin Yapıldığı Bölgede Ürün Tağşiş Ediliyor Mu?

Anket görüşmelerinde Doğu Karadeniz Bölgesi'nde 9 coğrafi işaret için üretiminin yapıldığı bölgede kırsal turizm gelişmiş olduğu, 14 coğrafi işaret için ise kırsal turizmin gelişmediği belirtilmiştir. Gastronomi ürünleri için tescillenen coğrafi işaretin sayıca fazla olması gastroturizm projelerinin gelişimi açısından bir avantaj olarak görülebilir. Gastroturizm ile kırsal yaşam öncelikle gençler ve kadınlar için daha cazip hale getirilebilir.

Grafik: 23. Coğrafi Bölgede Kırsal Turizm Gelişmiş Midir?

Doğu Karadeniz Bölgesi kitlesel bir yayla turizmine sahip olsa da coğrafi işaretli ürünlerin hiçbiri için henüz bir ürün müzesinin kurulmadığı ifade edilmiştir. Ürün müzelerinin kurulması hem ürünlerin tanınırlığını arttırmak hem de kırsal turizmi geliştirmek açısından önemli roller oynayacaktır.

İllere Göre Bulgular

Bu araştırma Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı'nın faaliyet yürüttüğü altı ili kapsamaktadır. Aşağıda belirtilen illerin her biri için bulgular belirtilen sıra ile raporlanmıştır.

1. Ordu
2. Giresun
3. Gümüşhane
4. Trabzon
5. Rize
6. Artvin

Ordu

- Akkuş Şeker Fasulyesi (tescil no: 156)
- Ordu Yayla Pancarı Turşusu (Ordu Dürme Turşusu) (tescil no: 263)
- Kabataş Helvası (tescil no: 282)
- Ordu Perşembe Ceviz Helvası (tescil no: 283)
- Ordu Kivisi (tescil no: 451)

59

Akkuş Şeker Fasulyesinin coğrafi işaret tescili Akkuş Ziraat Odası'nın yaptığı başvuru sonucu 2010 yılında alınmıştır. Kabataş Helvası, Ordu Perşembe Ceviz Helvası ve Ordu Yayla Pancarı Turşusu (Ordu Dürme Turşusu) coğrafi işaret tescili 2017 yılında alınmıştır ve tescil başvurusu Ordu Valiliği tarafından yapılmıştır. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde en çok coğrafi işaret tescili gerçekleştiren kurumlar arasında Ordu Valiliği ikinci sırada gelmektedir.¹

Ordu ilinde bulunan coğrafi işaretlerin Kabataş Helvası, Ordu Perşembe Ceviz Helvası ve Ordu Yayla Pancarı Turşusu olmak üzere üç adeti mahreç işaretine sahip iken Akkuş Şeker Fasulyesi ve Ordu Kivisi menşe adına sahiptir. Akkuş Şeker Fasulyesi ve Ordu Kivisi tarım ürünleri grubunda yer almakta iken Kabataş Helvası, Ordu Perşembe Ceviz Helvası ve Ordu Yayla Pancarı Turşusu (Ordu Dürme Turşusu) gıda ürünleri grubunda yer almaktadır. Ordu'da tescil edilen gastronomi ürünleri mahreç işaret ile korunmaktadır fakat yapımlarında yerel malzemelerin (yöresel gıdaların) kullanılmasının zorunlu kılındığı görülmektedir. Mahreç işaret ile korunsu bile temel hammaddelerin yerel üretimden elde edilmesi bölgeye kırsal kalkınma açısından avantaj sunacaktır. Ayrıca gastronomik ürünlerin artisanal yöntemler ile üretilmeye devam edildiği görülmektedir. Artisanal üretime dayalı gastronomik ürünlerin niş piyasalarının yaratılması kırsal kalkınma açısından genellikle olumlu sonuçlar verebilmektedir. Ürünlerin geleneksel üretim tarzlarının korunduğu ancak insan ve çevre sağlığı açısından daha çok iyileştirilebileceği tasarım ve atölye çalışmaları desteklenmelidir.

Ordu İli'nde coğrafi işaretli ürünlerin üretici sayılarının az olduğu görülmektedir. Bu ürünlerin küçük ölçekli aile üretimine dayalı olduğu görülmektedir. Akkuş Şeker Fasulyesi üreticilerinin sayısı bin ve bu üretimden geçim sağlayan hane sayısı yedi yüz doksan; Kabataş Helvası üreticilerinin sayısı ve bu üretimden geçim sağlayan hane sayısı iki olarak bildirilmiştir. Ordu Perşembe Ceviz Helvası üreticilerinin sayısı ve bu üretimden geçim sağlayan hane sayısı dört; Ordu Yayla Pancarı Turşusu (Ordu Dürme Turşusu) üreticisi sayısı yüz yirmi ve bu üretimden geçim sağlayan hane sayısı yüz olarak belirtilmiştir.

Coğrafi işaretli ürünlerin satışlarının en yoğun olduğu dönemler incelendiğinde, Akkuş Şeker Fasulyesinin en yoğun satışının olduğu dönem "Mart, Nisan, Mayıs" ve "Eylül, Ekim, Kasım" ayları iken Ordu Yayla Pancarı Turşusu (Ordu Dürme Turşusu) satışlarının en yoğun olduğu dönem "Eylül, Ekim, Kasım" aylarıdır. Kabataş Helvası ve Ordu Perşembe Ceviz Helvasının en yoğun satışının yapıldığı dönem "Haziran, Temmuz, Ağustos" ayları olarak belirtilmiştir.

1- "Bu çalışmada Ocak 2019'a kadar tescil ettirilen ürünler incelenmiştir."

Ordu'da bulunan tescilli dört ürünün de ihracatı yapılmamaktadır. Ürünlerin ulusal ve uluslararası piyasalardaki bilinirlik durumu sorulduğunda Akkuş Şeker Fasulyesinin ulusal pazarda kendi ürün grubunda en çok bilinirliğe sahip ilk üç ürün arasında yer aldığı; diğer coğrafi işaretli ürünlerin kendi ürün grubunda tanınırlığa sahip ilk on ürün içerisinde yer almadığı belirtilmiştir.

Ordu'da bulunan coğrafi işaretlerin denetim sistemlerinin aktif olarak işlemediği gözlemlenmiştir. Anket görüşmelerinde tescil ettiren kurumlar tarafından coğrafi işaret tescillerinden bu yana coğrafi işaret logosundan yararlanmak için başvuru yapan üretici/firmanın bulunmadığı belirtilmiştir.

Ordu'da tescilli coğrafi işaretlerin tanınırlıklarının az olduğu gözlemlenmiştir. Ürünlerin tanıtım çalışmaları desteklenmelidir. Anket görüşmelerde Akkuş Şeker Fasulyesi ürününün tanıtım çalışmalarının yapıldığı; Kabataş Helvası, Ordu Perşembe Ceviz Helvası ve Ordu Yayla Pancarı Turşusu (Ordu Dürme Turşusu) ürün ve coğrafi işaret tanımlarının henüz gerçekleştirilemediği ifade edilmiştir. Ürünlerin tanınırlığının az olması sebebiyle taklit sorununun da şu anda olmadığı görülmektedir.

Ordu'da coğrafi işaret denetim komisyonlarının aktif işlemesi ve izlenebilirliğe dayalı denetim sistemlerinin geliştirilmesi için kapasite güçlendirme çalışmaları öncelikle desteklenmelidir. Akkuş Şeker Fasulyesinin coğrafi işaret denetim komisyonu tescil sonrası yılda en az bir kere toplandığı belirtilmiştir. Kabataş Helvası ve Ordu Perşembe Ceviz Helvası coğrafi işaretleri için denetim komisyonlarının yılda en az bir kere toplanmadığı ifade edilmiştir. Ordu Yayla Pancarı Turşusu (Ordu Dürme Turşusu) ürününün denetim komisyonu coğrafi işaret tescilinin yeni olması (2017) sebebiyle henüz yılda bir kez toplanmadığı iletilmiştir.

Ordu'da üreticilerin coğrafi işaretler konusunda yeteri kadar bilgilendirilmediği ve denetim sisteminde temsil edilmediği görülmektedir. Anket görüşmelerinde Akkuş Şeker Fasulyesi, Kabataş Helvası ve Ordu Perşembe Ceviz Helvası üreticilerinin coğrafi işaret tescilinden "tamamen haberdar" olduğu, Ordu Yayla Pancarı Turşusu (Ordu Dürme Turşusu) üreticilerinin ise coğrafi işaret tescilinden "kısmen haberdar" olduğu bilgisi verilmiştir. Bununla birlikte tescil belgeleri incelendiğinde dört ürün için de coğrafi işaret denetimde üretici örgütleri/birlikleri temsil edilmediği görülmektedir. Tescil belgeleri incelendiğinde denetim komisyonunda üretici kooperatifleri/birliklerinin temsilcilerinin yer almadığı görülmektedir. Anket görüşmelerinde dört coğrafi işaret tescilli ürünün üreticilerine ait bir kooperatif/birliğin bulunmadığı ancak üreticilerin kooperatif/birlik kurma konusunda istekli oldukları belirtilmiştir.

Ordu'da bulunan coğrafi işaretli ürünlerin hepsinin en az ortalama yüz elli yıllık köklü bir üretim kültürüne sahip olduğu bilgisi verilmiştir. Akkuş Şeker Fasulyesi üretiminin yapıldığı Akkuş ilçesinde ve Ordu Yayla Pancarı Turşusu (Ordu Dürme Turşusu) üretimi yapılan Kabadüz ilçesinde kırsal turizmin geliştiği vurgulanmıştır. Fakat Ordu'da bulunan coğrafi işaretli bu yöresel ürünler için ürün müzesinin bulunmadığı bilgisi verilmiştir. Coğrafi işaret tescil başvurusu yapan kurumlardan edinilen bilgiye göre, Akkuş Şeker Fasulyesi, Ordu Perşembe Ceviz Helvası ve Ordu Yayla Pancarı Turşusu (Ordu Dürme Turşusu) üretim sürecinde kadın emeği önemli roller oynamaktadır. Coğrafi işaretli ürünlere pazarlama kanalları yaratacak gastro-turizm ya da agroturizm projeleri desteklenmelidir.

Giresun

- Giresun Tombul Fındığı (tescil no: 31)
- Piraziz Elması (tescil no: 204)
- Çamoluk Şeker Kuru Fasulyesi (tescil no: 348)
- Görele Dondurması (tescil no: 436)
- Giresun Sivri Fındığı (tescil no: 455)
- Giresun Kalıncara Fındığı/Giresun Karası (tescil no:456)
- Tamzara Dokuması (tescil no: 460)

Giresun Tombul Fındığı coğrafi işaret tescilini 2001 yılında FİSKOBİRLİK'in başvurusu ile almıştır, Doğu Karadeniz yöresinde coğrafi işaret tescili alan ilk ürün olması ve tescil başvurusunun bir kooperatif tarafından yapılması açısından yöre için öncü nitelik taşımaktadır. Üretici kooperatiflerinin kırsal kalkınmada oynadıkları öncü rollerin önemine de işaret etmektedir. Anket görüşmelerinde kooperatif sayesinde Giresun Tombul Fındığı için nitel ve nicel verilerin elde edilmesinin daha mümkün ve kolay olduğu görülmüştür.

Giresun İli sahip olduğu coğrafi işaretlerin tümünün menşe adı ve tarımsal ürün olması bakımından da öncü bir rol oynadığı görülmektedir. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan diğer illerde mahreç işaretinin yoğunluğu maalesef daha fazladır. Piraziz Elması, Piraziz Odası'nın tescil başvurusu ile 2013 yılında ve Çamoluk Şeker Kuru Fasulyesi tescilli Çamoluk Belediyesi'nin başvurusu ile 2017 yılında tescil edilmiştir.²

Giresun ilinde tescilli coğrafi işaretlerin tümünün tarımsal ürün olması küçük aile üretiminin desteklenmesini sağlayacak bir kırsal kalkınma politikası kurmak açısından önemlidir. Giresun Tombul Fındığı kooperatifleşme sayesinde küçük aile üreticilerine dayalı ölçek ekonomisine sahip olmuştur. Diğer ürünler daha küçük ölçekli üretime tekabül etmektedir. Giresun Tombul Fındığı üretimi yapan üretici sayısı 92.000, Çamoluk Şeker Kuru Fasulyesi üretimi yapan üretici sayısı 300 ve bu üretimden geçim sağlayan hane sayısı 460.000, Piraziz Elması üretimi yapan 26 üreticinin olduğu bilgisi verilmiştir.

Giresun'da bulunan coğrafi işaretlerden yalnızca Tombul Fındığın ihracatı yapılmaktadır. Ürünlerin ulusal ve uluslararası piyasadaki bilinirlik durumu incelendiğinde, Giresun Tombul Fındığı kendi ürün grubunda en çok tanınırlığa sahip ilk üründür. Çamoluk Şeker Fasulyesinin ulusal piyasada kendi ürün grubunda bilinen ilk beş ürün içerisinde yer aldığı, Piraziz Elmasının ise kendi ürün grubunda ilk on ürün içerisinde yer almadığı belirtilmiştir. Giresun Tombul Fındığı için tüm Dünya'da tanıtım çalışmalarının ve fikri mülkiyet koruması ile ilgili girişimlerin destek-

lenmesi gerekmektedir. Diğer ürünler için öncelikli olarak ulusal piyasadaki tanıtım çalışmaları desteklenmelidir.

Anket görüşmelerinde coğrafi işaretlerin tanıtım çalışmaları incelendiğinde Giresun Tombul Fındığı ve Piraziz Elmasının tanıtım çalışmaları düzenlendiği; Çamoluk Şeker Kuru Fasulyesinin coğrafi işaret tescili yeni olması (2018) sebebiyle tanıtım çalışmaları henüz düzenlenmediği ifade edilmiştir. Giresun'da bulunan coğrafi işaretlerin tanınırlıkları yüksek olsa da her üç ürün için taklit sorunun olmadığı, taklitle mücadeleye gerek olmadığı belirtilmiştir. Karakteristik duyuşsal özelliklere sahip tarımsal ürünler olduğu için taklitlerinin zor olduğu anlaşılmaktadır.

2- "Bu çalışmada Ocak 2019'a kadar tescil ettirilen ürünler incelenmiştir."

Giresun'da coğrafi işaret denetim komisyonlarının aktif olmadığı ve coğrafi işaret logosunun talep edilir düzeye ulaşmadığı gözlemlenmiştir. Örneğin üç ürün için de coğrafi işaret tescillerinden bu yana coğrafi işaret logosundan yararlanmak için başvuru yapan üretici/firmanın henüz olmadığı bilgisi verilmiştir. Yöredeki üreticilerin ve tüketicilerin bu logolara ilgi duyması ve talep etmesi için öncelikli olarak izlenebilirliğe dayalı denetim sistemlerinin kurulması gerekir. FİSKOBİRLİK Giresun Tombul Fındığı için kapsamlı bir denetim sisteminin kurulması için çalışmalar yürüttüğünü belirtmiştir. Ağaçların ve üreticilerinin kayıtlarını içeren ve ürünlerin izlenebilirliğini kuracak bir veri tabanı kurulması için geliştirilen bu proje desteklenmelidir. Piraziz Elması için de yol gösterici bir çalışma olacaktır.

FİSKOBİRLİK, Giresun Tombul Fındığı coğrafi işaret tescil belgesinde revizyon talep etmiş ve bu revizyon 17 Aralık 2018 tarihli Resmi Coğrafi İşaret ve Geleneksel Ürün Adı Bülteni'nde yayınlanmıştır. Revizyon kabul edilirse Giresun Tombul Fındığı Coğrafi İşaret denetim komisyonunun farklı kurum ve kuruluşlardan temsilcilerin yer alması ile daha kapsayıcı olacağı görülmektedir. Anket görüşmelerinde Giresun Tombul Fındığı ve Piraziz Elması coğrafi işaretleri için tescili sonrası denetim komisyonunun her yıl en az bir kez toplandığı belirtilmiştir. Çamoluk Şeker Kuru Fasulyesinin coğrafi işaret tescilinin ise 2018 yılında alınması sebebiyle denetim komisyonunun henüz toplanmadığı belirtilmiştir.

Piraziz Elması ve Çamoluk Şeker Kuru Fasulyesi üreticileri coğrafi işaret tescilinden tamamen haberdar iken Giresun Tombul Fındığı üreticileri ürünün sahip olduğu coğrafi işaret tescilinden kısmen haberdar olduğu bildirilmiştir. Giresun Tombul Fındığının denetim sürecinde fındık üreticileri FİSKOBİRLİK tarafından temsil edilmekte iken Piraziz Elması ve Çamoluk Şeker Kuru Fasulyesinin coğrafi işaret denetim sisteminde üretici kooperatifleri/birlikleri temsil edilmemektedir. Çamoluk Şeker Kuru Fasulyesi üreticilerin kooperatif/birlik kurmaya istekli olduğu vurgulanmış iken Piraziz Elması üreticilerinin kooperatif/birlik kurma isteğinin olmadığı vurgulanmıştır.

Giresun Tombul Fındığının iki bin beş yüz yıllık, Piraziz Elmasının iki yüz yıllık ve Çamoluk Şeker Kuru Fasulyesinin ise yüz elli yıllık köklü bir üretim tarihi bulunduğu ifade edilmiştir. Üç coğrafi işaretin de üretiminde kadın emeğinin önemi yüksektir. Bölgede kırsal turizm gelişmemiş ve bölgede coğrafi işaretlere yönelik bir ürün müzesi bulunmamaktadır. Tarımsal ürünlerin temel hammadde olarak kullanıldığı gastronomi ürünlerinin keşfedilmesi ve coğrafi işaret ile tescil edilmesi için çalışmalar yürütülmeli ve desteklenmelidir. Fındık kendi ürün grubunda tüm dünyada en çok bilinen ürün olarak öncelikli olarak desteklenmeli ve Fındık Müzesinin kurulması için çalışmalara ivedilikle başlanmalıdır. Piraziz Elması ve Çamoluk Şeker Kuru Fasulyesi üretiminde yaşanan problemlerin aşılması ve tanınırlığını artırması için yürütülecek çalışmalar desteklenmelidir.

Gümüşhane

- Gümüşhane Kömesi (tescil no:62)
- Gümüşhane Dut Pestili (tescil no: 63)
- Gümüşhane Ekmeği (tescil no: 221)
- Gümüşhane Sironu (tescil no:222)
- Kelkit Zilli Kilimi (tescil no: 437)
- Kürtün Araköy Ekmeği (tescil no: 449)
- Gümüşhane Şeker Fasulyesi (Tescil No:472)

65

Gümüşhane Dut Pestili ve Gümüşhane Kömesi coğrafi işaret tescilleri ise 2004 yılında, Gümüşhane Ekmeği ve Gümüşhane Sironu'nun coğrafi işaret tescilleri ise 2017 yılında Gümüşhane İl Özel İdaresi tarafından gerçekleştirilmiştir. Doğu Karadeniz Bölge'sinde en çok coğrafi işaret tescil ettiren kurum sıralamasında Gümüşhane İl Özel İdaresi ilk sırada gelmektedir.³

Gümüşhane'de bulunan altı coğrafi işaret mahreç işaretine sahip olan gıda ve el sanatları ürünleridir. Gümüşhane Doğu Karadeniz Bölgesi'nde tarımsal üretimin görece en yoğun olduğu illerden bir tanesidir. Bu nedenle tarımsal ürünlerinin menşe işareti ile korunması bölgeye kırsal kalkınma açısından olumlu etkiler getirecektir. Ayrıca tescil belgelerinde Gümüşhane Dut Pestili ve Gümüşhane Kömesi üretiminde yörede yetişen dutların kullanılması gerektiği belirtilmektedir. Mevcut üretim koşullarında ise yöredeki dut üretiminin yetersiz olduğu ve coğrafi işaretli üretimin yerel üretime dayalı olarak üretilmediği anlaşılmaktadır. Ayrıca tescil belgeleri incelendiğinde Gümüşhane Ekmeği ve Sironu için yerel hammadde kullanımının zorunlu olmadığı görülmüştür. Bu ürünlerin yerel maddeler (yerel dut ve yerel buğday gibi) ile üretilmesi hem geleneksel olarak sahip oldukları ayırt edici özelliğinin korunması hem de yarattıkları katma değerinden yöre içindeki üreticilerin daha çok fayda sağlaması için elzemdir. İldeki tarımsal üretimin canlanması ve coğrafi işaretli ürünlerde yerel tarımsal ürünlerin girdi olarak kullanılması için yürütülecek çalışmaları desteklenmelidir.

Gümüşhane'de tescilli ürünlerden Gümüşhane Dut Pestili ve Kömesi büyük ölçekli iken Gümüşhane Ekmeği ve Gümüşhane Sironu küçük ölçekli üretimlere sahiptir. Anket görüşmelerinde Gümüşhane Kömesi üretici sayısının 28 ve bu üretimden geçim sağlayan hane sayısının 850 olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Gümüşhane Ekmeği üreticilerinin sayısının 35 ve bu üretimden geçim sağlayan hane sayısı 180; Gümüşhane Sironu üretimi yapan üretici sayısının iki ve bu üretimden geçim sağlayan hane sayısının ise 11 olduğu belirtilmiştir. Bu farklı üretim ölçeklerine sahip ürünlere sunulan destekler de buna uyum olarak farklılaştırılmalıdır. Örneğin Gümüşhane Sironu bölgedeki kadınların güçlendirilmesi için önemli bir ürün olarak karşımıza çıkmaktadır. Dut Pestili ve Kömesi üretiminde yaşanan problemler (örneğin glikoz kullanımının raf ömrünü uzatan doğal yöntemler bulunarak terk edilmesi) Ar-Ge çalışmalarına destek verilerek çözülebilir. Diğer taraftan evde siron üretimi yapan kadınların atölye kurması, kooperatif kurması ve ambalajlama tesisi benzeri yatırımları gerçekleştirmeleri desteklenmelidir.

Gümüşhane’de bulunan coğrafi işaretli ürünlerinin bazılarının tanınırlıkları yüksek, bazılarının tanınırlıkları ise oldukça düşüktür. Örneğin Gümüşhane Kömesi ve Dut Pestilinin ulusal piyasada kendi ürün grubunda ilk sırada yer aldığı belirtilmiştir. Anket görüşmelerinde Gümüşhane Ekmeği ve Gümüşhane Sironu için ulusal piyasada kendi ürün gruplarında bilinirlik açısından ilk onda yer almadığı belirtilmiştir. Fakat Big Chef gibi ünlü zincir restoranların menüsüne henüz yeni giren bir ürün olarak sironunun bilinirliğinin yakın gelecekte artacağı tahmin edilebilir. Gümüşhane Sironu ve Gümüşhane Ekmeği’nin Türkiye’deki tanıtım çalışmaları; Dut Pestili ve Köme’nin yurt dışındaki tanıtım çalışmaları öncelikli olarak desteklenmelidir. Gümüşhane Kömesi’nin ihracatı yapıldığı belirtilmiştir. Üretimde yaşanan problemlerin çözülmesi ardından Köme ve Pestil için yurt dışındaki coğrafi işaret tescil çalışmaları desteklenmelidir.

Gümüşhane Ekmeği, Gümüşhane Kömesi ve Gümüşhane Sironu satışlarının en yoğun olduğu dönem “Eylül, Ekim, Kasım” ayları olarak belirtilmiştir. Gümüşhane Ekmeği ve Gümüşhane Sironu için taklit sorunu yokken, Gümüşhane Kömesinin diğer bölgelerde taklit edildiğini belirtilmiştir. Bilinirliği yüksek olan bu ürünlerin taklitle mücadele yürütmeleri için izlenebilirliğe dayalı denetim sistemlerinin kurulması gerekir. Coğrafi işaret denetim sistemlerinin kurulması için gerekli çalışmalar yürütülmeli ve desteklenmelidir.

Anket görüşmelerde Gümüşhane’de bulunan dört coğrafi işaret için de üreticilerin coğrafi işaret tescilinden “kısmen haberdar” olduğu belirtilmiştir. Kurumlar ile yapılan görüşmelerde ise bazı üreticilerin coğrafi işaretler konusunda kapsamlı bilgiye sahip oldukları gözlemlenmiştir. Anket görüşmelerinde coğrafi işaret tescil tarihinden günümüze logodan yararlanmak üzere tescil ettiren kuruma başvuru yapan üretici sayısı da sorulmuştur. Gümüşhane Kömesi logosundan yararlanmak için Gümüşhane İl Özel İdaresi’ne başvuru yapan tek bir üretici vardır. Diğer ürünler için başvurunun olmadığı belirtilmiştir.

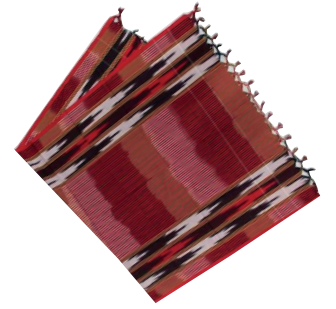
Gümüşhane’deki coğrafi işaretlerden sadece Gümüşhane Ekmeği ve Gümüşhane Sironu’nun denetim komisyonlarının her yıl en az bir kere toplanabildiği bildirilmiştir. Görüşmelerde Gümüşhane Ekmeği, Gümüşhane Kömesi ve Gümüşhane Sironu ürünlerine dair tanıtım çalışmaları düzenlendiği belirtilmiştir.

Gümüşhane Ekmeği, Gümüşhane Kömesi ve Gümüşhane Sironu ürünlerinin coğrafi işaret denetim sisteminde üretici kooperatifleri veya birlikleri maalesef temsil edilmemektedir. Gümüşhane Kömesi üreticilerinin dahil olabildiği bir adet üretici kooperatifi veya birliği bulunmakta iken Gümüşhane Ekmeği ve Gümüşhane Sironu üreticilerinin dahil olduğu üretici kooperatifi veya birliği bulunmamaktadır. Gümüşhane Ekmeği üreticilerinin bir kooperatif kurmak için istekli olduğu, Gümüşhane Sironu üreticilerinin ise istekli olmadığı belirtilmiştir.

Gümüşhane’de bulunan 4 adet coğrafi işaretin de ortalama 100-150 yıllık köklü üretim kültürleri vardır. Dört adet coğrafi işaretin üretiminde de kadın emeğinin önemi vurgulanmaktadır. Bölgedeki kırsal turizm gelişmemiştir ve yörede ürün müzeleri bulunmamaktadır. Gümüşhane iç kırsal kesimlerdeki hayatın daha cazip hale getirilmesi için agroturizm projelerinin geliştirilmesi ve desteklenmesi önerilir. Kırsal kesimdeki en dezavantajlı gruplara (gençler, kadınlar ve yoksullar) üretim desteklerinin sunulması gereklidir.

Trabzon

- Trabzon Telkâri ve Hasır (tescil no: 94)
- Çarşıbaşı Keşani (tescil no: 103)
- Akçaabat Köftesi (tescil no: 132)
- Trabzon Kazaziyesi (tescil no: 231)
- Hamsiköy Sütlacı (tescil no: 255)
- Sürmene Bıçağı (tescil no: 329)
- Vakfikebir Ekmeği (tescil no: 372)
- Tonya Tereyağı (tescil no: 380)

Trabzon'da bulunan sekiz adet coğrafi işaretin altısı mahreç işaret, ikisi menşe işaretidir. Coğrafi işaretlerin dördü gıda ürünü ve diğer dördü ise el sanatları ürünüdür. Gıda ürünü olan coğrafi işaretler Akçaabat Köftesi, Hamsiköy Sütü, Tonya Tereyağı ve Vakfıkebir Ekmeği'dir. Coğrafi işaret tescilli almış el sanatı ürünleri ise Sürmene Bıçağı, Trabzon Kazaziyesi, Trabzon Telkâri ve Hasırı ve Çarşıbaşı Keşanı'dır. Tescil belgeleri incelendiğinde Akçaabat Köftesi, Hamsiköy Sütü ve Tonya Tereyağı üretimindeki temel hammaddelerin (et, süt gibi) kendi yöresinden elde edilme koşulu vardır. Bu ürünler örnek coğrafi işaretler olarak karşımıza çıkmaktadır. Lakin Akçaabat Köftesi üretiminde yöreden elde edilen etin yeterli olmadığı gözlemlenmiştir. Gerekli hammaddelerin yöreden sağlanabilmesi için tarımsal üretimin canlanması gereklidir. Kırsal canlanma için yürütülen projelerin desteklenmesi gereklidir.

Trabzon'da tescil gerçekleştiren kurum türlerine göre coğrafi işaretleri gruplandırıldığında odaların ve belediyelerin aktif rol aldıkları görülmektedir. 4 coğrafi işaret odalar tarafından, 3 coğrafi işaret belediyeler tarafından ve bir coğrafi işaret ise kaymakamlık tarafından tescil ettirilmiştir.

Trabzon'da ilk tescil edilen ürün Trabzon Telkâri ve Hasırı'dır. Bu ürün 2007 yılında Trabzon Kuyumcu ve Saatçiler Odası tarafından tescil edilmiştir. Aynı kurum 2017 yılında ise Trabzon Kazaziyesi'ni tescil ettirmiştir. Trabzon İli'nde en çok tescil gerçekleştiren kurum Trabzon Kuyumcu ve Saatçiler Odası'dır. Trabzon Telkâri ve Hasırı üretimindeki el işçiliğinin ve ustalığının ayırt edici özelliği göz önünde bulundurularak iki farklı ürün tek bir tescil belgesi içinde birleştirilmiştir. Bu nedenle atıpkı bir coğrafi işaret olduğunu ifade etmek gerekir.

Anket görüşmelerinde Akçaabat Köftesi üreticilerinin sayısı 22 ve geçim sağlayan hane sayısı 900; Hamsiköy Sütü üreticilerinin sayısı 7 ve geçim sağlayan hane sayısı 100; Sürmene Bıçağı üreticilerinin sayısı 22 ve bu üretimden geçim sağlayan hane sayısı 170 olarak belirtilmiştir. Kooperatif sayesinde Tonya Tereyağı üretimden geçim sağlayan hane sayısı ise 900'dür. Trabzon Kazaziyesi üreticilerinin sayısı 28 ve bu üretimden geçim sağlayan hane sayısı ise 3200'dür. Trabzon Telkâri ve Hasırı üreticilerinin sayısı 57 ve bu üretimden geçim sağlayan ise 4250 hane olduğu tahmin edilmektedir. Vakfıkebir Ekmeği üreticilerinin sayısı 25 ve geçim sağlayan hane sayısı 150; Çarşıbaşı Keşanı üreticilerinin sayısı ise 25 olarak belirtilmiştir.

Trabzon ilinde bulunan sekiz coğrafi işaretin tümünün satışının en yoğun olduğu dönem “Haziran, Temmuz, Ağustos” ayları olarak bildirilmiştir. Sekiz adet coğrafi üründen yalnızca Trabzon Kazaziyesi ve Trabzon Telkâri ve Hasırının ihracatı yapılmaktadır. Anket görüşmelerinde bu iki coğrafi işaret uluslararası piyasada kendi ürün grubu içerisinde en çok bilinirliğe sahip ürünler olarak belirtilmiştir. Akçaabat Köftesinin ulusal piyasada kendi ürün grubu içerisinde ilk üç ürün arasında yer aldığı ifade edilmiştir. Trabzon’da bulunan diğer yedi coğrafi işaretin ise ulusal piyasada kendi ürün grubunda en çok bilinen ürün sıralamasında ilk sırada yer aldığı belirtilmiştir. Sütlaç, bıçak, tereyağı, bilezik, ekmekek ve keşan isimleri kullanıldığında ilk olarak Trabzon ve ilçelerinin akla gelmesi bu ürünlerinin tanınırlığının oldukça yüksek olduğuna işaret etmektedir. Tanınırlıkları yüksek olduğu için taklitleri de oldukça fazladır. Taklitlerle mücadele için bu ürünlerin izlenebilirliğe sahip denetim sistemlerinin kurulmasına öncelik verilmelidir.

Trabzon’da coğrafi işaretlerin denetim sistemlerinin kısmen aktif olduğu görülmektedir. Diğer illere oranla coğrafi işaretten yararlanmak isteyen üretici ve firmalarının sayılarının fazla olduğu raporlanmıştır. Coğrafi işaret logosundan yararlanmak üzere tescil ettiren kuruma başvuru yapan üretici/firma sayısı Hamsiköy Sütlaç için 7; Tonya Tereyağı için 1, Trabzon Kazaziyesi için 28 ve Trabzon Telkâri ve Hasır için 57’dir. Sürmene Bıçağının ve Vakfıkebir Ekmeği coğrafi işaretleri ürününün tescil sonrası tanıtım çalışmalarının henüz düzenlenemediği belirtilmiştir. Trabzon’da bulunan diğer altı coğrafi işaretli ürünün tescil sonrası tanıtım çalışmalarının yapıldığı ifade edilmiştir.

Denetim komisyonlarının işleyişleri ve coğrafi işaretin üreticiler arasında bilinirliği ile ilgili şu bulgulara ulaşılmıştır. Vakfıkebir Ekmeği ve Çarşıbaşı Keşanı denetim komisyonlarının coğrafi işaret tescili sonrası yılda en az bir kez toplanmadığı; Trabzon’da

bulunan diğer altı coğrafi işaretin denetim komisyonlarının ise yılda en az bir kere toplandığı rapor edilmiştir. Sürmene Bıçağı, Tonya Tereyağı, Trabzon Kazaziyesi, Trabzon Telkâri ve Hasır, Vakfıkebir Ekmeği ve Çarşıbaşı Keşanı üreticileri ürünlerin coğrafi işaret tescilinden “tamamen haberdar” olduğu; Akçaabat Köftesi üreticilerinin ise coğrafi işaret tescilinden “kısmen haberdar” olduğu belirtilmiştir.

Coğrafi işaret tescil belgeleri incelenerek üreticilerin denetim komisyonlarında temsil edilip, edilmediğine bakılmıştır. Sürmene Bıçağı, Tonya Tereyağı, Trabzon Kazaziyesi ve Vakfıkebir Ekmeği coğrafi işaret denetim komisyonlarında üretici örgütleri/birlikleri temsil edilmektedir. Bu ürünlerin denetim komisyonunda yer alan kurumlardan en az bir tanesi üretici kooperatifi ya da üretici grubudur. Anket görüşmelerinde Hamsiköy Sütlaç, Sürmene Bıçağı, Trabzon Telkâri ve Hasır, Trabzon Kazaziyesi ve Çarşıbaşı Keşanı üreticilerinin üretici kooperatifi kurmak konusunda istekli olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Çarşıbaşı Keşanı üreticilerinin kooperatif geçmişi bulunmaktadır, 1939 yılında “İskefiye Küçük Sanatlar – Dokuma Kooperatifi” kurulmuştur. Çarşıbaşı Keşanı üretimindeki nitelikli hammadde kullanımına dair problemleri de kooperatifçilik çalışmaları (eğitim ve seminerler) ile aşılabılır.

Tonya Tereyağı üretici kooperatifi ve menşe işarete sahip bir ürün olarak Trabzon'un en ideal ve örnek coğrafi işaretlerinden birisi olmaya adaydır. Tonya Kooperatifinin yaşadığı mali ve yönetsel problemlerin çözülmesi için kapasite güçlendirme çalışmalarının yürütülmesi ve ardından coğrafi işaret tescil belgesinde revizyona giderek tescil ettiren kurumunun belediye yerine kooperatif olarak değiştirilmesi önerilir. Lakin kooperatifler ve belediyelerin koordinasyon ve işbirliğine dayalı olarak ortaklıklar geliştirmesi ve birlikte proje geliştirmesi kapasite güçlendirme açısından önemli roller oynayabilir.

Trabzon'da bulunan sekiz coğrafi işaretin tescil belgelerinde şu ana kadar herhangi bir revizyon yapılmamıştır. Anket görüşmelerinde ise Akçaabat Köftesi, Hamsiköy Sütlaçı, Sürmene Bıçağı ve Vakfıkebir Ekmeği coğrafi işaret tescil belgesinde revizyon yapılması gerektiğine dair görüş bildirilmiştir.

Trabzon Telkâri ve Hasırının en az 500 yıllık, Vakfıkebir Ekmeğinin 300 yıllık, Çarşıbaşı Keşanının 150 yıllık ve Hamsiköy Sütlaçının 100 yıllık üretim geçmişi olduğu ifade edilmektedir. Trabzon'da bulunan Sürmene Bıçağı dışındaki yedi coğrafi işaretin tümünün üretiminde kadın emeğinin önemli olduğu belirtilmiştir. Trabzon'da genel olarak kırsal turizm gelişmiş olmasına rağmen Vakfıkebir ve Çarşıbaşı ilçelerinde ise kırsal turizmin yeteri kadar gelişmediği vurgulanmıştır. Sekiz coğrafi işarete yönelik ürün müzesi bulunmamaktadır. Trabzon'da ürün müzeleri, sergiler ve gastro-turizm rotaları oluşturan kırsal turizm projeleri desteklenmelidir.

- Rize Bezi (Feretiko) (tescil no: 98)
- Çayeli Kuru Fasulye Yemeği (tescil no: 312)
- Derepaazarı Pidesi (tescil no: 324)
- Rize Simidi (tescil no: 410)
- Rize Baston Ekmek (tescil no: 439)
- Rize Kavurması (Tescil no:462)

Rize Bezi (Feretiko) Rize Valiliği tarafından 2007 yılında, Derapazarı Pidesi Derapazarı Belediyesi tarafından 2018 yılında ve Çayeli Kuru Fasulye Yemeği Çayeli Ticaret ve Sanayi Odası tarafından 2018 yılında coğrafi işaret olarak tescil edilmiştir. Rize Simidi ve Rize Baston Ekmek 2019 yılında Rize Belediyesi tarafından tescil edilmiştir. Anzer Balı Rize'nin ve Türkiye'nin en bilinen coğrafi işareti olsa da taraflar arasında yaşanan ihtilaftan dolayı resmi statüsünü henüz kazanamamıştır.

Derapazarı Pidesi ve Çayeli Kuru Fasulye Yemeği mahreç işaretine sahip gıda ürünleridir. Rize Bezi (Feretiko) ise mahreç işaretine sahip el sanatı ürünüdür. Rize Bezi yörede yetiştirilen kendir bitkilerinin kullanımı ile üretilen bir el sanatı ürünüdür. Derapazarı Pidesi de yörede üretilen hammaddelerin (tereyağı ve peynir) kullanılması ile üretilen bir gıda ürünüdür. Rize Simidi'nin yapımında yörede yetişen üzümlerden elde edilen pekmezin kullanımı

bir koşul olarak belirtilmiştir. Bu coğrafi işaret tescillerinin yöresel ürüne-yerel üretime dayalı olması hem ürünlerin ayırt edici özelliğinin korunmasını hem de katma değerini bölge içinde kalmasını sağlamaktadır. Bu tür coğrafi işaretler kırsal kalkınmayı olumlu yönde etkilemektedir. Çayeli Kuru Fasulye Yemeği'nde de yöresel hammaddelerin kullanımının sağlanması kırsal kalkınma açısından önemli çıktılar oluşturabilir.

Rize'de bulunan coğrafi işaretlerin ayırt edici özellikleri incelendiğinde Derapazarı Pidesi ve Rize Bezinin hem doğal/ekolojik hem de kültürel kaynaklara dayalı olarak; Çayeli Kuru Fasulye Yemeğinin ise sadece kültürel kaynaklara dayalı olarak tanımlandığı görülmektedir. Coğrafi işaret koruması gereği Rize Bezi üretiminde yörede yetişen kendir bitkisinden elde edilen ipliklerin kullanımı zorunlu bir koşuldur.

Rize’de tescilli bulunan coğrafi işaretlerin küçük ölçekli üretime dayalı olduğu görülmektedir. Anket görüşmelerinde Derepazarı Pidesi üreticisi sayısı 3, bu üretimden geçim sağlayan hane sayısı ise 20 olarak belirtilmiştir. Rize Bezi (Feretiko) üreticisi sayısı 17, geçim sağlayan hane sayısı 30; Çayeli Kuru Fasulye Yemeği üreticisi sayısı 3 ve bu üretimden gelir elde eden hane sayısı ise 100 olarak belirtilmiştir.

Rize’de bulunan üç coğrafi işaret tescilli ürünün satışının en fazla kendi yöresinde gerçekleştiği ve satışların en yoğun olduğu dönemin ise “Haziran, Temmuz, Ağustos” ayları olduğu belirtilmiştir. Üç coğrafi işaretli ürünün de ihracatı yapılmamaktadır. Ürünlerin uluslararası piyasada kendi ürün gruplarında en çok bilinen ilk on ürün arasında yer almadığı belirtilmiştir. Ürünlerin ulusal piyasadaki bilinirlikleri incelendiğinde; Rize Bezi (Feretiko) ulusal piyasada kendi ürün grubunda ilk üç ürün arasında, Derepazarı Pidesinin ulusal piyasada kendi grubunda en çok bilinen ilk beş ürün arasında yer aldığı ifade edilmiştir. Anket görüşmesinde Çayeli Kuru Fasulye Yemeği ulusal piyasada kendi ürün grubunda en çok bilinen ilk on ürün arasında yer aldığı ifade edilmiş olsa da bu ürünün kendi ürün grubunda bilinirlik açısından ilk sırada geldiği de iddia edilebilir. Anket görüşmelerinde bu üç coğrafi işaretin diğer bölgelerde taklit edilmediği belirtilse de bilinirlikleri yüksek ürünler olarak diğer bölgelerde taklitlerinin olduğu bilinmektedir.

Rize’de üreticilerin coğrafi işaretlere talep göstermediği ve coğrafi işaret kullanımının yaygınlaşmadığı gözlemlenmektedir. Coğrafi işaret tescilinden bu yana Rize’de bulunan coğrafi işaretli ürünlerin logosundan yararlanmak üzere tescil ettiren kurumlara başvuru yapan üretici/firmanın bulunmadığı rapor edilmiştir. Rize’de bulunan coğrafi işaretli üç ürünün tescilli sonrası tanıtım çalışmalarının düzenlendiği belirtilmiştir. Derepazarı Pidesi ve Çayeli Kuru Fasulye Yemeği üretimi yapan üreticilerin coğrafi işaret tescilinden “tamamen haberdar” olduğu; Rize bezi üreticilerinin ise coğrafi işaret tescilinden haberdar olmadığı bildirilmiştir.

Derepazarı Pidesi ve Rize Bezinin (Feretiko) coğrafi işaret tescilli sonrası denetim komisyonlarının yılda en az bir kere toplandığı; Çayeli Kuru Fasulye Yemeği coğrafi işareti denetim komisyonunun ise tescil yeni olduğu için (2018) henüz toplanmadığı belirtilmiştir.

Derepazarı Pidesi, Rize Bezi (Feretiko), Çayeli Kuru Fasulye Yemeği ürünlerinin coğrafi işaret denetim sisteminde üretici kooperatifleri veya birlikleri temsil edilmemektedir. Bunun yanı sıra Rize’de bulunan coğrafi işaret üreticilerinin kooperatiflerin olmadığı ve üreticilerin kooperatif kurmak için istekli olmadıkları da belirtilmiştir.

Rize Bezi (Feretiko) 200 yıllık köklü bir üretim kültürüne sahiptir. Derepazarı Pidesinin 58 yıllık ve Çayeli Kuru Fasulye Yemeğinin 40 yıllık bir tarihe sahiptir. Özellikle Rize Bezi (Feretiko) üretiminde kadın emeğinin öneminin çok fazla olduğu belirtilmiştir. Rize Bezleri kadınlar tarafından dokunmaktadır. Rize’de kırsal turizm gelişmiştir fakat Derepazarı ve Çayeli ilçelerinde kırsal turizmin gelişmediği belirtilmiştir. Rize Bezi üretim müzesi olarak bir ekolojik müzenin kurulması ve kırsal turizmin daha fazla canlandırılması hedeflenmelidir.

Artvin

- Puçuko (tescil no: 303)
- Hopa Laz Böreği (tescil no: 407)

Puçuko 2017 yılında Artvin Ticaret ve Sanayi Odası tarafından, Hopa Laz Böreği ise 2019 yılında Hopa Ticaret ve Sanayi Odası tarafından coğrafi işaret olarak tescil ettirilmiştir. Puçuko ve Hopa Laz Böreği mahreç işaretine sahip gıda ürünleridir. Artvin'de bulunan coğrafi işaretlerin tescil belgeleri incelendiğinde Puçuko'nun ayırt edici özelliğinin hem ekolojik hem de kültürel

kaynaklara; Hopa Laz Böreği'nin ayırt edici özelliğinin ise sadece kültürel kaynaklara referansla tanımlandığı görülmektedir. Puçuko'nun üretilmesinde yörede yetişen bir hammaddenin kullanımı sorunlu iken Hopa Laz Böreği'nin üretiminde herhangi bir yöresel hammadde kullanımı (örneğin süt) zorunlu kılınmamıştır.

Artvin'de tescilli işaretlerin küçük ölçekli üretilmeye dayalı olduğu görülmektedir. Artvin'de Puçuko üretimi yapan 1 üretici ve Hopa Laz Böreği üretimi yapan 23 üreticinin bulunduğu belirtilmiştir. Bu iki ürün kadınların evde yaptıkları etnik yemeklerdir. Tanıtımının yapılması ile tüketicilerin bu ürünlerle kültürel yakınlık kurabilmesi ve bu ürünleri talep etmesi sağlanacaktır. Ayrıca kadın emeğinin güçlendirilmesi için de bu ürünlerin coğrafi işaret çalışmalarının desteklenmesi gerekmektedir.

Puçuko satışlarının en yoğun olduğu dönem “Eylül, Ekim, Kasım” iken Hopa Laz Böreği satışlarının en yoğun olduğu dönem “Haziran, Temmuz, Ağustos” ayları olarak belirtilmiştir.

Artvin’de bulunan iki coğrafi işaret tescilli ürünün de ihracatı yapılmamaktadır. Ulusal piyasada kendi ürün grubundaki bilinirlikleri incelendiğinde en çok bilinirliğe sahip ilk on ürün içerisinde yer almamaktadırlar.

Coğrafi işaret tescillerinden bu yana sadece bir üreticinin Puçuko coğrafi işaret logosundan yararlanmak için tescil ettiren kuruma başvuru yaptığı belirtilmiştir. Hopa Laz Böreği tescili henüz yeni olduğu için logodan yararlanmak için henüz hiçbir üreticinin tescil ettiren kuruma başvuru yapmadığı ifade edilmiştir.

Puçuko coğrafi işaret denetim komisyonu yer yıl en az bir kez buluşmakta iken Hopa Laz Böreği denetim komisyonu coğrafi işaret tescili henüz yeni olduğu için (2019) toplanamadığı belirtilmiştir. Hopa Laz Böreği’nin coğrafi işaret tescil sonrası tanıtım çalışmaları düzenlenmekte iken Puçuko’nun tanıtım çalışmaları henüz düzenlenmemiştir.

Hopa Laz Böreği diğer bölgelerde taklit edilmekte iken Puçuko diğer bölgelerde taklit edilmemektedir.

Puçuko üreticileri coğrafi işaret tescilinden kısmen haberdar iken Hopa Laz Böreği üreticileri coğrafi işaret tescilinden tamamen haberdardır.

Puçuko ve Hopa Laz Böreği ürünlerinin coğrafi işaret denetim sisteminde üretici kooperatifleri veya birlikleri temsil edilmemektedir. Artvin’de bulunan coğrafi işaret üreticilerinin üretici kooperatifi veya birliği bulunmamaktadır. Puçuko üreticisinin üretici kooperatifi veya birliği kurma isteği bulunmamakta iken Hopa Laz Böreği üreticilerinin üretici kooperatifi veya birliği kurma isteği olduğu belirtilmiştir.

İki ürünün üretiminde kadın emeğinin önemi vurgulanmaktadır. Artvin’de kırsal turizm gelişmiştir. Kadın kooperatifleri kurularak yöresel yemeklerin ve coğrafi işaretli ürünlerin satılacağı lokanta ve kafeteryaların açılması kırsal turizmin daha fazla canlanmasını sağlayacaktır.

4. Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada Doğu Karadeniz Bölgesi'nde coğrafi işaret tesciline sahip olan yöresel ürünler incelenmiştir. Araştırmanın başlangıç tarihine kadar (04.01.2019) tescilli gerçekleşen 24 coğrafi işaret derinlikli olarak incelenmiştir. Bu nedenle raporda coğrafi işaret tescil belgelerinin incelenmesi ile elde edilen verilerin analiz bulguları 33 coğrafi işaret tescilini kapsarken, mülakat formları ile elde edilen verilerin analiz bulguları ise sadece 24 coğrafi işaret tescilini kapsamaktadır.

Doğu Karadeniz'de ilk coğrafi işaret başvurusu 2000 yılında "Giresun Tombul Fındığı" için yapılmıştır. 2017'ye kadar sadece 9 coğrafi işaret tescil belgesi olan yörede, 2017-2019 arasındaki 3 yıllık dönem başvuruların ve tescillerin en yoğun olduğu yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır. 2017 yılında 8, 2018 yılında 6 coğrafi işaret tescil edilmiştir. Bu araştırma yürütülürken tescillenmiş son ürün ise Ordu Kivisi olmuştu (5 Eylül 2019). Bu ürünle birlikte 2019 yılında tescil edilen coğrafi işaretler 10'u bulmuştur.

2017 ve 2018 yılı Türk Marka ve Patent Kurumu'nun tescil başvurularını kolaylaştırdığı ve hızlandırdığı bir dönemdir. Türkiye genelinde olduğu gibi Doğu Karadeniz Bölgesi'nde de tescil sayılarında belirtilen yıllarda artış yaşandığı görülmektedir. Mevcut başvurular olumlu şekilde sonuçlanırsa Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki coğrafi işaretlerin sayısı 33'den 55'e yükselecektir. Yeni başvuruların olması ile bu sayı daha da artacaktır. Gelecekte yürütülecek çalışmaların hedefleri şunlar olmalıdır:

1) Tarımsal ürünler için menşee coğrafi işaretlerin başvurularını teşvik etmek;

2) Yerel tarımsal üretime dayalı olan gastronomik ürünlerin başvurularını teşvik etmek;

3) Yörenin kültürel kimliğinin oluşmasında ve pekiştirmesinde önemli olan ustalıklara dayalı ürünlerin başvurularını teşvik etmek.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde en çok coğrafi işaret tescilli ürün bulunan il Trabzon'dur. Tescilli coğrafi işaretlerin illere göre dağılımı ise şöyledir: Ordu 5, Giresun 7, Gümüşhane 6, Trabzon 8, Rize 5 ve Artvin 2 adet. Başvurusu yapılan mevcut coğrafi işaretlerin hepsinin tescil edilmesi durumunda Ordu'da 9, Giresun'da 16, Gümüşhane'de 14, Trabzon'da 12, Rize'de 15 ve Artvin'de 8 coğrafi işaret olacaktır. Trabzon sınırlarında tescillenen coğrafi işaret sayısının fazla olması bölgedeki diğer illere göre Trabzon'un daha güçlü kurumlara sahip olması ile açıklanabilir.

Ürün Grupları: Bu raporda Doğu Karadeniz yöresinde bulunan coğrafi işaret tescilli ürünler "Gıda/Gastronomi", "El Sanatları" ve "Tarımsal Ürünler" olmak üzere üç ana grup altında incelenmiştir. Tescillerin %58'si gıda ürünü (19 adet) için, %21'i el sanatları (7 adet) ve geriye kalan %21'i ise tarım ürünleri (7 adet) için yapılmıştır. Bu tabloda gastronomi ürünlerinin yoğunluğu dikkat çekicidir. Henüz sonuçlanmamış 22 adet coğrafi işaret başvurusunun ürün grupları şöyledir: 12 adet gastronomi ürünü, 3 adet tarım ürünü, 2 adet peynir, 2 adet bal ve 2 adet maden ürünü. Tüm tesciller içinde öne çıkan malzemelerin fasulye ve süt; ustalıkların ise fırıncılık, dokumacılık ve örücülük olduğu söylenebilir.

Menşee/Mahreç: Tarımsal ürünlerin tümü, üretim süreçlerinin tümü belirtilen yörede gerçekleştirildiği için menşee'dir. Gıda ürünleri arasında sadece "Tonya Tereyağı" tüm üretim işlemlerinin belirtilen yörede gerçekleşmesi ve ürünün üretiminde kullanılan malzemelerin tümünün o yöreden sağlanması dolayısıyla menşee adına sahiptir. El sanatları ürün grubunda ise "Trabzon Kazaziyesi" dışındaki coğrafi işaretler mahreç işaretine sahiptir.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan, coğrafi işaret tesciline sahip 33 ürünün, 9 adeti menşee 24 adeti mahreç işaretidir. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde mahreç işaretinin sayıca fazla olmasının en önemli nede-

ni üretimde başka bölgelerden getirilen hammaddelerin kullanılmasıdır. Örneğin coğrafi işaret tescilli almış yöresel ekmeelerde kullanılan unun coğrafi işaret bölgesi dışındaki farklı bir bölgeden getirildiği ve bu tedarik zincirinin nihai ürünün tescil belgesinde tanımlanmadığı gözlemlenmiştir.

Rize Bezi dışında tüm mahreç ürünlerin tescil belgelerinde tanımlanan coğrafi bölgelerde nihai ürüne dönüşmüş olması gerekmektedir. Örneğin Vakfıkebir İlçesi sınırları dışında üretilen hiçbir ekme Vakfıkebir Ekmeği olarak satışa sunulamaz. Sadece Rize Bezi, Rize dışında bir yerde Rize’de yetişen kendir bitkisinden elde edilen ipliklerden ve tescil belgesinde tarif edilen yöntemlerle üretilmesi koşulu ile işaretlebilir olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla üretimde kullanılan hammaddelerin hepsi kendi yöresinde elde edilse bile üretimin bir aşamasının coğrafi işaret bölgesi dışında gerçekleştirilmesi mahreç olarak tescillenmesini sağlamıştır.

Menşе işaretler katma değerin artırılması ve bölgede kalmasında mahreç işaretlerden çok daha etkilidir. Bu nedenle menşе işaretler yerel kalkınma açısından daha işlevsel enstrümanlardır. Dolayısıyla Doğu Karadeniz Bölgesi’nde mahreç işaretlerin sayıca daha çok olması kırsal ve yerel kalkınma açısından bu bölgeyi dezavantajlı kılacak sorunları/sonuçları beraberinde getirebilir. Bunları engellemek amacıyla 1) Tarımsal ürünler için menşе coğrafi işaretlerin başvuruları; 2) gastronomi ürünlerinde en önemli hammaddeleri yöreden elde edilen ürünlerin tescillenmesi (coğrafi işaret tescil belgelerinin gerekirse revize edilerek mahreç işaretlerinin yerel üretimlere dayanması) teşvik edilmelidir. Örneğin ekme ya da börek gibi mahreç işaretli ürünlerin yerel buğday üretim ve dolaşım zincirlerine olumlu etkileri hesaplanabilir. Sütlacın süt hayvancılığını, pestilin dut üretimini önemseddiği gibi ekmeğin buğday, helvanın ceviz üretimini harekete geçirmesi hedeflenmelidir.

Nihai ürünlerin coğrafi işaretlerle korunmasının yerel üretimlere etkileri bölgesel kalkınma açısından da önem taşır. Doğu Karadeniz Bölgesi’nde gıda olan mahreç ürünleri bu raporda “yerel hammaddeye dayalı olan gastronomi ürünleri” ve “yerel hammaddeye dayalı olmayan gastronomi ürünleri” olarak iki farklı grupta incelenmiştir. Coğrafi işaretlerin kırsal kalkınmaya olumlu etkilerinin artırılması için yerel üretim modellerinin desteklenmesi gerekir. Mahreç işaretli yerel üretime dayalı olmayan gastronomi ürünlerinde hammadde temini ve yerel/bölgesel üretimle ilgili çeşitli atölye, eğitim ve tanıtım çalışmaları yürütülmelidir.

Coğrafi Sınırlar: Bu çalışmada Doğu Karadeniz Bölgesi’ndeki coğrafi işaretlerin tescil belgelerinde çizilen coğrafi sınırların eşliği irdelenmiş ve bu sınırlar “Türkiye”, “Bölge”, “İl”, “İlçe” ve “Köy” olarak gruplandırılmıştır. Sınırları tüm Türkiye olan tek ürün Trabzon Kazaziyesi atipik bir örnek olarak kabul edilebilir. Bu örnek dışında üretim alanı sınırları 15 adet üründe “ilçe sınırları”; 10 adet üründe “il sınırları”; 4 adet üründe “köy sınırları”; 3 adet üründe ise “bölge sınırları” ile tanımlanmıştır.

Coğrafi işaret tescil belgelerinde üretim alanlarının coğrafi sınırları ekolojik ve kültürel faktörlerden çok idari ve siyasi sınırlara göre çizildiği görülmüştür. 26 ürün için bu alan siyasi harita sınırlarıyla tanımlanmıştır. Sadece 7 coğrafi işaretin üretim sınırlarının ekolojik ve kültürel faktörlere göre belirlendiği anlaşılmaktadır. Bunlardan 4 tanesi tarım ürünüdür ve tescil belgelerinde iklim, toprak yapısı, arazi koşulları gibi ekolojik faktörlere vurgu yapılmaktadır. 2 tane gıda, 1 tane de el sanatları ürününün tescilinde de ekolojik ve kültürel sınırlara göndermeler yapılarak üretim alanı sınırları tarif edilmiştir. Örneğin Giresun Tombul Fındığı ve diğer fındık türlerinin coğrafi işaretlerinin üretim alanı il ve ilçe idari sınırları aşan bir bölgesel sınırlandırmaya sahiptir. Diğer taraftan, bazı coğrafi işaretlerin (Hamsiköy Sütlacı, Ordu Yayla Pancarı Turşusu, Piraziz Elması

ve Çarşıbaşı Keşanı) üretim alanları ise köy ya da köyden büyük fakat ilçe sınırlarından küçük mıntıkların sınırları ile tanımlanmıştır.

Geleneksel Üretim: Araştırma coğrafi işaret tescilini gerçekleştiren inisiyatiflerin ürünlerin ayırt edici özelliklerini nasıl tanımlandığını da ele almıştır. Tescil belgeleri incelenerek ayırt edici özelliğin “Doğal/Ekolojik Kaynaklar”, “Kültürel Kaynaklar” ve “Hem Doğal/Ekolojik hem de Kültürel Kaynaklar” üzerinden nasıl tanımlandığı kodlanmıştır. 13 adet coğrafi işaretin “kültürel kaynaklara” referansla, 10 adet “ekolojik kaynaklara” referansla ve yine 10 adet “hem ekolojik hem de kültürel kaynaklara” referansla ayırt edici özelliklerinin tanımlandığı görülmektedir. Türkiye’de coğrafi işaretli ürünlerin ayırt edici özelliğinin genellikle sadece ekolojik kaynaklara referansla tanımlandığı ve kültürel faktörlerin öneminin göz ardı edildiği görülmektedir. Halbuki ürün ve coğrafyası arasındaki ilişkinin tesadüf olmadığını ekolojik ve kültürel karakteristiklerin mükemmel uyumu ile açıklayabiliriz. Doğu Karadeniz Bölgesi’nde tescillenen ürünlerin ayırt edici özelliğinin anlatılmasında ekolojik kaynaklar kadar kültürel kaynakların önemine de işaret edilmesi olumlu bir gelişme olarak ifade edilebilir.

Etkili bir coğrafi işaretin tüketicilere coğrafya ve ürün arasındaki bağlantıya dair somut veriler ve ilişkiler tarif etmesi gerekir. Bu nedenle ürünün ayırt edici özelliği ve repütasyonu ile üretim alanı olarak belirtilen fiziki alan arasındaki bağın detaylı bir biçimde sunulması önem kazanır. Doğu Karadeniz Bölgesi’nin coğrafi işaret tescil belgeleri arasında bu bağın iyi kurulduğu örnekler olsa da (Hamsiköy Sütlaçı, Ordu Yayla Pancarı Turşusu gibi) birçok belge ürün-coğrafya ilişkisini tanımlamamıştır. Bu tanımların yapılması için bilimsel çalışmalar (organoleptik, etnobotanik, topografya, iklim, coğrafya, antropoloji gibi alanlarda) yapılması, bu çalışmalarda yer alanların yerel üreticilerle bir arada hareket etmesi, bu süreçlerde geleneksel bilginin bilimsel olarak da ortaya konması ve geliştirilmesi desteklenmelidir.

Yöresel ürünlerin özgünlüğünü korumak için geleneksel üretim yöntemlerinin korunabilmesi elzemdir. Ürünlerin ayırt edici özelliklerinin korunmasında geleneksel araçların, makinelerin ve tekniklerin korunmasının pozitif etkilerinin olduğu bilinmektedir. Doğu Karadeniz Bölgesi’nde coğrafi işaret tescil belgelerinde belirtilen üretim yöntemlerine göre 28 adet ürün “geleneksel yöntemlerle”, 2 adet ürün “modern yöntemlerle” ve 3 adet ürün ise “hem geleneksel hem de modern yöntemlerle” üretilmektedir ya da üretilebilir. Coğrafi işaretli ürünlerin geleneksel yöntemler ile üretilmesi bölgeye önemli avantajlar sunmaktadır. Fakat ürünlerin ayırt edici özelliğini koruyacak, insan, hayvan ve çevre sağlığına daha uygun olarak yeniden tasarlanacak geleneksel araç ve teknikler geliştirilmelidir. Bu amaçla yürütülecek AR-GE çalışmaları desteklenmelidir. Sürmene Bıçağı ve Tonya Tereyağı hem geleneksel hem de modern üretim teknikleri tescil belgelerinde detaylı şekillerde tanımlanan örneklerdir. Ürünün ayırt edici özelliğine zarar vermeyen birbirinden farklı yöntemlerin (modernize edilen geleneksel yöntem ya da gelenekselleştirilen modern yöntem gibi melez teknoloji formları) bir arada tanımlanması ve korunması hem ürünün biricikliğini oluşturur, hem de farklı teknolojilere sahip üreticilerin coğrafi işaret korumasından yararlanabilmesini sağlar.

Ölçek: Coğrafi işaret korumasında üretim alanı büyüdükçe üretim hacmi artar ve ölçek ekonomisi oluşur. Raporda Doğu Karadeniz Bölgesi’ndeki coğrafi işaretler incelenirken bölgesel ve yöresel olarak çeşitli seviyelerde farklılaşmalarına dikkat çekilmiştir. Üretim alanının büyüklüğü ölçek ekonomisinden kaynaklı avantajlar yaratabilir. Ancak bu durum denetleme ve tanınırlık açısından dezavantaj olarak karşımıza çıkabilir. Fiziki alanının büyük olması üreticiler arasında koordinasyon ve kooperasyon geliştirmeyi, bu süreçte hem üreticilerin coğrafi işaret korumasını sahiplenmesini hem de kapsamlı ve büyük denetim mekanizmaları kurmalarını zorlaştırır. Benzer şekilde tüketicilerin ürünle ve coğrafyanın hikayesiyle kültürel bir yakınlık kurması da zorlaşır.

Geniş coğrafi alanlardaki ürün ve üreticilerle kurulan ticari ilişkilerin tüketici için arzulanabilir olması, nostalji ya da dayanışma gibi duyguları yaratması daha zordur. Bu sebeplerle küçük üretim hacmine dayalı olan coğrafi işaretler daha etkin toplumsal ve ticari ilişkiler içinde daha başarılı olabilirler ve yeni niş piyasalar yaratabilirler.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde tescillenen coğrafi işaretlerin ölçeklerinin bölgesel ve yöresel olarak hangi seviyelerde farklılaştıklarını ve farklılaşabildiklerini ölçmek, yerel kalkınma açısından taşıdığı potansiyellerin değerlendirilmesi açısından önemlidir. Bu araştırmada "büyük ölçek" (Fındık), "orta ölçek" (Tonya Tereyağı), "küçük ölçek" (Hamsiköy Sütü) ve "marjinal ölçek" (Puçuko) olarak her ölçekten coğrafi işaretin çalışmaları ve bu çalışmaların nasıl desteklenebileceği incelenmiştir. Bütüncül bir ekonomi yaratabilmek için her ölçekten ürün ciddiye alınmalı ve üreticiler temel ihtiyaçları doğrultusunda desteklenmelidir. Kırsal alanlarda yaşayan ailelerin geleneksel, tarihsel ve ekolojik olarak birden çok ürün yetiştiren, tarım dışı gelir kaynakları olan, farklı ekonomik stratejiler geliştiren haneler olduğu göz önünde bulundurularak, coğrafi işaretlerin farklı ölçeklerde ekonomilerin oluşmasında olası etkilerine dikkat çekilmiştir. Örneğin kadın emeğine dayalı Puçuko, börek gibi marjinal ölçekteki ürünlerin desteklenmesi de sosyal kalkınma açısından stratejik bir öneme sahiptir. Benzer şekilde orta ya da küçük ölçek olarak kabul edilebilecek Tonya, Hamsiköy ya da Akçaabat gibi yörelerin yerel ekonomilerinin ekolojik ve sorumlu turizm biçimleriyle çeşitlendirilmesinde coğrafi işaretin kullanımı desteklenebilir.

Yapılan anket görüşmelerinde Doğu Karadeniz Bölgesi'nde büyük ölçekli üretime sahip 4 coğrafi işaretli ürünün (Gümüşhane Kömesi, Giresun Tombul Fındığı, Trabzon Kazaziyesi ve Trabzon Telkâri ve Hasır) ihracatının yapıldığı bilgisi verilmiştir. Fakat bu ürünlerin Avrupa Birliği sınırları içe-

risinde coğrafi işaret tescili henüz gerçekleşmemiştir. Ölçek ekonomilerine dayalı ve ihracatı yapılan bu coğrafi işaretler Avrupa Birliği tescilleri için desteklenmelidir. Avrupa dışında kalan ülkelerle ikili anlaşmalar çerçevesinde coğrafi işaret ile ilgili fikri mülkiyet hakları korunabilir.

Ölçek ekonomilerinin yarattığı farklılaşmada olduğu gibi, coğrafi işaretlerin iller ve ilçeler arasında zaman zaman köyler arasında yarattığı farklar rekabete ve düşmanlığa neden olabilmektedir. Dayanışmaya dayalı bütüncül bir coğrafi işaret politikası geliştirilmesi bu tür ihtilafların yaşanmaması için etkili olur. Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı'nın bu bütüncül coğrafi işaret politikasını geliştirmek için oynadığı rol çok önemlidir. İller arasında coğrafi işaret kapasite geliştirme çalışmalarının dengeli yürütülmesi ve desteklenmesi bu süreçlere olumlu katkı yapacaktır. Bütüncül bir yaklaşımla farklı üretici grupları ve coğrafi işaret tescil belgelerinde yer alan sorumlu kurumlar arasında dayanışma ilişkileri geliştirebilecek çalışmalar desteklenebilir.

Anket görüşmelerinde coğrafi işaret tescilli ürünlerin 11'inin diğer bölgelerde taklit edildiği, 12'sinin ise taklidinin yapılmadığı belirtilmiştir. Anket görüşmelerde üretimin yapıldığı Doğu Karadeniz Bölgesi'nde sadece 4 coğrafi işaret tescilli ürün için taşıma sorunu olduğu belirtilmiştir. Buna göre taşıma sorunun olduğu coğrafi işaretler şunlardır: Gümüşhane Kömesi, Hamsiköy Sütü, Ordu Perşembe Ceviz Helvası, Sürmene Bıçağı, Rize Bezi ve Çarşıbaşı Keşanı. Taklidi yapılan ürünler için öncelikli olarak izlenebilirlik sistemlerinin tasarlanması ve kurulması desteklenmelidir.

Denetim: Doğu Karadeniz Bölgesi'nde bulunan 33 coğrafi işaret toplamda 24 farklı kurum tarafından tescil ettirilmiştir. Gümüşhane İl Özel idaresi tarafından dört farklı coğrafi işaret, S.S. Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliği ve Ordu Valiliği tarafından üçer; Trabzon Kuyumcu ve Saatçiler Odası ve Rize Belediyesi tarafından ikişer coğra-

fi işaret tescili gerçekleştirilmiştir. Kurumların türleri bu raporda “odalar ve borsalar”, “üretici kooperatifleri/birlikleri”, “valilikler/kaymakamlıklar ve diğer kamu kurumları” ve “belediyeler” olmak üzere 4 farklı grupta sınıflandırılmıştır. Doğu Karadeniz Bölgesi’nde odalar/borsalar (10), valilikler/kaymakamlıklar/ diğer kamu kurumları (11) ve belediyeler (9) en çok tescil gerçekleştiren kurum türleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Üretici Kooperatifleri/ Birlikleri tarafından ise sadece 3 adet coğrafi işaret tescil edilmiştir. Dernek/vakıflar ya da özel şirketler tarafından tescil ettirilen bir coğrafi işaret yoktur.

Türkiye genelinde “odalar/borsalar” tarafından tescil ettirilen coğrafi işaret oranı % 47, “belediyeler” tarafından tescil ettirilen %26 ve “valilik/kaymakamlık ve diğer kamu kurumları” tarafından tescil ettirilen %17 iken; Doğu Karadeniz Bölgesi’nde “odalar/borsalar” tarafından tescil ettirilen coğrafi işaret oranı % 30, “belediyeler” tarafından tescil ettirilen %27 ve “valilik/kaymakamlık ve diğer kamu kurumları” tarafından tescil ettirilen %34’dür. Bu bulgular Doğu Karadeniz Bölgesi’nde kamu kurumlarının coğrafi işaret korumasında etkin bir rolü olduğunu göstermektedir.

Raporun ilk bölümlerinde de vurgulandığı üzere üretici kooperatiflerinin coğrafi işaret tescillerini sahiplenmesi ve yürütmesi sürdürülebilir kırsal ve yerel kalkınma açısından elzemdir. Doğu Karadeniz Bölgesi’nde coğrafi işaret tescili gerçekleştiren tek üretici kooperatifi FİSKOBİRLİK’tir. Türkiye’de coğrafi işaret tescil ettiren kurumlar arasında üretici kooperatiflerinin oranı maalesef oldukça düşüktür (%2,2). Doğu Karadeniz Bölgesi’nde bu oran ülke geneline göre bir nebze olsun daha yüksektir (%9).

Başarılı bir denetim sistemi coğrafi işaret korumasının katma değer yaratmasını ve bu katma değer tedarik zinciri içerisinde adil olarak bölüşümünü sağlamalıdır. Üreticileri temsil eden kurum ya da liderlerin denetim sistemi içerisine yer alması ve üre-

ticilerin çıkarlarını müzakere etmeleri coğrafi işaretin katma değer yaratması için önemlidir. Ürünün doğru yöntemlerle üretilmesini denetlemek ancak yereldeki üreticiler arasında koordinasyon ve kooperasyon geliştirerek mümkün olur. Mümkün olduğunca üreticiyi içeren, katılımcılığa dayalı ve üreticilerin geliştirdiği monopol bir yönetim modeli ürünü taklitlerinden korumak ve taklitle mücadele etmek için etkili yoldur.

Türkiye’de coğrafi işaret tescil belgelerinde denetim sistemi genellikle bölgede yer alan önemli devlet kurumlarında çalışan uzman kişiler tarafından oluşturulan bir denetim komisyonu olarak tarif edilir. Bu komisyon üretimi ve işaretin kullanımını denetlerken, coğrafi işaret tescil başvurusu yapan kurumun da denetim komisyonunun koordinasyonunu yapacağı öngörülür.

Raporda Doğu Karadeniz Bölgesi’nde tescil edilen ürünlerin denetim sistemleri incelenmiştir. Araştırma sürecinde ve anketlerde 10 adet coğrafi işaret için nihai denetim sisteminin kurulduğu, 9 adet işaret için nihai denetim sisteminin kurulmadığı ve 4 işaret için tescilin yeni olması sebebiyle sistemin henüz kurulmadığı belirtilmiştir. Yerel kurumlardan temsilciler ile yapılan anketlerde coğrafi işaret tescilinden sonra denetim komisyonunun 12 coğrafi işaret için “yılda en az bir kere” toplandığını, 7 işaret için toplanmadığı ve 4 işaret için ise tescilinin yeni olması sebebiyle denetim komisyonunun henüz toplanmadığı bilgisi elde edilmiştir. Ürünlerin tescil belgelerine göre 17 coğrafi işaret denetim sisteminde 4 kurum; 8 coğrafi işaret denetim sisteminde 3 kurum; 4 coğrafi işaret denetim sisteminde 6 kurum; 3 coğrafi işaret denetim sisteminde 5 kurum; 1 coğrafi işaret denetim sisteminde ise sadece 2 kurum temsil edilmektedir. Başarılı denetim sistemlerinin ve katılımcı denetim komisyonlarının kurulması için kapasite güçlendirme projeleri geliştirilmesi ve desteklenmesi gerekmektedir.

Anket görüşmelerinde 18 coğrafi işaret denetim komisyonunda üretici kooperatif ya da birliklerinin temsil edilmediği belirtilmiştir. Coğrafi işaret üreticilerinin coğrafi işaret tescili konusunda ne kadar bilgi sahibi olduğu sorulduğunda 15 işaret için üreticisinin tescilden “tamamen haberdar” olduğu; 7 işaret için “kısmen haberdar” olduğu ve sadece 1 işaret için üreticilerin tescilden “haber olmadığı” belirtilmiştir. Denetim komisyonunda üretici kooperatif ya da birliklerinin temsil edildiğinin belirtildiği örnekler ise şunlardır: Giresun Tombul Fındığı, Sürmene Bıçağı, Tonya Tereyağı, Trabzon Kazaziyesi ve Vakfıkebir Ekmeği'dir. Bu oran Doğu Karadeniz Bölgesi'nde coğrafi işaretlerin denetiminde üreticilerin temsilinin yeteri düzeyde olmadığına işaret etmektedir.

Anket görüşmelerinde 12 coğrafi işaretin üreticilerinin kendi aralarında kooperatif/birlik kurulmasını istediği; 6 adet coğrafi işaretin üreticilerinin ise kooperatif ya da birlik kurmak konusunda isteğinin olmadığı belirtilmiştir. Bölgedeki kooperatifçilik geçmiş farklı yerelerde üreticilerin farklı tutumları olmasını açıklayabildiğinden Doğu Karadeniz Bölgesi'nde üretici ve kırsal kalkınma kooperatifleri konusunda tarihsel bir çalışma yapılması gerekmektedir. Örneğin Çarşıbaşı Keşanı üreticilerinin 1939 yılında bölgede dokumacılık kooperatifi kurduğu bilinmektedir. Çeşitli kaynaklardan (Çarşıbaşı Keşanı Raporu) alınan bilgiye göre Kooperatif döneminde tezgâh sayısı 60 civarına yükselmiştir. Ancak anket görüşmelerinde kooperatifçilikle ilgili nitelikli veri maalesef toplanamamıştır. Başka ürünlerde de farklı kooperatif deneyimleriyle karşılaşılmıştır. Bu konuda coğrafi işaretlerde kooperatifçilik stratejisinin, bölgedeki farklı yerel kooperatifçilik deneyim, bilgi ve pratikleriyle uyumunun araştırılması için Esnaf, Sanatkarlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü'nün uzmanlığından yararlanılması

olumlu sonuçlar verebilir. Yapılan anket görüşmelerinde Doğu Karadeniz Bölgesi'nde bulunan 18 coğrafi işaretli ürünün üretiminde kadın emeğinin önemli olduğu belirtilmiştir. Bu bölgede kadın kooperatiflerin kurulması ve desteklenmesine önem verilmesi gerektiğine dair önemli bir veridir.

Turizm: Doğu Karadeniz Bölgesi kitlesele bir yayla turizmine sahip olsa da coğrafi işaretli ürünlerin yaratabileceği ekoturizm, sorumlu/dayanışmacı turizm ve gastroturizm gibi yeni turizm biçimlerinin desteklenmesi yerel kalkınma için olumlu etkilere sahip olacaktır. Anket görüşmelerinde coğrafi işaretin tescilinden sonra 13 coğrafi işaret için tanıtım çalışmalarının yapıldığı bilgisi alınmıştır. Görüşmelerde Doğu Karadeniz Bölgesi'nde sadece 9 coğrafi işaret için üretiminin yapıldığı bölgede kırsal turizmin gelişmiş olduğu belirtilmiştir. Tescillenen gastronomi ürün sayısının fazla olması gastroturizm projelerinin gelişimi açısından bir avantaj yaratmaktadır. Ürün (eko)müzesi ve tadım faaliyetlerini merkeze alan çalışmalar yapılması turizm yoluyla coğrafi işaret kurumsal kapasitesinin artırılmasına katkıda bulunur. Bu çalışmalar ürünün ve yörenin tanınırlığını arttırmak, üretici-tüketici arasında doğrudan ilişkiler kurmak, kırsal turizmi geliştirmek ve kırsal alanlardaki yaşamı başta gençler ve kadınlar için daha cazip hale getirmek için tamamlayıcı olacaktır.

Doğu Karadeniz Coğrafi İşaret Stratejisi 2020 - 2022 Eylem Planı

Ana Faaliyet		Alt Faaliyet	
1.	Kurumsal Yapılanma	1.1	Ürün tescil sahibi kurum/kuruluşlarını ve üretici temsilcilerini bölge ölçeğinde bir araya getiren bir platform kurulmasına yönelik katalizör faaliyetler yürütülmesi
			<i>Doğu Karadeniz Coğrafi İşaret Zirvesi</i>
		1.2	Kurulması planlanan bölgesel işbirliği platformunun kapasitesini artırmak üzere paydaşlarımızın birbirleriyle ve bölge dışı aktörlerle etkileşim içinde bulunması, ulusal ve uluslararası alanda yaşanan gelişmeleri takip etmesi amacıyla etkinlikler düzenlenmesi
		1.3	<i>Eğitim ve seminerler düzenlenmesi</i>
2.	Tanıtım		<i>Sosyal medya kampanyası düzenlenmesi</i>
		2.1	Üreticilerin kendi başlarına üstesinden gelmesinin zor olacağı değerlendirilen sosyal medya tanıtım faaliyetlerinin bölgeyi kapsayan bir strateji kapsamında gerçekleştirilmesi
			<i>Gezici fuarlar düzenlenmesi (Road-show)</i>
		2.2	Farklı coğrafi işaretli ürün üreticilerinin birlikte hareket etmesinin faydalarının anlaşılması ve üreticilerin tüketicilerle bire bir temasını sağlamak amacıyla Ankara, İstanbul ve İzmir'de gezen fuarlar organize edilmesi
		2.3	<i>Yurtiçi fuarlara katılım sağlanması</i>
3.	Pazarlama		Yörex Fuarı ve ATO Uluslararası Coğrafi İşaretli Ürünler Zirvesi ve Fuarında yer kiralanması ve stand hazırlanması
		3.1	<i>Yurtiçi ve yurtdışına yönelik tanıtım ve pazarlama faaliyetleri</i>
		3.2	<i>Dijital satış</i>
		3.3	<i>Büyük ölçekli perakendecilerle işbirliği</i>
4.	Coğrafi işaret tescili ile kazanılan kolektif fikri mülkiyet haklarının korunmasına yönelik etkin izleme ve denetim sistemlerinin kurulması	4.1	Coğrafi işaret tesciline uygun şekilde üretilen ürünler için coğrafi işaret amblem ve logolarını içerecek şekilde ambalaj tasarımı ve üretimi
		4.2	Karekod, hologram uygulamalarını içeren dijital ürün takip (izlenebilirlik) sistemlerinin kurulması
		4.3	Üretimde kullanılan girdilerin takibini kolaylaştırmaya yönelik modeller geliştirilmesi ve/veya sistemler kurulması (yazılım vb.)
		4.4	Coğrafi işaretli ürün taklit ve suiistimallerinin tespitine yönelik modeller geliştirilmesi ve/veya sistemler kurulması
		4.5	Fikri mülkiyet haklarının daha iyi korunabilmesi için coğrafi işaret tescil belgelerinde ürünün üretim ve denetim sistemlerinde yapılması gereken revizyonlara dair çalışmalar
5.	Coğrafi işaretli ürünlerin ortak üretimi, satışı ve pazarlanması	5.1	Coğrafi işaretli ürün üreticilerinin birlikte üretim yaparak üretim maliyetlerini azaltmaya, üreticiler arasında bilgi alışverişini ve dayanışmayı artırmaya yönelik üretim alanları, atölyeler, paketleme tesisleri oluşturulması
		5.2	Coğrafi işaretli ürünlerin satış maliyetlerini azaltmaya, üretici ve tüketicileri aracsız buluşturmaya, üreticiler-tüketiciler arasında kısa tedarik zinciri ve bilgi paylaşımı kurmaya ve dayanışmayı artırmaya yönelik satış alanları ve kanallarının oluşturulması

5.	Coğrafi işaretli ürünlerin ortak üretimi, satışı ve pazarlanması	5.3	Coğrafi işaretli ürünlerin üretiminde yerel hammaddelerin kullanımını arttırmaya dönük yeni işleme pratiklerinin geliştirilmesi, ürünlerin doğal yöntemlerle raf ömrünü uzatılması, geleneksel üretimi iyileştiren yerel işleme teknolojilerinin geliştirilmesi, üretim alanlarının insan sağlığına daha uygun ve çevreye daha uyumlu şekilde iyileştirilmesi için uygulamalar geliştirilmesi, vb. faaliyetlere yönelik ar-ge çalışmaları yapılması,
		5.4	Coğrafi işaretli zanaat ürünlerinin kullanım alanlarını artırmak üzere tasarım çalışmaları yapılması,
		5.5	Avrupa Komisyonu coğrafi işaret tescil başvurusu için gereken çalışmaların yapılması
6.	Coğrafi işaretli ürünlerin turizm değerine dönüştürülmesi	6.1	Coğrafi işaretli ürünlerin kendi bölgesindeki satış oranlarını arttırmaya dönük kırsal turizm alanlarının ve merkezlerin oluşturulması
		6.2	Kırsal turizm kapsamında coğrafi işaretli ürünlerin satışını arttırmaya dönük yerel üretici pazarların kurulması
		6.3	Turistlere gönüllük esasına dayalı olarak bilgi ve üretim deneyimi kazandıran coğrafi işaret ürün bazlı ekolojik çiftliklerin, üretim atölyelerinin ve tesislerin planlanması ve oluşturulması
		6.4	Coğrafi işaretli ürünlerin hediyelik eşya, tekstil ürünü vb. turizm değerine dönüşmesi için yapılan tasarım ve üretim çalışmaları
7.	Coğrafi işaret tescilli ürünlerin değer zinciri içinde bulunan girdilerin üretiminin artırılması	7.1	Coğrafi işaret tescilli ürünlerin değer zinciri içinde bulunan et, süt ve diğer hammadde ve ara mamul üretiminin maliyetlerini azaltmaya, üreticiler arasında bilgi alış-verişini ve dayanışmayı arttırmaya yönelik üretim alanları, atölyeler, paketleme tesisleri oluşturulması
		7.2	Coğrafi işaret tescilli ürünlerin değer zinciri içinde bulunan girdilerin temin edilmesinde tedarik zincirini kısaltmaya yönelik yatırımlar,
		7.3	Coğrafi işaret tescilli ürünlerin değer zinciri içinde bulunan girdilerin üretimini nitelikli olarak arttırmaya ve maliyetlerini azaltmaya yönelik ar-ge çalışmaları yapılması
8.	Coğrafi işaretli ürünlere yönelik bilgi birikiminin artırılması ve kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi	8.1	Değer zinciri analizleri hazırlanması
		8.2	Raporlar hazırlanması
		8.3	İş planları hazırlanması
		8.4	Kooperatifleşme ve dernekleşme çalışmaları yapılması
		8.5	Ürün tescil belgelerinde ihtiyaç duyulan revizyonların gerçekleştirilen yönelik çalışmalar yapılması
9.	Kurumlar arası koordinasyonun sağlanması	9.1	Coğrafi işaret tescil sahiplerinin ve üreticilerinin merkezi kurum ve kuruluşlarla iletişim ve işbirliğinde ihtiyaç duyacağı koordinasyonun sağlanması
		9.2	Bölgemizde yer alan kurum ve kuruluşların coğrafi işaretli ürünler alanında yürüttüğü çalışmalarda işbirliği ve koordinasyonun sağlanması
		9.3	Coğrafi işaretli ürünler alanında olası fon sağlayıcı kuruluşlarla koordinasyonun sağlanması

Referanslar

Agridea. 2007. International Training Module: Geographical Indications a way forward for local development. (<http://www.fao.org/fileadmin/templates/olq/documents/documents/formationIG%20agrideacirad2007.pdf>. 9 Kasım 2019 tarihinde erişildi.)

Babcock, Bruce A. and Roxanne Clemens. 2004. "Geographical indications and property rights: Protecting value-added agricultural products." Center for Agricultural and Rural Development (CARD) Publications 04-mbp7, Iowa State University (available at <http://www.card.iastate.edu/publications/dbs/pdffiles/04mbp7.pdf>. Accessed 13 April 2009)

Bair, Jennifer and Marion Werner. 2011b. "The place of disarticulations: Global commodity production in La Laguna, Mexico." *Environment and Planning A* 43:998-1015.

Barham, Elizabeth. 2003. "Translating terroir: the global challenge of French AOC labeling." *Journal of Rural Studies* 19:127-138.

Berksoy, B. O., Berksoy, M., Demirdağ, Y., & Suran, F. 2017 "Gümüşhane Ticaret ve Sanayi Odası "Gümüşhane Pestil ve Köme ile Dünyaya Açılıyor "Projesi Ar-Ge İhtiyaç Analizi Yönetici Analizi".

Bowen, Sarah. 2010. "Embedding local places in global spaces: Geographical indications as a territorial development strategy." *Rural Sociology* 75:209-243.

Bowen, Sarah and Kathryn De Master. 2011. "New rural livelihoods or museums of production? Quality food initiatives in practice." *Journal of Rural Studies* 27:73-82.

Bowen, Sarah and Ana Valenzuela Zapata. 2009. "Geographical indications, terroir, and socioeconomic and ecological sustainability: The case of tequila." *Journal of Rural Studies* 25:108-119.

Bramley, Cerkia and Johann F. Kirsten. 2007. "Exploring the economic rationale for protecting geographical indicators in agriculture." *Agrekon* 46:69-93.

Canada, Javier Sanz and Alfredo Macias Vazquez. 2005. "Quality certification, institutions and innovation in local agro-food systems: Protected designations of origin of olive oil in Spain." *Journal of Rural Studies* 21:475-486.

Corrado, Margherita. 2017. "Italian Perspective on the Importance of Geographical Indications and Protected Designation of Origin Status for Parmigiano-Reggiano Cheese." *16 Chicago-Kent Journal of Intellectual Property*. 16:2. 353-372.

Çarşıbaşı Keşani Raporu. Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı.

Coombe, Rosemary J. and Nicole Aylwin. 2011. "Bordering diversity and desire: using intellectual property to mark place-based products." *Environment and Planning A* 43:2027-2042.

Darjeeling Tea: Intellectual Property Rights of Darjeeling Tea in the Age of Globalization and World Trade <http://www.american.edu/ted/darjeeling.htm#Links>

Das, Kasturi. 2006. "International protection of India's geographical indications with special reference to "Darjeeling" Tea." *The Journal of World Intellectual Property* 9:459-495.

DuPuis, E. Melanie and David Goodman. 2005. "Should we go 'home' to eat?: Toward a reflexive politics of localism." *Journal of Rural Studies* 21:359-371.

Echols, Marsha A. 2003. " Geographical Indications for foods, TRIPs and the Doha development agenda." *Journal of African Law* 47:199-220.

Evans, Gail E. and Michael Blakeney. 2006. "The protection of geographical indications after Doha: Quo Vadis?" *Journal of International Economic Law* 9:1-40.

FAO 2016. Case study presentation (Rye bread of Valais). <https://www.slideshare.net/ExternalEvents/case-study-presentation-rye-bread-of-valais-english> 8 Kasım 2019 tarihinde erişildi)

FAO. 2018. Strengthening sustainable food systems through geographical indications: An analysis of economic impacts. Edt. Vandecandelaere et al. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Rome. <http://www.fao.org/3/a-i8737en.pdf>

Feagan, Robert. 2007. "The place of food: mapping out the 'local' in local food systems." *Progress in Human Geography* 31:23-42.

Feenstra, Gail W. 1997. "Local food systems and sustainable communities." *American Journal of Alternative Agriculture* 12:28-36.

Fitter, Robert and Raphael Kaplinsky. 2001. "Who gains from product rents as the coffee market becomes more differentiated? A value-chain analysis observed in other agricultural based value chains" *IDS Bulletin-Institute of Development Studies* 32:69-82.

Folkesson, Carina. 2005. "Geographical Indications and Rural Development in the EU.", School of Economics and Management, Lund University, Stockholm.

Fonte, Maria. 2008. "Knowledge, food and place. A way of producing, a way of knowing." *Sociologia Ruralis* 48:200-222.

Friedland, William H. 1997. "'Creating space for food" and "agro-industrial just-in-time". Pp. 226-232 in *Globalising Food: Agrarian Questions and Global Restructuring*, edited by D. Goodman and D. Watts. London and New York: Routledge.

Friedland, William H. 2001. "Reprise on commodity systems methodology." *International Journal of Sociology of Agriculture and Food* 9:82-103.

Friedmann, Harriet and Amber McNair. 2008. "Whose rules rule? Contested projects to certify 'local production for distant consumers'." *Journal of Agrarian Change* 8:408-34.

Galtier, Franck, Giovanni Belletti, and Andrea Maescotti. 2008. "Are geographical indications a way to "decommodify" the coffee market?" in *International Congress, August 26-29, 2008. Ghent, Belgium: European Association of Agricultural Economists.*

Gereffi, Gary. 1994. "The organization of buyer-driven global commodity chains: how U.S. retailers shape overseas production networks." Pp. 95-122 in *Commodity Chains and Global Capitalism*, edited by G. Gereffi and M. Korzeniewicz. Westport: Praeger.

Gereffi, Gary, John Humphrey, and Timothy Sturgeon. 2005. "The governance of global value chains." *Review of International Political Economy* 12:78-104.

Giovannucci, Daniele, Elizabeth Barham, and Richard Pirog. 2010. "Defining and marketing "local" foods: Geographical indications for US products." *The Journal of World Intellectual Property* 13:94-120.

Giovannucci, Daniele and Stefano Ponte. 2005. "Standards as a new form of social contract? Sustainability initiatives in the coffee industry." *Food Policy* 30:284-301.

Giovannucci, D., Josling, T. E., Kerr, W., O'Connor, B., & Yeung, M. T. 2009. "Guide to Geographical Indications: Linking products and their origins", International trade centre.

Goodman, David. 2003. "The quality 'turn' and alternative food practices: reflections and agenda." *Journal of Rural Studies* 19:1-7.

Guthman, Julie. 2002. "Commodified meanings, meaningful commodities: Re-thinking production-consumption links through the organic system of provision." *Sociologia Ruralis* 42:295-311.

Guthman, Julie. 2007. "The Polanyian way? Voluntary food labels as neoliberal governance." *Antipode* 39:456-478.

Guthman, Julie. 2009. "Unveiling the unveiling: Commodity chains, commodity fetishism, and the "value" of voluntary, ethical food labels." Pp. 190-206 in *Frontiers of Commodity Chain Research*, edited by J. Bair. London: Stanford University Press.

Harvey, David. 2001. "The art of rent: globalization, monopoly and the commodification of culture." Pp. 93-110 in *Socialist Register 2002: A World of Contradictions*, edited by L. Panitch and C. Leys. London: Merlin Press.

Hatanaka, Maki, Carmen Bain, and Lawrence Busch. 2006. "Differentiated standardization, standardized differentiation: The limits to agrifood standards." Pp. 39-68 in *Between the Local and the Global. Confronting Complexity in the Contemporary Food Sector*, edited by T. Marsden and J. Murdoch. New York: Elsevier.

Hatanaka, Maki and Lawrence Busch. 2008. "Third-party certification in the global agrifood system: An objective or socially mediated governance mechanism?" *Sociologia Ruralis* 48:73-91.

Henderson, Elizabeth. 1998. "Rebuilding local food systems from the grassroots up." *Monthly Review: An Independent Socialist Magazine* 50:112-124.

Hendrickson, Mary K. and William D. Heffernan. 2002. "Opening spaces through relocalisation: Locating potential weakness of the global food system." *Sociologia Ruralis* 42:347-369.

Hughes, Alex. 2005. "Geographies of exchange and circulation: alternative trading spaces." *Progress in Human Geography* 29:496-504.

Hughes, Alex. 2006. "Geographies of exchange and circulation: transnational trade and governance." *Progress in Human Geography* 30:635-643.

Ilbert, Hélène and Michel Petit. 2009. "Are Geographical Indications a valid property right? Global trends and challenges." *Development Policy Review* 27:503-528.

Ilbery, Brian and Moya Kneafsey. 2000. "Producer constructions of quality in regional speciality food production: a case study from south west England." *Journal of Rural Studies* 16:217-230.

Kaplinsky, Raphael and Robert Fitter. 2004. "Technology and globalisation: who gains when commodities are de-commodified?" *International Journal of Technology and Globalisation* 1:5-28.

Kaplinsky, Raphael and Mike Morris. 2001. *A Handbook for Value-Chain Research*. Ottawa: International Development Research Centre. (available at http://books.google.com.au/books/about/A_Handbook_for_Value_Chain_Research.html?id=8NwluAAACAJ. Accessed 15 June 2012)

Little, Jo, Brian Ilbery, and David Watts. 2009. "Gender, consumption and the relocalisation of food: A research agenda." *Sociologia Ruralis* 49:201-217.

Marsden, Terry, Jo Banks, and Gillian Bristow. 2000. "Food supply chain approaches: Exploring their role in rural development." *Sociologia Ruralis* 40:424-438.

Marsden, Terry, Jonathan Murdoch, and Kevin Morgan. 1999. "Sustainable agriculture, food supply chains and regional development: editorial introduction." *International Planning Studies* 4:295-301.

Menapace, Luisa, Gregory Colson, Carola Grebitus, and Maria Facendola. 2011. "Consumer preferences for geographical origin labels: evidence from the Canadian olive oil market." *European Review of Agricultural Economics* 38:193-212.

Mettepenningen, Evy, Valerie Vandermeulen, Guido Van Huylenbroeck, Nick Schuermans, Etienne Van Hecke, Lies Messely, Joost Dessen, and Marie Bourgeois. 2012. "Exploring synergies between place branding and agricultural landscape management as a rural development practice." *Sociologia Ruralis* 52:432-452.

Moragues-Faus, Ana M. and Roberta Sonnino. 2012. "Embedding quality in the agro-food system: The dynamics and implications of place-making strategies in the olive oil sector of Alto Palancia, Spain." *Sociologia Ruralis* 52:215-234.

Mutersbaugh, Tad. 2005a. "Fighting standards with standards: Harmonization, rents, and social accountability in certified agrofood networks." *Environment and Planning A* 37:2033-2051.

Neilson, Jeff. 2007. "Institutions, the governance of quality and on-farm value retention for Indonesian specialty coffee." *Singapore Journal of Tropical Geography* 28:188-204.

Nizam, Derya. 2019. "How to Use Geographical Indication for the Democratization of Agricultural Production: A Comparative Analysis of GI Rent-seeking Strategies in Turkey"

in *The Role and Significance of Geographical Indication As a Tool for the Development and Democratization of Agri-Food*. pages 87-99, Editor: Alessandro Bonanno, Hart Feuer, Kae Sekine). Routledge.

Nizam, Derya. 2019. "Ege'de İncirin Tadı: Geleneksel Üretimin Ekolojik ve Kültürel Sınırlarını Yeniden Düşünmek". *İncirin Akdeniz'deki Yolculuğu* (editör: Alp Yücel Kaya). say-falar: 26-39. İzmir Büyükşehir Belediyesi Akdeniz Akademisi. İzmir. https://www.izmeda.org/yayimlar/kitap/IncirKitabi_DizgiwebBaski.pdf

Nizam, Derya ve Fatih Tatari. 2018. *Türkiye'de ve Dünyada Yerel-Geleneksel Peynirler*. İstanbul: Opus Yayınları

Nizam, Derya. 2018. "Yerellik, Geleneksellik ve Coğrafi İşaret: Mücadeleler ve Müzakereler". *Türkiye'de ve Dünyada Yerel-Geleneksel Peynirler* (Editör: Derya Nizam ve Fatih Tatari). Sayfa: 17-22. İstanbul: Opus Yayınları

Nizam, Derya. 2017. "Place, food and agriculture: The use of geographical indications in Turkey". *New Perspectives on Turkey*. Vol. 57, 3-30.

Nizam, Derya. 2017. "Place-Based Labels in Agricultural Value Chains". *Comparative Sociology*. Vol. 16, No. 3, 422-445.

Nizam, Derya. 2015. *Geographical Indications and Commodity Chain Analysis: Policy and Resource Rents*. Unpublished PhD Thesis, the University of Sydney: Sociology and Social Policy. Sydney, Australia.

Nizam, Derya. 2009. "Protection of Geographical Indication: A Study of 'Aegean Cotton Mark'." *Master Thesis, Sociology, Bogazici University, İstanbul*.

Nizam, Derya. 2011. "Coğrafi İşaretler ve Küresel Piyasada Yerel Tarım Ürünleri." *Praksis* 25:87-116.

Ostrom, Elinor. 1990. *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. New York: Cambridge University Press.

Pacciani, Alessandro, Giovanni Belletti, Andrea Marescotti, and Silvia Scaramuzzi. 2001. "The role of typical products in fostering rural development and the effects of Regulation (EEC) 2081/92." in the 73rd Seminar of the European Association of Agricultural Economists. Ancona.

Parasecoli, Fabio. 2010. "The gender of geographical indications: Women, place, and the marketing of identities." *Cultural Studies & Critical Methodologies* 10:467-478.

Paus, Marguerite and Sophie Reviron. 2010. "Crystallisation of Collective Action in the Emergence of a Geographical Indication System." in *International EAAE-SYAL Seminar – Spatial Dynamics in Agri-food Systems*. Parma, Italy.

Ponte, Stefano. 2009. "Governing through quality: Conventions and supply relations in the value chain for South African Wine." *Sociologia Ruralis* 49:236-257.

Potter, Clive and Jonathan Burney. 2002. "Agricultural multifunctionality in the WTO—legitimate non-trade concern or disguised protectionism?" *Journal of Rural Studies* 18:35-47.

Qazi, A. Joan and Theresa L. Selfa. 2005. "The politics of building alternative agro-food networks in the belly of agro-industry." *Food Culture and Society* 8:45-72.

Rangnekar, Dwije. 2003. "Geographical Indications: A Review of Proposals at the TRIPS Council: Extending Article 23 to Products other than Wines and Spirits." UNCTAD/ICTSD Capacity Building Project on Intellectual Property Rights and Sustainable Development, Issue paper no: 4. (Available at <http://www.iprsonline.org/resources/docs/Rangnekar%20-%20GI%20-%20Blue%204.pdf>. Accessed 17 March 2009)

Rangnekar, Dwije. 2011. "Remaking place: the social construction of a Geographical Indication for Feni." *Environment and Planning A* 43:2043-2059.

Rangnekar, Dwije and John Wilkinson. 2011. "(New) borders of consumption." *Environment and Planning A* 43:2007-2011.

Renting, Henk, Terry K. Marsden, and Jo Banks. 2003. "Understanding alternative food networks: Exploring the role of short food supply chains in rural development." *Environment and Planning A* 35:393-411.

Sonnino, Roberta. 2007. "Embeddedness in action: Saffron and the making of the local in southern Tuscany." *Agriculture and Human Values* 24:61-74.

Sturgeon, Timothy. 2009. "From commodity chains to value chains: interdisciplinary theory building in an age of globalization." Pp. 110-135 in *Frontiers of Commodity Chain Research*, edited by J. Bair. London Stanford University Press.

Subramani, M. R. 2002. "US Opposes EU Move to Protect Basmati Rice", <http://www.thehindubusinessline.com>, indirim tarihi: 13 Ekim 2008.

Suh, Jeongwook and Alan MacPherson. 2007. "The impact of geographical indication on the revitalisation of a regional economy: a case study of 'Boseong' green tea." *Area* 39:518-527.

Talbot, John. 2009. "The comparative advantages of tropical commodity chain analysis." in *Frontiers of Commodity Chain Research*, edited by J. Bair. London: Stanford University Press.

Terluin, Ida J. 2003. "Differences in economic development in rural regions of advanced countries: An overview and critical analysis of theories." *Journal of Rural Studies* 19:327-344.

The Qualivita Foundation, May 2017. *The european GI system, the italian model and the case of Aceto Balsamico di Modena PGI* (https://issuu.com/qualivita/docs/20170523-eng-paper_ig-qualivita-hq 8 Kasım 2019 tarihinde erişildi)

Trabzon Kuyumculuk Kümesi Yol Haritası ve Sektör Stratejisi Raporu, KOBİ İşbirliği ve Kümelenme Projesi,

Vivas-Eugui, David. 2001. "Negotiations on geographical indications in the TRIPs Council and their effect on the WTO agricultural negotiations." *The Journal of World Intellectual Property* 4:703-728.

Wilson, Geoff A. and Ian Whitehead. 2012. "Local rural product as a 'relic' spatial strategy in globalised rural spaces: Evidence from County Clare (Ireland)." *Journal of Rural Studies* 28:199-207.

Winter, Michael. 2003. "Embeddedness, the new food economy and defensive localism." *Journal of Rural Studies* 19:23-32.

Yeung, May T. and William A. Kerr. 2011. "Are geographical indications a wise strategy for developing country farmers? Greenfields, clawbacks and monopoly rents." *The Journal of World Intellectual Property* 14:353-367.

www.doka.org.tr

DOĞU KARADENİZ KALKINMA AJANSI

Gazipaşa Mah. Nernlioğlu Sok. No: 3 TRABZON

Tel : 444 82 90 Faks: +90 (462) 455 40 88